

P 400(2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

19.

évfolyam

1969

június

6

1969 JUN 19

Új elhelyezést kapott a Dunai Vasmű szakszervezeti könyvtára (Kabáczy Szilárd felv.)

t a r t a l o m

A tanácsi könyvtárhálózat születésnapja	315
Az Olvasó népeért mozgalom társadalmi elnökségének felhívása	316
Mit várnak a könyvtárosok a népművelési konferenciától? (<i>Havasi Zoltán, Könczöl Imre, Imre Lajos, Maruszki József, Balogh Ferencné</i>)	318
BERECZKY LÁSZLÓ: A tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartása	325
VARGA BÉLA: Fél év tapasztalatai egy új könyvtárban	329
SZENTE FERENC: Viták a klubkönyvtárról — és a valóság	333
Miskolcon ülésezett az IATUL elnöksége (<i>Zsidai József</i>)	336
Az újjáépülő Egri Megyei Könyvtár (<i>Ebergényi Tibor</i>)	338
Szólni az Olvasóhoz (<i>Futala Tibor</i>)	338
A könyvtárak életéből (<i>Szeccsödi János, Magyar András</i>)	340
Vetélkedők után, alatt és előtt (<i>Marót Miklós</i>)	347
Szakszervezeti könyvtárak az ipari tanulókért (<i>Ecsödi Éva, Simay Norbert, Cserháti János</i>)	349

kis bibliográfiák

A vallás és az ateizmus irodalmának újabb művei	343
--	-----

t á j é k o z t a t ó

RÁDICS JÓZSEF: Régi viták a „népszerű” művészetről-irodalomról IV.	357
VÉRTESY MIKLÓS: Beszélgetés Dala Lászlóval	362
Könyvtári híradók	366

k ö n y v e k r ő l

Életművekből válogató verseskötetek (<i>Iszlai Zoltán</i>)	368
A Tanácsköztársaság irodalmából (<i>Katona Jenő</i>)	371

k é z i k ö n y v t á r

William Gaunt: Festészetről, grafikáról (<i>Zolnay Vilmos</i>)	373
---	-----

A borító hátlapján Winkelbauer Pál rajza

из содержания

- Библиотекари о культурно-просветительной конференции, организуемой осенью (высказывания) (318);
Ласло Берецки: Проблемы, связанные с временем выдачи литературы научными и отраслевыми библиотеками (325);
Бела Варга: Шестимесячный опыт в новой библиотеке (329);
Ференц Сенте: Дискуссии о клубных библиотеках и действительность (333);
Профсоюзные библиотеки за учеников ремесленных училищ (349);
Йозеф Радич: Старые дискуссии о „популярных” искусстве и литературе IV. (357).

aus dem inhalt

- Was erwarten die Bibliothekare von der Landeskonferenz für Volksbildung, die in diesem Herbst veranstaltet wird? (Äusserungen) (318);
László Bereczky: Öffnungszeitprobleme der wissenschaftlichen und Fachbibliotheken (325);
Béla Varga: Erfahrungen eines Halbjahres in einer neuen Bibliothek (329);
Ferenc Sente: Diskussionen über die Klubbibliothek — und die Wirklichkeit (333);
Gewerkschaftsbibliotheken für die Lehrlinge (Artikelserie) (349);
József Rádics: Alte Diskussionen über die „populäre” Kunst und Literatur IV. (357).

from the contents

- What do librarians expect from the National Adult Education Conference? (Statements) (318);
László Bereczky: Problems concerning the open hours in scientific and special libraries (325);
Béla Varga: Six months' experiences in a new library (329);
Ferenc Sente: Disputes and realities about club libraries (333);
Trade-union libraries for industrial apprentices (A collection of articles) (349);
József Rádics: Old disputes on „popular” art and literature IV. (357).

cikkeink szerzői

Bereczky László, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Cserháti János*, a diósgyőri Bartók Béla művelődési ház könyvtárának vezetője; *Ebergényi Tibor*, az Egri Megyei Könyvtár igazgatója; *Ecsődi Éva*, a Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztatási Iroda könyvtárosa; *Futala Tibor*, a Művelődésügyi Minisztérium munkatársa; *Marót Miklós*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Rádics József*, a Kiadói Főigazgatóság munkatársa; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Sente Ferenc*, a KMK munkatársa; *Varga Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatója; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Zsida József*, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója.

Könyvtáros

A MŰVELŐDESÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kóhalmi Béla, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 457-418.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

69.2560 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A tanácsi könyvtárhálózat születésnapja

A napilapok hírt adtak arról, hogy a tanácsi könyvtárhálózat születésének huszadik évfordulóját az *Olvasó népért* mozgalom bensőséges ünnepség rendezésével tette emlékeztetessé. 1949. április 4-én kezdte meg működését *Rácz Aranka* vezetésével *Veszprémben* az első körzeti könyvtár, melynek szervező munkája nyomán 1949. április 24-én történt meg *Mezőszentgyörgyön* az első falusi könyvtár felavatása. (Lásd erről *Szalay Károly* cikkét a *Könyvtáros* áprilisi számában.)

Ma az első körzeti könyvtár helyén kitűnő megyei könyvtár, az első falusi népkönyvtár helyén korszerű községi könyvtár működik. Az *Olvasó népért* mozgalom magáénak tekintette a könyvtárak ünnepét, és a *Magyar Írók Szövetségének* kezdeményezésére *Veszprém*, valamint *Fejér megye Tanácsa* az évforduló alkalmából írókat, régi könyvtárosokat, művelődési munkásokat és újságírókat hívott meg a helyszínen rendezett emlékülésre.

A veszprémi *Eötvös Károly Megyei Könyvtárban* kezdődő összejövetelt *Simon István* Kossuth-díjas író nyitotta meg. *Sallai István* a könyvtárak mai művelődési szerepéről és az ebből adódó

feladatokról tartott előadást. A nagyhatású előadáshoz szólva *Sebestyén Géza* megállapította, hogy 1949. április 24-e a hálózati és a letéti elv első hazai megvalósítása révén a korszerű közművelődési könyvtárügy születésnapja.

Az emlékülés résztvevői délután *Mezőszentgyörgyre* utaztak, ahol megkoszorúzták *Eötvös Károly* emléktábláját, majd *Páldy Róbert* emlékező szavai után *Kondor Istvánné* átadta a községi könyvtárnak a Művelődésügyi Minisztérium ajándékát: Nagy Sándor szobrászművész *Kosaras lány* című szobrát. Ezután hangzott el *Bicskey Károly* színművész tolmácsolásában az *Olvasó népért* mozgalom társadalmi elnökségének felhívása. *Fábián Zoltán* a könyv, az olvasás emberformáló szerepéről beszélt, végül a községi tanács *művész emléklappal* ajándékozta meg a könyvtárak első munkatársait.

Lapunk májusi számában olvasható *Kellner Béla* cikke a tanácsi közművelődési könyvtárak húsz évéről. Az alábbiakban a Mezőszentgyörgyön nyilvánosságra hozott nagyhatású felhívás teljes szövegét közöljük.

Sallai István előadása a Veszprémi Megyei Könyvtárban. Az asztalnál Simon István Kossuth-díjas költő és Fábián Zoltán író (MTI Fotó — Bajkor József felv)

Az Olvasó népért mozgalom társadalmi elnökségének felhívása

Hívó szóval fordulunk az irodalom munkásaihoz, írókhoz, könyvtárosokhoz, nevelőkhöz, népművelőkhöz, az értő olvasókhöz és mindazokhoz, akik szívükön viselik a magyar nép műveltségét. Mindnyájunk összefogására, egyöntetű cselekvésére van szükség.

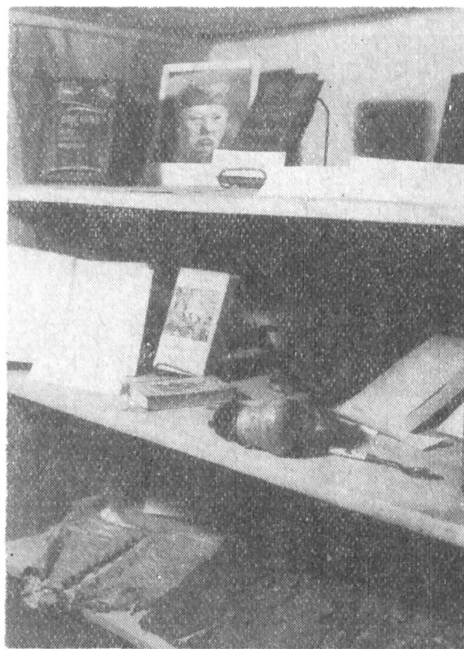
Régebben sokszor és magabiztosan hangoztattuk: olvasó nép lettünk. Sok minden igazolta is ezt. Könyvkiadásunk a szemünk előtt nőtt hatalmassá; klasszikus íróink művei az elmúlt száz esztendőben milliós példányszámon felül jelentek meg, könyvtárhálózatunk immár az egész országot átfogja, a falvaktól az üzemekig, és a könyvtári olvasók megsokasodtak. Mindez kulturális forradalmunk természetes következménye.

Az „olvasó nép” illúzióját mégis el kellett oszlatnunk, hogy tovább tudjunk lépni, hogy szembe tudjunk nézni a reánk váró, új tennivalókkal.

Az eredmények ismeretében indultak meg az olvasásszociológiai vizsgálatok, s ezek olyan adatokat mutattak ki, amelyek komoly számadásra készítetnek bennünket. A különböző felmérések szerint az ország felnőtt lakosságának csupán az egynegyede olvas rendszeresen, ide számítva az iskolás gyerekeket is; egy kis töredék alkalomszerűen, időnként vesz a kezébe könyvet; a nagy többség, a felnőtt lakosság ötvenöt százaléka egyáltalán nem olvas.

Ez a helyzet sürgős és hatékony cselekvésre készítette mindazokat, akik szívükön viselik az irodalom, a kultúra gondját. A társadalmi fejlődésnek olyan szakaszába jutottunk, amikor az előttünk levő nagy feladatok nemcsak igénylik, de megkövetelik, hogy valóban mielőbb „olvasó nép”-pé váljék a magyar nép.

Két irányban kell munkálkodnunk. Egyrészt el kell juttatnunk az irodalmat azokra a „fehér foltok”-ra, ahol egyáltalán nem olvasnak; másrészt a már meghódított területeken is tovább kell lépniünk az ízlés formálásával, az igény növelésével. Több évig, több évtizedig tartó, emberformáló munkára vállalkozunk, amely napról

Fábián Zoltán az Írószövetség nevében megkoszorúzza a mezőszentgyörgyi könyvtár falán levő Eötvös Károly emléktáblát. Mellette Kocsis István, aki a mezőszentgyörgyi könyvtár első könyvtárosa volt. Jobb oldali képünkön részlet a könyvtár Eötvös Károly emlékkiállításából (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

napra megújuló leleményt és szívósságot követel mindazoktól, akik szolgálatába szegődnek.

A feladat nagysága és fontossága arra ösztönözte az Írószövetséget, hogy mozgalmat indítson az „olvasó népért”; olyan mozgalmat, amely magába öleli a magyar társadalom minden rétegét és minden fontosabb kulturális intézményét. A kezdeményezés mára kibontakozott, s társadalmi, hivatali szervezetek egész sora csatlakozott hozzá. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, a Szövetkezetek Országos Szövetsége, a Művelődésügyi Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium és a Munkaügyi Minisztérium illetékes főosztályai, intézményei, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, az egész magyar könyvtárhálózat, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése — mind magukévá tették a mozgalom törekvését. Az elkövetkezendő munkához kérjük mi most a segítséget, a szolgálatvállalást. Találja meg a kezdeményezésben és a cselekvésben mindenki a maga feladatát. Az a cél, hogy minden termékenyítő gondolat — bármily szűk körben is fogalmazódjék meg — közös értékévé váljék, s az egész nemzet műveltségét gyarapító, közös munkára serkentsen. Bizunk abban, hogy hívó szavunk meghallgatásra és megértésre talál, s elkezdjük szép, de nehéz munkánkat.

Bernáth Aurél
Kossuth-díjas
festőművész

Bugár Jánosné
a Hazafias Népfront
főtítkár helyettese

Darvas József
Kossuth-díjas író

Erdei Ferenc
Kossuth-díjas akadémikus

Fábri Zoltán
Kossuth-díjas filmrendező

Illés Endre
Kossuth-díjas író

Illyés Gyula
Kossuth-díjas költő

Jánossy Lajos
Kossuth-díjas fizikus

Lengyel József
Kossuth-díjas író

Major Tamás
Kossuth-díjas színművész

Nádasdy Kálmán
Kossuth-díjas rendező, a Színház- és Filmművészeti Főiskola
főigazgatója

Veres Péter
Kossuth-díjas író

Virizlay Gyula
a Szakszervezetek Országos
Tanácsának titkára

Kitüntetések

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója alkalmából, a Tanácsköztársaság idején kifejtett tevékenysége elismerésül *Kóhalmi Béla* Kossuth-díjas egyetemi tanárnak; 60. születésnapja alkalmából, eredményes munkássága elismerésül *Sándor Lászlónak*, az Állami Gorkij Könyvtár igazgatójának a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata; hazánk felszabadulásának 24. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismerésül *Dobos Piroskának*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata; dr. *Kenéz Ernőnek*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára osztályvezetőjének és *Németh Jánosnak*, az Országos Széchényi Könyvtár raktárvezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND bronz fokozata kitüntetést adományozta.

A művelődésügyi miniszter hazánk felszabadulásának 24. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismerésül *Kovanecz Ilonának*, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola főkönnyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; a Veszprémi Vegyipari Egyetem megalapításának 20. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismerésül *Straub Gyulánénak*, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára csoportvezetőjének a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetést adományozta.

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG 50. évfordulójának tiszteletére április 15-én emlékülést rendezett a Művelődésügyi Minisztérium, amelyen részt vettek a Tanácsköztársaság művelődési munkásai, a baráti államok képviselői s az iskolán kívüli művelődés vezetői és kitüntetett munkatársai. Molnár János miniszterhelyettes bevezető előadása után Dr. Tar Károly a Tanácsköztársaság népműveléséről, Dr. Kovács Máté a könyvtárak, Dr. Gerelyes Ede a múzeumok, B. Lőrincz Zsuzsa pedig a levéltárak területén végzett művelődéspolitikai irányító és szervezőmunka terveiről és eredményeiről tartott előadást. Az emlékülés résztvevői délután megtekintették a Budavári Palotában a Magyar Tanácsköztársaság emlékkiállítását.

MIT VÁRUNK A KÖNYVTÁROSOK A NÉPMŰVELÉSI KONFERENCIÁTÓL?

Nyisson utat az eleven, alkotó művelődési gyakorlat számára

Ma már nálunk nem egy-egy konferencia program szerint kitűzött időpontjához, nem a felkért előadók szűk körben elfogadott szövegű, a plénum elé tárandó kinyilatkoztatásaihoz fűződik várakozás. Egyre inkább a demokratizmus szocialista módja szerinti előkészületek előzik meg a fontos, országos tanácskozásokat. Akik az előmunkálatokba bekapcsolódhatnak — számuk igen jelentős, és még tovább növekedhet —, eléggé megbízható számításokat végezhetnek egy-egy konferencia várható kimeneteléről, eredményeiről. S most nem is csupán a majd elhangzó referátumokra, a vitára, a határozatokra, a konferencia sikerességére gondolok. Hanem arra a társadalmi háttérre, pontosabban: közegre, amelyik — jelen esetben — a közművelődés fejlesztését objektíve igényli, és a korábbiaknál feltehetően helyesebb, érettebb elvek és gyakorlat kialakítását lehetővé teszi. Vártam és reméltem, hogy a népművelés különböző viszonylatainak tanulmányozására szervezett témabizottságokban az eddig végzett munka vitathatatlan eredményei mellett szóba kerülnek majd a sikertelenségek, fontosságok is. De várakozásomat meghaladta a konstruktív gondolatok sokasága, helyenként (a vélemények figyelmes összegyűjtése után) azok fegyvelmezett rendbe szedése.

Várom ezért már az előkészítő időszakról, a konferenciától magától, majd a tanácskozást követő időktől annak a tendenciának erősödését, *amelyik az önállóan, alkotó módon gondolkodó és cselekvő, felelős művelődési munkások számának gyarapodását, valamint a népművelés iránt mutatkozó társadalmi érdeklődés fokozódását jelzi.* Várakozásom nemcsak a konferencia szervezőinek eddig is megnyilvánuló demokratikus munkastílusára épül, hanem azokra a *viszonyokra, erőkre*, amelyek ma társadalmunkban munkálnak. A gazdaságirányítás új rendszerének viszonyai között folyó termelés; az alkotó készséget tápláló szocialista demokrácia felé irányuló társadalmi mozgás, a tudományirányítás reformjának feltehetően a közfigyelem körébe kerülése, az oktatás valódi reformja körüli vélemények összetevői annak a közegnek, amelyben a népművelés ügye az előbbiekkal való szerves összefonódás következtében *közéleti témává, társadalmi jelentőségűvé* emelkedik.

Várakozással tekintek egy koncepciózusabb, az általános kulturális politikával szerves összhangot alkotó, és egész művelődéspolitikánk, benne oktatáspolitikánk magasabb elméleti szintre emelkedését is befolyásoló népművelési program elé. Olyan felfogás kialakulását várom, amelyik magas intellektuális szinten képes látni és átfogni népünk művelődésének egész folyamatát, a permanens művelődési folyamat kialakulásának törvényszerűségeit. Nem a népművelés fogalmának definitív meghatározására irányul elméleti igényünk, hanem éppen ellenkezőleg: egy zárt gondolati és pragmatikus rendszer helyett a konferenciának *a gondolkodás tágasságával kell utat nyitnia az igényes művelődéstudományi kutatásokhoz, és az eleven, szellemiségében és cselekvéseiben eleven, alkotó művelődési gyakorlatnak.*

Várom, hogy a konferencia *leszámoljon a népművelési gyakorlatban is helyenként jelentkező türelmetlenséggel, szubjektívizmussal, illuzionizmussal*, amelyik lényegében nem bízik abban a gazdasági-társadalmi viszonyaink fejlődése nyomán kibontakozó és erősödő hajtóerőben, amely a termelő tevékenység és a közéleti aktivitás révén juthat érvényre, hanem voluntarista alapállásból a közművelődés különböző ágaitól közvetlen termelési, társadalmi, nevelési hatást vár. És a konferenciától várom, hogy *visszaszorítsa a tanácstalanság, az elbizonytalanodás, a gondolati és gyakorlati restség helyenként és időnként teret hódító léghörögt, amelyet a kiábrándultság, a gyengeség, az engedékenységgel áraszt.* Az életszínvonal emelésére irányuló reális törekvések, a műszaki-tudományos fejlesztés racionális ütemének kialakítása, az anyagi ösztönzés fejlődő és tökéletesedő módjai, a döntési hatáskörök fokozatos decentralizálása hozzák meg a művelődési mobilitást, teremtik meg azokat a lehetőségeket, amelyeket a közművelődés munkásainak élénk figyelme, eleven reagálása ragadhat meg. A marxista világnézet tisztább látásmódjával, tágultabb világgéppel, korszerűbb népművelési szemlélettel felfedhetők azok a szálak, amelyekkel a nép művelődéséért foglalkozásuk és hivatásuk szerint felelős szakemberek *szervesen kötődhetnek a változó világ kulturális dinamikájához, a szocialista fejlődés emberi relációihoz.*

Könyvtárosként is ezeket várom. Szakmánk, hivatásunk tágabb értelmezése szerint a közművelődés, a kultúra, a tudomány, a közélet munkásai vagyunk. Tevékenységünk köre bővül, és határfoka mélyül. Előfordulhat, hogy nem is a könyvtárosok fogják kimondani a konferencián, hanem más szakmabeliek, hogy a könyv, és még inkább a *könyvtár* (szélesre szabott tájékozódást biztosító apparátusával) az egyik legfontosabb eszköze, forrása az önálló, alkotó gondolkodást elsajátító tanulásnak, eligazodásnak, önművelésnek, a döntéseket megelőző informálódásnak, és inspiráló, teremtő bázis a világot egységben látó világkép kialakításához, a közösségi életre nevelődő emberek saját erőfeszítéssel és saját kedvteléssel megteremthető szocialista műveltségének megalapozásához. Nem tartok attól, hogy az oktatás, vagy a tömegkommunikáció szakemberei ezt a feltevést kétségbe vonhatnák.

A konferencia nem lesz, és nem is lehet színtere a könyvtárügyi szervezeti problémák megtárgyalásának, nem ad alkalmat fejlesztési tervek vagy szakszerűen megtárgyalandó könyvtári részletkérdések feletti vitának. A konferencia ritka alkalma azt kínálja, hogy a *történetiség és a szociológiai szemlélet egységében, a társadalmi termelésnek, a társadalmi szerkezet változásának, a társadalmi tudatnak és a társadalmi pszichikumnak a szemszögéből nézve mérlegeljük könyvtári munkánk hatásfokát*. Keressük a közművelődés más intézményeivel, szervezeteivel közösen szervezendő vállalkozások lehetséges legjobb formáit, kutassuk munkánk legfőbb jegyeit, és kíséreljük meg felvázolni sajátos könyvtári tevékenységünknek a következő években, évtizedekben kialakítandó modelljét, s valamennyi közművelődést szolgáló könyvtár típus változatos, modern, összehangolt, majd automatikusan együttműködő funkciórendszerét.

Havasi Zoltán
a szegedi József Attila Tudományegyetem
Könyvtárának igazgatója

Eszmei-elméleti állásfoglalást...

Harminc éve lettem tevékeny munkása a népművelésnek. Huszonhárom év óta ez a kenyérkereső foglalkozásom. Ma már történelmi múltnak számító korszakokban is tanúja és részese voltam a munkának. Sok olyan emlékem van, amit nemcsak az ifjú évek lelkesedésének visszaálmódása, a messzeség, a múlt varázsa szépít meg, hanem valóban szép is volt, mai mércével mérve is jó és hasznos. Mégis azt mondom: a mai népművelés az elméleti, tartalmi, módszertani, szervezeti kérdésekben egyaránt messze felette áll minden eddigi korszaknak, és — jogos panaszkodásaink ellenére — anyagi és társadalmi elismerése, megbecsülése is összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint a múltban bármikor. Ma egy közepes nagyságú városi könyvtár magasabb költségvetési kerettel rendelkezik, mint amennyi húsz esztendővel ezelőtt egy egész megyének jutott. Nincs tehát szükség arra, hogy a népművelés egész területén gyökeres, alapvető változásokat hozzon a konferencia. Bizonyos kérdésekben azonban mégis kellene a jövőndő munkáját javító és meghatározó állásfoglalás. Csak példaként említetek néhányat ezek közül.

Elvileg már régen tisztázott kérdésnek számít a *népművelés egysége*. A valóságban mégis naponta tapasztaljuk, hogy a népművelés fogalma a művelődési életnek egy szűk területére, jóformán csak a művelődési házak munkájára korlátozódik. Az egyik megyében pl. kiegészítő tananyagot adtak ki nemrégiben a párt- és tömegszervezeti oktatás propagandistái részére a megye kulturális fejlődésének időszerű kérdéseiről. Ebben azonban csak az iskolai oktatás és a művelődési házak problémái szerepelnek, s ezeknek még olyan részfeladatai is, amelyek mindössze ha 50—60 személyt érintenek. Az egymillió könyvvel, százezernél több olvasóval rendelkező könyvtárakról és az egyéb művelődési intézményekről azonban említés sem történik. És ez nem elszigetelt jelenség. Jó lenne, ha a konferencia elősegítené ennek a helytelen szemléletnek a megszűnését, amely a kereteket leszűkítve a mai népművelést is csak az iskolai oktatás sallangját képező régi iskolán kívüli népműveléssel tekinti azonosnak.

Határozott eszmei-elméleti állásfoglalást is várok a konferenciától. Ha ugyanis a népművelés fogalmát a kor követelményének megfelelően tágabb értelemben használjuk, nagyon szembetűnő, hogy mennyire eltér az egyes területeken a munka eszmei-elméleti megalapozottsága. Számos példát lehetne hozni arra, hogy amit egyik kezünkkel építünk, azt a másikkal leromboljuk. Egyrészt sok fáradozással próbálkozunk a szocialista eszmeiségű műveltség terjesztésével, a korszerű világkép kialakítá-

sával, a művészi szép és igaz megértetésével és megéreztetésével, másrészt a következő órában egy másik, vagy gyakran ugyanaz a szerv — és rendszerint a nagy tömegkehez szóló — ömleszt a szocializmustól idegen életszemléletet. Sokat tehetne a konferencia munkánk eszmei megalapozottságának erősítéséért, azért pedig talán még többet, hogy az elmélet gyakorlati alkalmazása minden területen egyformán érvényesüljön. Amit a népművelés gyalogjáró közkatonaiktól megkívánunk, kívánjuk meg azt a tömegkommunikációs intézményektől és eszközöktől is.

Jó alkalom a konferencia az eddig megtett út áttekintésére és értékelésére is. Elégge tisztázottak már azok a torzulások, amelyek az ötvenes évek elején a népművelésben bekövetkeztek. Pedig nemcsak hibái, hanem komoly érdemei is voltak ennek a korszaknak. Elméleti és gyakorlati téren is sok jószándékú kísérletet tett annak érdekében, hogy a mákonyt jelentő régi népművelés helyett megvalósulhasson a művelődés demokratizmusa. A „művelés” és „művelődés” szó körül zajló vita nem szórészálhasogató nyelvészkedés volt, hanem elvi harc a múltból örökölt „hurkatöltő-elmélet”, az „eszi, nem eszi, nem kap mást”-szerű nézetek ellen, vagyis a nép művelődési jogának elismertetéséért, általánossá, teljesértékűvé tételéért. Tartozunk az igazságnak és a történeti hűségnek azzal, hogy ne csak a hibákat és a téves ideológiai nézeteket mutassuk fel ebből a korszakból, hanem a jó és helyes, a kor követelményének megfelelő, jövőbe mutató törekvéseket és úttörő próbálkozásokat is.

Bizonyára foglalkozik majd a konferencia a népművelők és könyvtárosok képzésével, amelynek magas színvonaláról sok elismerő szót lehet mondani. Valami azonban hiányzik a képzésből. A mi foglalkozásunk nem egyszerűen szakma, kenyérkereső állás, hanem mindenek előtt hivatás. *Akiben a jól megalapozott, korszerű műveltség és a szakma mesterségbeli ismerete nem párosul kellő hivatástudattal, nem lehet jó népművelő.* Több fiatal is elmondta beszélgetés közben, hogy évről-évre csökkent az a lobogó lelkesedés, amellyel tanulmányaikat megkezdték, mert az ismeretek száraz tömege mellett keveset kaptak a munka emberi-társadalmi-közösségi jellegéből és szépségéből, abból, ami számukra vonzóvá tette ezt a pályát. Talán ebben is segít a konferencia állásfoglalása, mint ahogy sok más kérdésben is bizonyára elősegíti majd a jövőendő időszak munkájának eredményességét.

K ö n c z ö l I m r e
a Várpalotai Városi Könyvtár vezetője

Gyakorlatiasabb népművelési szemléletet

A népművelés jellege, területei, feladatai, célkitűzései és módszerei társadalmi rétegenként, vidékenként, a vidéken élő hagyományok, a szervezők és népművelők tehetsége és tehetségtelensége, hivatástudata vagy nemtörődömsége szerint mások és mások. Láttam már olyan tiszteletdíjas falusi könyvtárost, aki Tolszto, Puskin és Gogol olvasására szoktatta a parasztovasókat, s ugyanakkor tanúja vagyok annak is, hogy az utóbbi időben a lektúr — ha nem hadakoznánk ellene minden módon — a tömegolvasók körében kiszorítaná az emberformáló és a valódi műveltséget adó olvasnivalót. Korszakunk bonyolult fejlődési viszonyai között talán legbonyolultabb a tudatformálódás, s ha lehet, még ennél is bonyolultabb a *tudatformáló tevékenység.*

Az alsó, középső és felsőfokú oktatási intézményekben immár huszonöt éve állandóan folyó kísérletezések, tantervi átcsoportosítások, a módszerekre, a szemléleti változásokra célzó próbálkozások mind-mind annak jelei, hogy az évezredes vágányokon futó, szilárd és hosszú ideig bevált szervezeti keretek között működő iskolarendszer is átalakulóban van világszerte. Még jobban érvényes ez a megállapítás a *népművelésre*, mely az iskolarendszerhez hasonló szervezethez hasonló formákkal, követelményekkel s — főként a felszabadulás előtt — hasonló anyagi erővel sohasem rendelkezett.

Egy bizonyos: a sok meddőnek látszó kísérletezés ellenére ma már két dolgot értünk. Az egyik az, hogy szakemberek, pedagógusok, könyvtárosok, állami, társadalmi és pártvezetők széles rétegei a népművelést egyre sürgetőbb és nélkülözhetetlen területnek tekintik nemcsak a kulturális, hanem a gazdasági felemelkedés szempontjából is. A másik: éppen ezért egyre több dotáció jut a népművelésre. Ne ámítsuk magunkat: jóval több, mint amennyit tényleges eredményekben le lehet mérni.

Nem szeretnék a saját munkaterületem, a *könyvtár* túlbecsülésének látszatába esni, mikor azt állítom, hogy az effektív, tehát a közművelődésben, a tudatformálásban és a gazdasági életben *ténylegesen* (egyes speciális területeken forintokban is!) lemér-

hető hasznot egyelőre *többnyire* a könyvtárak munkája eredményezi. Fontosabb könyvtáraink végre elfoglalják természetes és törvényszerű helyüket a népművelés szerteágazó területei között, *információs központok* lesznek. Ez másképpen azt jelenti, hogy nem a könyvtár keresgéli gyakran vajmi keveset jelentő kiállításokkal, kell-nem kell rendezvényekkel, bibliográfiákkal az olvasók — vagy ki tudja, kicsodák — kedvét, hanem a *dinamikus és mindig konkrétabb igényeket támasztó élet diktál neki, s a könyvtár ezeknek siet élébe*. Az igények felismerése és lehető legteljesebb kielégítése: egyértelműen ebben látom a könyvtárak és a könyvtárosok népművelési feladatát, s e feladat segítését szeretnék várni a népművelés irányítóitól. Elég belepillantani például a Szolnoki Megyei Könyvtár információs naplójába, kiderül: a legkülönbözőbb szakemberek, a közép- és felsőfokú oktatásban részt vevő ifjak és felnőttek tömegei, a kutatók, az újítók információs igényeikkel egyre inkább a *nagyobb súlyt* képviselik a könyvtárban, a csak olvasnivaló után nézelődő emberekkel szemben. Sőt: a vezető beosztású szakemberek, funkcionáriusok megnövekedett igényeinek kielégítésére — éppen az új gazdasági mechanizmus bevezetése óta — vezetéstudományi különgyűjteményt kellett létrehozunk. Ugyanilyen különgyűjteményt alakítunk ki nem a szép hangzás és saját hobbynk, hanem az igények kielégítése érdekében a neveléstudományi művekből, cikkekből is. Az információs igények ugrásszerű növekedésére utal az is, hogy a könyvtárközi kölcsönzések száma eddig nem látott arányokat öltött, s a kívánságok kielégítése egyre súlyosabb gond számunkra. Ezek az igények — egy elenyésző kisebbségtől eltekintve — mind-mind a gyakorlati élethez, a technikai haladáshoz, a kutatáshoz, a szakemberképzéshez kapcsolódnak, az oktatást és a munkát szolgálják, azt a többletet adják, *amit csak a könyvtár adhat. Úgy vélem, ez a könyvtári népművelés célszerű, modern és olyan hasznos útja, melyen — ha ezt könyvtárpolitikai szemléletnek fogjuk fel, előbb-utóbb megtérülnek a könyvtárügyre áldozott milliók.*

Itt ismét egy rossz látszatot szeretnék elkerülni. Mindezzel nem akarom lebecsülni az egyéb népművelési intézményeket, s nem akarok a könyvtárak számára valamiféle kivételes helyzetet igényelni. A könyvtár sajátos feladatai nagyon is jól összekapcsolhatók más intézmények tevékenységével — ha a kapcsolódás a tényleges szükségletek figyelembevételével történik. Legyen szabad egy, az 1930-as évekbe visszanyúló, gyermekkori emlékemre hivatkoznom. A faluban, ahol éltem, telente egy munkáskör működött. Tanítók — nem pénzért, mert akkoriban ilyen „keret” (különösen egy munkáskörben) nem létezett, hanem szívességből — esténként eljártak ide előadásokat tartani. A kör tagjai kivétel nélkül napszámosok, kubikusok voltak. Az én apám például számolást és mérést, terület, prizma és egyéb alakzatok köbtartalmának és súlyának számítását „adta elő”, és gyakoroltatta e nagyon egyszerű emberekkel. Nem volt szükség szervezésre, csalogatásra, „aktívákra”, plakátokra, hívogatásra! Jöttek az emberek csapatostul, mert arról volt szó, hogy ne csaphassák be őket a munkánál. Figyeltek, tanultak és hálásak voltak, mert a *művelődés számukra kenyérkérdés volt. Hátha még anyagi erőik is lettek volna, s megfelelő könyvtárat is tarthattak volna fenn!*

Egy mai példa: a jászkíséri művelődési házban — hadd írjam ide igazgatójának, Győri Jánosnak nevét — főként diákokból álló, jól szervezett ifjúsági klub működik. A klubban rendszeresen tartanak TIT előadásokat, melyeknek témáját *mindig maguk a gyerekek határozzák meg*. Ezekben a hónapokban óriási segítség ez nekik az érettségire való felkészülésben: matematikából, magyarból vagy egyéb, tetszés szerinti tárgyból. Megéri és megtérül az erre fordított összeg. *Nem korrepetálás* folyik itt, hanem a meglévő ismeretek sokoldalú megvilágítása, elmélyítése, kiegészítése — hiszen a művelődési háznak megvan az anyagi lehetősége arra, hogy egyetemi előadókat, szakembereket, kutatókat kérjen föl az előadások megtartására. Az előadásokat természetesen más érdeklődők is látogatják. Magam mint Petőfi-kutató jártam ott, s mint könyvtáros is örömmel láttam, hogy a művelődési házzal jó kapcsolatot tartó könyvtáros egy külön asztalkára előre kikészítette a legjobb, legmodernebb Petőfi-irodalmat képviselő könyveket, cikkeket. Hogy ez a klub egyre tartalmasabb, annak csupán az az egyszerű titka, hogy a művelődési ház vezetője a tényleges szükségletet veszi alapul. Mindezekkel nem akartam én valami sosem látott-hallott dologra felhívni a figyelmet, csak — senkinek rosszul ne essék — némi kételyek támadtak bennem, mikor az országos népművelési konferencia előkészítéséről olvastam. (Kiss Jenő: Országos konferenciára készülünk. Népművelés, 1969/4.) Meglepett — (vagy talán meg sem lepett?) — hogy 26 (!) témabizottság alakult, s ezekben több mint 500 (!) ember mondta el véleményét. Ez ugyan még önmagában nem lenne baj, de rossz tapasztalatot, hogy ha a népművelésről van szó, se vége, se hossza a *beszédnek*, s ami a sok-sok hozzászólás, felszólalás, referátum, korreferátum, értekezés, szümpozion, konferencia és mi minden után tényleges eredményekben mutatkozik, azt sokszor

hiába keressük. Nem akarom előre és eleve lebecsülni a nagy apparátussal és rengeteg jószándékkal induló tanácskozást — ismétlem, mindenki csak örülhet, hogy ilyen súllyal foglalkoznak vele —, de sok embert sok rossz tapasztalat emléke kísért, ha ilyenekről hall. Sok olyan népművelési előadást és felszólalást hallottam már, amelyre Hamlet szintén rámondhatta volna: „szó, szó, szó”; vagy amelyet egyszerűen nem tudtam megérteni, vagy amellyel elméletieskedése, furcsa fikciói miatt nem tudtam egyetérteni. Mire lenne szükség? Talán kevesebb bizottságra és kevesebb elméletieskedésre, de több tapasztalatra, több tényleges és közvetlen helyzetismeretre. Magam elég gyakran járom a járszági és a nagykunsági tanyákat, hogy részint előadást tartsak, részint figyeljem művelődési autóink tevékenységét. Állíthatom: ennél a vidéknél nehezebb terület népművelési szempontból nincs, vannak helyek, ahol az emberek még sohasem ültek fürdőkádban, piszkosan és trágyás csizmában jönnek el a mősorra, a TIT előadás bosszantja őket és közben kártyáznak. 1967-ben találtunk olyan öreg parasztot, aki életében akkor látott először mozgófilmet. Színvonal tekintetében az olyan helyeken, ahol villany nincs — már pedig ilyen nem kevés akad a tanyavilágban — egy- és más tekintetben nem haladták túl a reformkori parasztot.

Külön tanulmányt (és külön bizottságokat!) érdemelnének a tanyai parasztok, hiszen megyénkben tízezrekről, országosan százezrekről van szó! Most azonban csak annyit jegyzek meg: a népművelés teoretikusai, bizottság-szervezői közül még sohasem kéredeztek fel senki művelődési autóinkra — legalábbis itt, Szolnok megyében nem. Bóven akadna pedig számukra égetően sürgős, megoldásra váró tennivaló, és fogas kérdés.

Annál is inkább érdekes ez a dolog, mert ma már van rá pénz. Ilyen drága — és ilyen kevésbé hatékony — népművelési tevékenység talán sehol sem folyik Európában. A művelődési autó egyetlen kilométere átlagosan 10—12 forintba kerül. Hogy egyetlen könyv kikölcsönzése forintban mennyi, azt már nem is akarom ideírni. Pedig nem mondhatunk le arról, hogy a tanyán élő emberek könyvhöz jussanak.

Kérdés, hogy ma miben találunk meg a gazdaságilag még igen jelentős szerepet betöltő tanyák lakóinak művelődésében az *érdekeltséget*, amely a 30-as évek kubikusainál olyan nyilvánvaló volt? Bizonyos, hogy a mezőgazdasági ismeretterjesztő könyvek — amelyekkel jelenleg erőlködünk — nem hozzák tűzbe-lázba ezeket az embereket, nem érzik, nem tapasztalják, hogy valami sokat jelentenének nekik, hogy életük, anyagi viszonyaik alakulására ezeknek számottevő hatása lenne. Ezt igazolja egy szomorú tapasztalatunk is: a mezőgazdasági könyvhónap alkalmával pályázatot írtunk ki, melynek témája ez volt: milyen hasznát vettem az olvasásnak a háztáji vagy a nagyüzemi gazdálkodásban? Szégyellek szólni az eredményről.

Ezen a területen is — mint minden egyéb területen — csak akkor vergődhetünk zöld ágra, ha a tényleges érdekeket kutatjuk, az élet közelségét keressük, és nem végeláthatatlan vitákkal, elméletekkel, hanem tapasztalatokra alapozott *eljárásokkal, tevékenységgel, gyakorlatiasabb szemlélet kialakításával* próbálnánk tovább jutni.

Úgy hiszem, sok könyvtáros nevében szólok, mikor azt mondom: egy ilyenféle irány túlsúlyba kerülését várnám legszívesebben az országos konferenciától.

Imre Lajos,
a Szolnoki Megyei Könyvtár igazgatója

Nem várok csodákat

Csodákat nem várok, de azt szeretném, ha a konferencia hozzájárulna néhány fontos — legalábbis számunkra, közművelődési könyvtárosok számára fontos — probléma egyértelmű, elvi tisztázásához.

Az elmúlt években a komplex népművelés jegyében egyre több olyan feladatot kellett a Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtáraknak ellátniok, amelyek a jelenlegi létszámhelyzet és anyagi ellátottság mellett majdnem lehetetlenné tették a *könyvtár alapfunkciójának* jó és korszerű teljesítését.

Mikre gondolok? A kerületi könyvtárak egymás után vettek részt olyan akciókban, amelyek jellegüket tekintve a könyvtári munka perifériáján helyezkednek el: budapesti szintű vetélkedők, rajzpályázatok stb. megszervezése, lebonyolítása és értékelése, különféle ünnepi rendezvények szervezése és lebonyolítása. Ezek a feladatok — tekintve, hogy a közepes nagyságú kerületi könyvtárak, és ilyen a legtöbb, mindössze 3—4 könyvtárossal dolgoznak — *annyi energiát vontak és vonnak el az olvasó-*

szolgálattól, hogy egy-egy időszakban több száz olvasó marad magára a polcok között. Erős elhatározással egy-egy könyvtár munkatársi gárdája képes elhárítani magától ezeket a munkákat, hogy az olvasószolgálati feladatait elláthassa, de ez a magatartás nem „szimpatikus”, mert ma már a kerületi könyvtárakban végzett munka színvonalának egyik legfontosabb mércéje az, hogy ki, mennyi és milyen csoportos foglalkozást, rendezvényt szervezett éves viszonylatban, s ezen felül — ami feltétlenül hat ránk — már szakmai körökben is csak az számít jól működő könyvtárnak, amelyben az említett sokrétű és színes tevékenység folyik, s egyre kisebb a jelentősége annak, *mi történik az olvasó és könyvtáros között.*

Egy másik fontos és időszerű feladat a korszerű könyvtári munkaszervezet kialakítása, a könyvtárosi és adminisztrátori munka kettéválasztásával. Napirendre kell tűzni továbbá a kerületi könyvtárakban folyó *tájékoztató munka* színvonalának emelését, hogy legalább egy évtizedig legyen képes segíteni az oktatást és a népművelést. Ezzel függ össze, hogy a szakmai továbbképzés egyik legfontosabb feladatának a közművelődési könyvtárhálózatban dolgozó reference-könyvtárosok képzését tartom. Mindezek mellett nem feledkezhetünk meg arról, hogy a szocialista közművelődési könyvtár legfontosabb feladata változatlanul az olvasókkal való egyéni foglalkozás.

Egy találó megfogalmazás szerint a kerületi könyvtárhálózat a főváros egyik *legnagyobb tömegszervezete* s ez részben igaz is, hiszen majdnem *kétszáz ezer emberrel tartunk állandó, közvetlen kapcsolatot.* Ez a tény nagy felelősséget ró ránk, könyvtárosokra. Amit a könyvtárban mondunk, ahogyan ott tevékenykedünk, az mindenkor valamilyen tudatformáló hatást gyakorol az olvasókra még akkor is, ha nincs ilyen szándékunk. Talán nem nagyképűség, ha így fogalmazzuk meg szerepünket: *a szocialista kultúra és tudatformálás agítátorai vagyunk!* Ehhez képest szociális megbecsülésünk kicsi s így közérzetünk sem kitűnő. (Példáért nem kell a szomszédba mennem: az 1969 márciusi fizetéskiegészítéssel lett e sorok írójának havi 2400 Ft a könyvtárvezetői fizetése s a beosztott könyvtárosoké 1650—1700 Ft.)

Ilyen zárt települési egységben, mint például a József Attila lakótelep is, ahol a mi könyvtárunk működik, jó lenne, ha a könyvtáros-népművelő, aki már elkötelezte magát a hivatásnak, helyben lakna. Így munkájának határfoka növekedhetne, s kevesebb áldozattal több feladatot tudna megoldani. Sajnos, a mi *könyvtárunknak egyetlen munkatársa sem lakója a telepnek*, messzi városrészekből járunk ide, s ez kicsit hivatalnokká formál bennünket. Nem lehet elvárni senkitől sem ilyen anyagi dotáció mellett s azok után, hogy heti négy alkalommal délután kell dolgoznia, hogy szívesen vállaljon további lekööttséget egy-egy kulturális akció vagy rendezvény kedvéért. Pedig nagyon fontos lenne, hogy a könyvtáros vállaljon szerepet a telep kulturális életében. Hogy erre nem volt eddig lehetőségünk, egyik fő oka lett annak, hogy négy év alatt nem tudtunk szoros kapcsolatot kiépíteni a telep művelődési otthonával.

Életünk javarészét a könyvtárban töltjük, testközelben emberekkel, akik nemcsak művelődési igényeikkel, de egyéb gondjaikkal is megkeresnek bennünket — s ez így a jó, csak így tudunk a könyvtárban olyan légkört kialakítani, melyre szükség van célkitűzéseink megvalósításához. Jó lenne azonban, ha a *könyvtáros munkája és magánélete* harmonikusabban illeszkednék egymáshoz. Ehhez viszont az kell, hogy lényegesen jobb szociális helyzetbe kerüljön.

A VI. kerületben lakom, hivatalosan a VIII. kerület dolgozója vagyok, munkámat pedig már évek óta, s talán még néhány évtizedig a IX.-ben végzem. Sajnos, *egyik kerület sem tartja feladatának, hogy szociális problémáimmal foglalkozzék*, pedig — munkámon keresztül — talán nem is jelentéktelen mértékben részt vállalom a kerületben folyó népművelésben.

Maruszkai József

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 48. sz. kerületi könyvtárának vezetője

A kisközségek népművelési gondjainak enyhítését

Áprilisban körzeti tapasztalatcserékre hívtuk össze a veszprémi járás könyvtárosait és más népművelőit. Az érdekes beszámolókat élénk viták követték: ezekben máskacsul visszatértek bizonyos közös problémák, akadályok és nehézségek, amelyek azt bizonyították, hogy *népművelésünk alap- és létkérdéseiről van szó.* Mindenki érezte és helyesen látta, hogy néhány éve megkezdődött a népművelés tartalmi és formai megújulása, de valamennyien bizonyították, hogy ehhez a helyi erőfeszítések a legkedvezőbb esetekben sem elegendőek. Központi állásfoglalásra, irányelvekre, módszertani segítségre van szükség. Úgy érzem, hogy az országos népművelési konferencia

a leghivatottabb fórum a kérdések tisztázására, az egységes szemlélet kialakítására — ezért most néhány gondolatban megpróbálom összegezni, mit várnak területünk népművelői, könyvtárosai e konferenciától.

Járásunkban a legtöbb gondot a kis községek okozzák. A klubkönyvtárrá minősítéssel még nem teremtettük meg a kívánt működési feltételeket (szabadpolcos könyvtár, otthonosan berendezett, jól felszerelt klub stb.). A jó működés feltételeinek biztosítása a járástól és a községektől több éven keresztül nagy anyagi erőfeszítéseket, valamint igen tervszerű szervező munkát követel. Azonban már most látszik, hogy sem jelenleg, de még az óhajtott legkedvezőbb körülmények között sem tudja a községenkénti önálló klubkönyvtári szervezet létrehozni a szükséges könyvvállományt, főleg az elegendő új könyvet. Ehhez megfelelő anyagi alapot csak több kis község összefogása, a *körzetesítés* teremthet. Jelenleg azonban megyénkben vagy klubkönyvtár van valahol (amely hivatalos jóváhagyással, egyetértéssel jött létre), vagy körzeti könyvtár (amely nagy nehezégek árán, többnyire helyi erőfeszítésekből született, de vele szemben sok a hivatalos fenntartás). Szerintünk kisközséges területen egyedül az látszik célravezetőnek, hogy az intézményeket körzeti rendszerbe foglalják. A körzeti rendszerben jól ellátott fiókkönyvtárak működnének, formailag és tartalmilag is klubszerűen. Fontosnak tartanánk, hogy a konferencia foglalkozzon ezzel a kérdéssel, és az elmondottak szerint foglaljon állást.

Annál is inkább, mivel a művelődési létesítmények működése jelenleg többnyire a nagyon *ingatag bevétel függvénye*, s ez még nagyobb község esetében sem elég szilárd alap a rendszeres működésre és a színvonalas tartalmi munkára. A klubkönyvtár még kevésbé alkalmas bálók, bevételek tömegrendezvények szervezésére. Anyagi fedezet nélkül azonban a fenntartók nem tudják a rendszeres nyitvatartás feltételeit megteremteni, sőt növelni a nyitvatartást, a tiszteletdíjakat fizetni, egész évben folyamatosan vásárolni könyveket és folyóiratokat stb. Azt hisszük, meg lehet találni a módot arra, hogy a jelenlegi *elaprozott állami támogatást* a valóban működő művelődési létesítményekre koncentrálják, és számukra költségvetésben biztosítsák a működési alapfeltételeket.

Minden gyakorló népművelő számára természetes, hogy a mai embernek, a mai kor követelményeinek, igényeinek a kis csoportokra épülő népművelési forma felel meg. Ennek a módszertana azonban nagyon kidolgozatlan. A népművelők sokkal több ilyen fajta segítséget várnak (továbbképzések, írásos módszertani és propagandaanyagok stb.). Nagyon sürgős olyan fontos kérdések megvitatása és kidolgozása, mint például a népművelés viszonya a rádióhoz, tv-hez; milyen témákkal és szemléltetési eszközökkel szerezhetik vissza vonzóerejüket, hatásukat a TIT előadások; *hogyan épüljön minden népművelési tevékenység a könyvekre, folyóiratokra?* Ez utóbbit nem szakmai elfogultság mondatja velem, hanem az a tapasztalat, amely szerint az ismeretterjesztő előadások egyszeri volta s a tv által nyújtott, félig megfigyelt, félig megértett információ tömeg felületességre szoktat, bizonytalan ismereteket eredményez, ha az ismeretgyűjtés nem folytatódik olvasásban, ha az újat nem a biztos ismeretek rendszere rögzíti. Ennek a követelménynek a jelentőségét ugyan valamennyien ismerjük, de mintha nem akarnánk eléggé tudomásul venni, nem építenénk rá tervszerűen.

Noha én a könyvtárosok, népművelők feladatainak csak nagyon kis részét érintettem, már ebből is kitetszik, milyen nagy az elvárás velük szemben. Munkájukat csekély anyagi és erkölcsi megbecsülésért, ellenszolgáltatásért végzik. Sok elavult pénzügyi norma, rendelkezés nehezíti a tiszteletdíjak rendezését. Még a népművelésen belül is nagyok az aránytalanságok. Gyakran rontja a *könyvtárosok* „népművelői közéletét”, hogy *ők kapják a legkevesebb tiszteletdíjat*. Rendszeresen kölcsönöznek — heti 2—3 alkalommal — leltároznak és könyveket törölnek, olvasókat toboroznak és plakátokat rajzolnak, író-olvasó találkozókat szerveznek és fűtenek, adminisztrálnak és továbbképzésben vesznek részt, havi 80—300 Ft-ért. Az eredmények valóban lelkesedésüknek köszönhetők. Szeretnénk, ha a konferencia éreztetni tudná társadalmunkkal a könyvtári, népművelési munka jelentőségét, társadalmi súlyát. Ez — többek között — bizonyára siettetné a tiszteletdíjak rendezését. Azért is fontos lenne a nagyobb társadalmi megbecsülés, mert a népművelésre fordított tekintélyes összegek csak így kamatoznának igazán mind a könyvtárak, mind a többi művelődési létesítmények esetében.

Balogh Ferencné
a Veszprémi Járási Könyvtár igazgatója

Abból kiindulva, hogy milyen fejlettségű volt a könyvtári munka megszervezése, ítélte meg Lenin a kultúra általános fejlettségét. Neki a könyvtárak fejlettsége a műveltség fokmérője volt.

N. K. Krupszkája

A tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartása

„Rendben van-e minden a könyvtárak nyitvatartása körül?” — tette fel a kérdést *Sallai István* a Könyvtáros 1967 augusztusi számában. Az adatok elemzése után határozott „nem” volt válasza. Újabb adatokkal támogatta meg ezt a véleményt *Pál Ernő* (Könyvtáros, 1968 január), *Gerő Gyula* (Könyvtáros, 1968 március) és *Simay Norbert* (Könyvtáros, 1969 február) cikke.

Mindnyájan a közművelődési könyvtárak szempontjából vizsgálták a kérdést. Az alábbiakban a tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartási problémáira kívánok rámutatni. A kérdéssel kapcsolatos alapfogalmakkal (munkaidő, kölcsönzési és nyitvatartási idő), melyeket *Sallai István* tisztázott, nem foglalkozom. Előljáróban csupán azt jegyzem meg, hogy a közművelődési könyvtárakkal ellentétben a tudományos és szakkönyvtárak többségében a kölcsönzési idő kevesebb mint a nyitvatartási idő, az olvasótermek viszont a teljes nyitvatartási idő alatt az olvasók rendelkezésére állnak.

A könyvtárak nyitvatartási problémáiról folyó nyilvános viták megszaporodását bizonyítja, hogy a Sajtófigyelő ezzel kapcsolatos kivágatai vastag paksamétában hevernek az asztalomon. A cikkek, olvasólevelek, nyilatkozatok jórésze persze a közművelődési könyvtárakkal foglalkozik, de a tudományos és szakkönyvtárakra is több vonatkozik. E dokumentumok egyik fele azt bizonyítja, hogy igény van a könyvtárak hosszabb nyitvatartására, másik fele tagadja az ilyenfajta igényt. Mind ez ideig sem az egyik, sem a másik vélekedés igazát nem bizonyította senki adatokkal, csak sejtésekre és szubjektív „meggyőződésekre” vagyunk utalva, akár követeljük, akár elutasítjuk a könyvtári nyitvatartási idő meghosszabbítását.

Az olvasói igények felmérésére, sajnos, nem vállalkozhattam, de a legfontosabb magyar és néhány külföldi nagykönyvtár nyitvatartási szokásának felderítésével közelebb juthatunk a vita eldöntéséhez. A magyar tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartási adatait a Gyűjtőköri kódex számára bejelentett adatszolgáltatásból, a külföldi könyvtárakét pedig évkönyvekből, használati szabályzatokból vettem át.

A hosszabb nyitvatartási időt követelőknek három kívánságuk van: naponta hosszabb ideig; hetenként többször legyenek nyitva a könyvtárak; évenként kevesebb szünetet tartsanak.

Vegyük sorra a meghosszabbítás-pártiak követeléseit és érveit illetve a könyvtárak ellenvetéseit.

Naponta hosszabb ideig tartsanak nyitva a könyvtárak. Ezt követeli sok egyetemista, kutató, több könyvtáros, sőt a sajtó, a rádió és a tv is többször reklamáta

Országos jellegű könyvtárak

1. táblázat

Könyvtár	Heti nyitvatartás (óra)	Nyitás—zárás		
		Hétfő—péntek	Szombat	Vasárnap
Állami Gorkij Könyvtár	59	10—20	10—13	9—13
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	62	*	9—13	9—13
Károlyi M. Orsz. Mezőgazd. Könyvtár	40	**	10—12	—
A Közp. Statiszt. Hiv. Könyvtára	61	***	9—13:30	—
Az MTA Központi Könyvtára	63	9—20	9—17	—
Országgyűlési Könyvtár	66	9—20	9—20	—
Orsz. Műszaki Könyvtár és Dok. Közp.	55	****	10—20	9—13
Orsz. Orvostud. Könyvtár és Dok. Közp.	44	8—16	8—12	—
Orsz. Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	50	10—19:30	10—13	—
Orsz. Széchenyi Könyvtár	69	*****	9—21	—

* Hétfő, kedd 9—21
Szerda 15—21
Csüt., péntek 9—21
** Hétfő, szerda, csüt. 10—16
Kedd, péntek 10—20
*** Hétfő 12—21
Kedd—péntek 9—21

**** Hétfő 13—21
Kedd, szerda, péntek 10—21
Csütörtök zárva
***** Hétfő 12—21
Kedd—péntek 9—21

a hosszabb nyitvatartást. A „követelőzők” legfőbb érve, hogy a dolgozók többsége, sőt még az egyetemisták egyrésze is éppen a késő esti órákat tudja leginkább felhasználni a könyvtárbeli munkára. Egyszerűen azért, mivel napközben a munkahelyükön tartózkodnak. Az értelmiségiek — a tudományos könyvtárak lehetséges olvasóinak zöme — általában 8-tól $\frac{1}{2}$ 5-ig ill. $\frac{1}{2}$ 9-től 5-ig dolgoznak, tehát mire a könyvtárba eljutnak, már 5 óra, $\frac{1}{2}$ 6—6 óra van, így az este 8-ig nyitvatartó könyvtárakban alig tölthetnek két és fél órát; éppen csak belemelegednek a munkába s már hagyhatják is abba. Aki valaha is kutatott könyvtárban, tudja, hogy milyen rövid idő két és fél óra. Szerencsére néhány könyvtár este 9-ig áll az olvasók rendelkezésére, ami mégis egy órányi nyereség.

Mit válaszolnak a könyvtárak? Érdekes egy erre vonatkozó hírlapi nyilatkozatból idézni. 1968 júniusában egy olvasólevélre válaszolta az alábbiakat egyik könyvtárunk: „... a számottevő fővárosi könyvtárak nyitvatartása a szokásos budapesti életbeosztáshoz igazodik. Budapesten könyvtárat reggel nyolctól este kilencig lehet használni. A ... könyvtárak éveken keresztül tartottak fenn kísérletként 22 óráig szolgálatot, 21 óra körül azonban a közönség létszáma erősen megcsappant. Ilyenformán a 22 óráig tartó szolgálat már nem látszott sem közérdekűnek, sem gazdaságosnak és ezért ezt minden könyvtár meg is szüntette.”

A támadhatatlannak hitt érvek egyáltalán nem támadhatatlanok. Először is kevés olyan könyvtár van, amelyben reggel nyolctól kezdve lehet olvasni, pl. az országos jellegű könyvtárak zömében (ld. 1. sz. táblázat) 9-kor kezdődik a nyitvatartás. Ugyan-csak kevés az olyan könyvtár, amely a hét valamennyi munkanapján 21 óráig tartana

2. sz. táblázat

Egyetemi és főiskolai könyvtárak

Könyvtár	Heti nyitvatartás (óra)	Nyitás—zárás		
		Hétfő—péntek	Szombat	Vasárnap
Agrártud. Egyetem Könyvtára	65	8—20	8—13	—
Állatorvostud. Egyetem Könyvtára	69	8—20	8—17	—
BMÜE Könyvtára	75	8—21	8—18	—
Bp. Orvostud. Egyetem Könyvtára	54	Nincs részletezés		—
Debreceni Orvostud. Egyetem Könyvtára	65	Nincs részletezés		—
ELTE Állam- és Jogtud. Kar Könyvtára	40	8—16	—	—
ELTE Központi Könyvtára	72	8—20	8—20	—
JATE Központi Könyvtára	66	14—21	10—21	9—13
Kertészeti és Szőlészeti Egyetem Könyvtára	53	Nincs részletezés		—
KLTE Könyvtára	72	Nincs részletezés		—
Liszt F. Zeneműv. Főiskola Könyvtára	49	9—18	9—13	—
Magyar Iparműv. Főisk. Könyvtára	36	Nincs részletezés		—
Magyar Képzőműv. Főiskola Könyvtára	34	13—19	9—13	—
Marx K. Közgazd. Egyet. Könyvtára	74,5	8—20	8—17:30	8—13
Nehézipari Műsz. Egyetem Könyvtára	54	9—19	9—13	—
Pécsi Egyetemi Könyvtár	73	Nincs részletezés		—
Pécsi Orvostud. Egyetem Könyvtára	60	8—19	8—13	—
Szegedi Orvostud. Egyetem Könyvtára	55	10—20	8—13	—
Színház- és Filmműv. Főiskola Könyvtára	48	8:30—17	8:30—14	—
Testnevelési Főiskola Könyvtára	55	8—18:30	8—13	—
Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára	55	Nincs részletezés		—

nyitva. A 21 órai zárással más baj is van. A legtöbb könyvtárban ugyanis órákkal a hivatalos zárási idő előtt megszűnik a raktári kiszolgálás. Így tehát az olvasó csak azt a könyvet olvashatja, amelyet este 6-ig, 7-ig kihozott a raktárból. Ilyen körülmények között azok számára, akik nem szépirodalmat akarnak olvasni — márpedig ez a többség — a zárás ideje előbbre jön. Hiszen, ha a tervezettnél hamarabb végez egy-egy kikért könyvvel, akkor a zárásig már csak a kézikönyvtárat használhatja, vagy korábban megy haza. Nagyon bosszantó lehet, ha még órák vannak hátra a zárásig, s esetleg új elképzelésekre jut az olvasó, de kíváncsiságát másnapra kell halasztania. Nem kell tovább bizonyítani, hogy ez a rendszer csak a szépirodalmat olvasóknak, a szórakozni vágyóknak és a tankönyvből tanuló egyetemistáknak lehet megfelelő. A raktári kiszolgálás korábbi megszüntetése egyúttal magyarázat arra is, hogy miért „csappant meg erősen” 21 óra körül a közönség létszáma. A másik ok lehet, hogy a könyvtárak egyáltalán nem szorgalmazták, nem népszerűsítették a 22 óráig való nyitvatartást, sőt a legtöbb helyen enyhe lélektani pressziót is gyakoroltak az „éjszakai bagoly” olvasókra. (2. sz. táblázat.)

Folytatom tovább a fentebb kezdett válasz idézését. „Napi tíz-tizenkét óra nyilvános szolgálattal könyvtáraink nem is maradnak el a külföldi könyvtárak mögött. A késő estebe nyúló szolgálat külföldön csak ott szokásos, ahol azt az élet üteme kívánja. És ott későbbi reggeli nyitvatartással jár együtt.”

Sajnos, ezek az állítások nem felelnek meg a valóságnak. A napi tíz-tizenkét órás szolgálattal a magyar könyvtárak nagyon is elmaradnak a külföldiek mögött. A közölt

3. sz. táblázat

Külföldi könyvtárak

K ö n y v t á r	Heti nyitvatartási idő (órában)	Nyitás—zárás		Vasárnap
		Hétfő—péntek	Szombat	
Bayerische Staatsbibliothek	63	9—20	9—17	—
Bibliothèque Nationale (Párizs)	54	9—18	9—18	—
Rouen-i Egyetemi Könyvtár	86·45	8·45—22	9—17	9·30—22
Cambridge-i Egyetemi Könyvtár	69	9—22	9—13	—
Angol technikai könyvtárak (A Library Association irányelvéi)	81·30	9—22·30	9—17	12—18
Deutsche Bücherei	92	8—22	8—22	14—22
Deutsche Staatsbibliothek	79	9—21	9—21	13—20
Lenin Könyvtár	98	9—23	9—23	9—23
Észti Nemzeti Könyvtár, Tallinn*	68	10—22	10—18	—
Moldvai Köztársasági Könyvtár, Kísinev	75	9·30—22**	9·30—22	9·30—22
Lengyel Nemzeti Könyvtár	84	8—21	8—21	15—21
Lodzi Egyetemi Könyvtár	82	8—21	8—20	9—14
Brno-i Egyetemi Könyvtár	85	8—22	8—19	8·30—12·30***
Library of Congress Ált. olvasóterem	78	9—22	9—18	14—18
Spec. olvasótermek	58	9—18	9—18	14—18
Kongresszusi részleg****	84·30	8·30—22	9—18	14—22
A Los Angeles-i California Egyetemi Könyvtár: Kutató(Research) Könyvtár a College Library olvasóterme	87·15 107·30	7·45—22 7—24	9—17 9—17	13—21 9·30—24
Maryland-i Egyetemi Könyvtár	84	8—22	8—13	13—22

* Tanítási időben

** Szünnap pénteken és minden hónap utolsó szerdáján (egészségügyi nap)

*** Csak kölcsönzés, az olvasóterem vasárnap zárva

**** Amikor a Kongresszus ülészik, az olvasóterem (Congressional Reading Room) 24 órán át van nyitva naponta, az itt szereplő rend szerint.

táblázat (amelybe véletlenszerűen válogattuk a szereplő könyvtárakat) jól mutatja, hogy a legtöbb ország könyvtáraiban hosszabb a nyitvatartási idő, mint a hazaiakban. Szinte általános, hogy este 10-kor zárják az olvasótermet, de van 11 órai, 12 órai záróra, sőt nonstop nyitvatartás is. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy ezekben az országokban az élet üteme kívánja a késő esti szolgálatot. Hiszen, ha a Szovjetunióban éppen úgy 22, 23 órakor zárják a könyvtárakat, mint az NDK-ban, Angliában és az USA-ban vagy Lengyelországban, akkor jogosan úgy tűnik, hogy nem a világ egyéb tájain (extra Hungariam), hanem nálunk rendhagyó az „élet üteme”.

A másik követelés, hogy *hetenként többször, azaz szombaton és vasárnap* is tartanak nyitva a könyvtárak. Úgy hiszem, hogy ez a javaslat talál majd a legtöbb ellenzőre. Megint egy idézettel kezdem, amelyet a Hétfői Hírek 1968. évi júliusi számában találtam, s melynek kiinduló pontja, hogy állandóan növekszik az olvasni szerető „szabad szombatások” száma. Íme az idézet: „...Magyarország szombat délután és vasárnap egyetlen könyvtár sincs nyitva. Idejében szólnék: nem nehéz megszüntetni a hétfégi „könyvtárhiányt”. Csak követni kell a külföldi példát, hiszen a Szovjetunióban is, mas szocialista és nyugati országokban is nyitva tartanak szombat-vasárnap a könyvtárak, s helyette valamelyik hétköznapon tartanak szünnapot. Ezt Magyarországon is meg lehet csinálni! Már csak azért is, mert a buzgón reklámozott „Olvasó népért” mozgalom sikerét ezzel az egy intézkedéssel minden rek-lámnál jobban lehetne biztosítani.”

Szerencsére az újságíróknak nem minden állítása felel meg a valóságnak. Pl. több könyvtárunk is van, amelyik szombat délután, és öt könyvtár, amelyek vasárnap is nyitvatart. A könyvtárosok persze könnyen visszautasíthatják a kívánságot a vasárnap nyitvatartásra, csak hivatkozniok kell a kereskedelemre. Legutóbb egy kettős ünnep hátrányos kenyérellátásával kapcsolatban újságírók kérdéseire az alábbiakat válaszolta a belkereskedelmi miniszterhelyettes: „A minisztérium egyetért a szakszervezetnek azzal az álláspontjával, hogy a vasárnapi pihenőnap a belkereskedelmi dolgozóknak is jár. Figyelembe kell venni azt is, hogy a 44 órás munkahetet előbb-utóbb a belkereskedelemben is bevezetik, s a közismert munkaerőhiány e rövidített munkaidőben már végre nem tenné lehetővé a szélesebb körű vasárnapi nyitvatartást. A sorbanállás elkerülésének egyetlen módja, hogy a lakosság az ünnepek előtt szerezzék be mindazt, amire szüksége van.”

Nem szükséges magyarázni ennek a nyilatkozatnak hibás érvelését, hiszen ha a gondolatmenetet elfogadjuk, akkor a szabad szombat és vasárnap miatt esetül hét végén nem lesz közlekedés, kikapcsolják a villanyt, gázt, vizet. De visszatérve a mi problémánkra: miért tudják szerte a világon megoldani a szombat és a vasárnap délutáni könyvtári szolgálatot? Antiszociálisabbak talán, mint mi? Egyformán a Szovjetunióban és az USA-ban? Bizonyára nem. Inkább afelé a vélemény felé hajlok, hogy ott megértették a könyvtárosokkal, hogy a könyvtár szolgáltató intézmény, és a könyvtárosok ugyanúgy szolgálják ki az embereknek a szellemi táplálékot, mint a vasárnap is nyitvatartandó vendéglők a testit. Természetesen nem szabad bagatellizálni a kérdés emberi és szociális oldalát, csupán a megoldhatóságot kívántam hangsúlyozni. Am meggyőződésem, hogy van igény a hétfégi nyitvatartásra. Mégpedig, mint a legtöbb külföldi könyvtárban, különösen vasárnap délután, amikor már sok ember gondol a másnap kezdődő hét kötelességeire.

Ide szeretném beiktatni a heti nyitvatartási idő nagyságát könyvtártípusok szerint és százalékosan mutató kis összeállítást.

4. sz. táblázat

Könyvtártípus	Heti nyitvatartási idő				
	40 óra alatt	40—50 óra	50—60 óra	60—70 óra	70-nel több óra
	s z á z a l é k b a n				
Országos jellegű könyvtárak	—	20	30	50	—
Egyetemi és főiskolai könyvtárak	10	14	28	24	24
Kutatóintézeti és országos intézményi könyvtárak	32	50	13	—	5

A táblázat jól mutatja, hogy az országos könyvtárakban a legjobb a helyzet, hiszen 50%-uk a nemzetközi szintet jelentő 60—70 órában tart nyitva. A legkevésbé megnyugtató a kutatóintézeti és az országos intézményi könyvtárak (valamennyien tudo-

mányági szakkönyvtárak) nyilvános szolgálatának időtartama, hiszen 32%-uk 40 óránál, további 50%-uk 50 óránál is rövidebb ideig van nyitva egy-egy héten, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy állományukat alig-alig használhatja más intézmény 42—48 órát munkában töltő szakembere.

Szólni kell még néhány szót a nyári zárvatartásokról is. Sokak véleménye szerint túlságosan hosszú ideig vannak zárva a magyar könyvtárak. A legtöbb könyvtár nyáron egy teljes hónapra elzárkózik az olvasók elől. Ha valaki megkérdi, hogy miért, a felelet többnyire az, hogy mindig is így volt. Nem a legjobb felelet. Tavaly a budapesti nagykönyvtárak közül nem tartott nyári szünetet és a szokásos nyitvatartási renddel üzemelt: az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, az MTA Könyvtára, az Országgyűlési Könyvtár és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára.

Külföldön nem olyan nagy divat a nyári zárvatartás, legfeljebb bizonyos korlátozásokat vezetnek be. Pl. a Maryland-i Egyetemi Könyvtár csak hétfő—péntek 8—21 óráig és szombaton 1/29—12 óráig van nyitva, vasárnap zárva tart. A Bayerische Staatsbibliothek augusztusban hétköznap délután, augusztus—szeptemberben pedig szombatonként zárva tart.

Véleményem szerint tehát a nyári nyitvatartás kérdése is megérne egy elfogulatlan vizsgálatot, akár csak az itt felvetett többi kérdése is. Márcsak azért is, hogy ne járjunk úgy, mint nemrégiben egy könyvtárigazgató. A rádió riportere megkérdezte: honnan tudja a könyvtár olyan bizonyosan, hogy nincs igény a vasárnapi nyitvatartásra, végeztek talán ilyen irányú felmérést? Nem végeztek — felelte az igazgató —, de ha lenne ilyen igény, akkor arról tudnának.

Helyesebb lenne mégis elvégezni ezeket a felméréseket. Ennek előmunkálataként kíván szolgálni ez a néhány adatot és gondolatot felsorakoztató írás.

Bereczky László

Fél év tapasztalatai egy új könyvtárban

Az elmúlt év nyarán költözött át a *Veszprémi Megyei Könyvtár* a részére átalakított és korszerűsített épületbe. A hivatalos és ünnepélyes megnyitó augusztus 20-án volt. Az épületről *Szabados László* tájékoztatta olvasóinkat a *Könyvtáros* 1968. novemberi számában.

Fél esztendő elteltével megpróbáljuk összefoglalni az új épületben szerzett tapasztalatainkat, bár egy könyvtár tevékenységében ez eléggé rövid idő, s belőle messzemenő következtetéseket, a munka hatékonyságára vonatkozó megállapításokat levonni nem szabad. Az 1968. szeptemberétől 1969. február végéig eltelt időszak azonban a könyvtár életében nem csupán hat hónap, hanem egy majdnem teljes téli időszak, s egyben egy egészen új korszak első szakasza is. A teljesen új körülmények között működő könyvtárral szemben jelentkező és állandóan növekvő igényeket nagy vonásokban már jelzi, és annak körvonalai is kialakultak, hogy mennyiben tudunk a jelentkező társadalmi és egyéni követelményeknek megfelelni. Egy kissé próbája volt ez az időszak elképzeléseink, tudatos törekvéseink reális voltának is.

A fejlődés adatai

Az olvasók száma 1968. december 31-én 662-vel volt több, mint az előző év hasonló időszakában. Február végéig viszont már 798-cal többen iratkoztak be, mint 1968. februárjának végéig.

1. táblázat

A beiratkozott olvasók száma

	1967 december 31-én	1968	Növe- kedés %-ban	1968 február végén	1969	Növe- kedés %-ban
A felnőttek részlegében	2924	3350	16	1710	2145	26
A gyermekrészlegben	1140	1376	21	695	958	37
Együtt	4064	4726	18	2305	3103	35

A Veszprémi Megyei Könyvtár lapozgatója a bejárat mellett (Péterfay Endre felvételei)

Összehasonlítottuk az 1967/68. és 1968/69. szeptember-februári könyvtári látogatók számát és a kölcsönzött művek számát is. Természetesen a látogatók száma növekedett erőteljesebben. Erre számítottunk, de azt mégsem gondoltuk volna, hogy *a növekedés ilyen nagymérvű lesz.* A gyermekrészlegben 168%-kal, a felnőttek részlegében 53%-kal volt több a könyvtárt használó látogatók száma (a könyvtárt megismerni kiváló egyéni és csoportos látogatókat nem számítjuk a statisztikába: pl. iskolai osztályok csoportos látogatását, a tanácsakadémiai hallgatók, értekezletek és konferenciák csoportos látogatásait, a rendezvények résztvevőit stb.) 1968. szeptember 1-től 1969. február végéig, mint az azt megelőző hasonló időszakban.

2. táblázat

A látogatók száma

	1967/68 szeptember 1. — február 28.	1968/69	Növekedé. %-ban
A felnőttek részlegében	20 301	30 651	53
A gyermekrészlegben	6 338	16 994	168
Együtt	26 639	47 645	79

Figyelembe véve, hogy a gyermekrészleg heti 5 napon 27 órát, a felnőttek kölcsönzője pedig heti 6 napon 54 órát van nyitva, a hat hónap alatt átlagosan naponta 340—350 látogatója volt a könyvtárnak. Csak nagyon kevés napon volt háromszáznál kevesebb olvasó-látogató, de számuk nemegyszer elérte az ötszázat, sőt bizonyos napokon túl is haladta azt. Nem ellenőriztük ugyan még, de a megfigyeléseink azt bizonyítják, hogy a látogatóknak körülbelül negyedrésze nem könyvet kölcsönözni, hanem újságokat és folyóiratokat olvasni, könyvekben böngészni és olvasgatni, jegyzetelni és tanulni, sőt nem egy esetben a meleg, szép, kulturált helyre beszélgetni jön hozzánk. Állandóan növekszik azok száma, akik a szabad idejük jó részét nálunk töltik. Érdekes módon nemcsak a fiatalok és a nyugdíjasok, hanem a középkorúak — elsősorban az *értelmiségiek* — közül is sokan.

A könyvtár szabadon levő könyv és periodika állományát helyben bárki minden megkötöttség nélkül használhatja. Csak a kölcsönzést köttjük könyvtári tagsághoz. Tehát nemcsak a nagyon is népszerű előtérben (klubövezetben) levő napilapokat és magazinokat, hanem a szabadpolcos tér és az olvasóterem teljes állományát is használhatja helyben bárki anélkül, hogy a könyvtárba beiratkozna. Ennek a gyakorlatnak néhány — nem is jelentéktelen — negatívum mellett (kevesebb beiratkozott olvasó, nehezebb és megbízhatatlanabb az ellenőrzés stb.) sok előnye is van: a könyvtár használatának minden megkötöttség nélküli szabadsága nagy *vonzóerőt* gyakorol, a rendszeres látogatóknak nem kell állandóan arra ügyelniük, hogy az olvasójegyet magukkal hozzák-e stb.

A gyermekrészleg az új körülmények között a város általános iskolás *tanulóinak paradicsomává* vált. Az ottani tapasztalatok külön elemzést is megérdemelnének. Nemcsak a statisztikában szereplő számadatok, hanem sok más tényező (az iskolák rendszeres látogatásai, a gyermekekkel való színvonalas foglalkozás stb.) is azt bizonyítják, hogy az évekig rendkívül sanyarú körülmények között dolgozó gyermekrészleg tartalmas munkájának és az általános iskolákkal kiépített jó kapcsolatának most kezd érezhetővé válni az eredménye.

A kölcsönzött kötetek száma a két őszi-téli időszakot összehasonlítva 63 817-ről 84 630-ra emelkedett. A kölcsönzött kötetek számának emelkedése — mint már említettük — jóval a látogatók számának emelkedése alatt marad, de meghaladja a beiratkozott olvasók számának fejlődési arányát. Ez az előzőekben elmondottakból természetesen következik.

3. táblázat

A kölcsönzött kötetek száma

	1967/68	1968/69	Növekedés %-ban	Egy látogatóra jut	
	szept. 1. — febr. 28.			1967/68	1968/69
A felnőttek részlegében	49 595	59 718	31	2,2	1,9
A gyermekrészlegben	18 222	24 912	37	2,9	1,5
Együtt	63 817	84 630	33	2,2	1,8

Itt már tanúi lehetünk a fejlődésnek, hogy az egyoldalú kölcsönkönyvtári tevékenységen túljutva *kezd kialakulni a helybenolvasás kívánatos aránya*. Sok tekintetben megváltozott a kölcsönzés módja is. Az olvasók meglepő gyorsan és könnyen alkalmazkodnak az új körülményekhez. Az előző szűk és túlszűfolt könyvtárepületben nagyon sokan a kölcsönzőasztalnál cserélték ki könyveiket és a tulajdonképpeni könyvkiválasztó térbe be sem mentek. Most jóformán elő sem fordul a kölcsönzőpultnál ilyen kérdés: „adjon valami jót”, vagy: „legyen olyan kedves, nézze meg, mit lehet innen választani”. Az olvasók *a legnagyobb természetességgel* teszik le a visszahozott könyveket és mennek egyenesen a könyvespolcok közé, hogy önállóan vagy a tájékoztató könyvtárosok segítségével újakat válasszanak. A másik tapasztalat, hogy a kellemes és otthonos körülmények akarva-akaratlanul arra készítik az olvasókat, hogy — ha rövid időre is — leüljenek. Most, ha 70—80 személy tartózkodik is a felnőtt kölcsönzői térben, akkor sem zavarják egymást. Az asztalok, székek, ülékek és fotelek jó elhelyezésükkel önkéntelenül is kényelmes válogatásra ösztönzik az olvasókat, *a sietség, rohanás megszűnt*.

A tájékoztató tevékenység fejlődéséről és eredményeiről külön beszámólót kellene írni. Arról is, hogy az új körülmények között hogyan változtak meg az eligazító

A Veszprémi Megyei Könyvtár zenei részlegében

jellegű, valamint az azonnali választ kívánó, általános tájékozódási igények és követelmények. Itt most két dologra térnék ki röviden. Az egyik, amit talán a könyvtár munkájának eredményeként is elkönyvelhetünk: egyre több a *telefonon érkező* tájékoztató kérdések száma. A másik: az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az új körülmények között meg tudjuk valósítani régi elképzelésünket és tervünket: *a tájékoztató tevékenységet egy csoport helyett az egész könyvtárra* illetve annak legjobban képzett munkatársaira tudjuk építeni, függetlenül a könyvtár szervezetében elfoglalt helyüktől vagy beosztásuktól.

A megyei könyvtár mint kulturális központ

Tulajdonképpen már az eddigiekből is kitűnik, hogy a megyei könyvtár Veszprém városának egyik, nem is kis jelentőségű kulturális központjává vált. A naponta ide látogató *300—500 személy* kulturált körülmények között találkozik a művelődés alapvető eszközeivel, a könyvekkel, újságokkal és folyóiratokkal. Ez már önmagában is rendkívül nagyjelentőségű dolog.

Mindezek mellett a fejlődő könyvtár egyéb vonatkozásokban is a város kulturális életének egyik központjává válik. A február végén megnyílt *zeneműtár* és a zenei hallgató szoba (8 személy hallgathat egyszerre zenét) iránti érdeklődés méltán igazolja a város nagymúltú és jelenleg is nagyon élénk zenei életének sikereit. Nálunk folyik a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat *nyelvoktatásának* egy része is. Naponta 1—2 kurzusban, csoportonként 20—30 személy tanul idegen nyelvet a könyvtárban. Az előcsarnokban és a gyermekrészlegben vannak a *TIT szabadegyetem* filozófiai, biológiai, irodalmi és drámatörténeti fakultásainak előadásai. Ezek közül kettőt emelnék ki. A filozófiai fakultás iránti érdeklődést nagyon megnövelte, hogy a sajtóra is kiterjedő vita folyt az „elidegenedés” problémájáról. A drámatörténeti sorozat iránti érdeklődést pedig az növeli, hogy annak keretében a Petőfi Színház művészei *felolvasó színpadot* szerveztek a könyvtárban. Helyet kapott itt a *rejtvényfejtők klubja*, így ez a „szekta” most már testületileg is a könyvtárhoz kötődik. A tervek között szerepel kamara hangversenyek és más kulturális rendezvények szervezése is. Az állandó és az aktuális jellegű könyvtári kiállításokon kívül időközönként helyet kapnak más kiállítások is. A karácsonyi ünnepek alatt és utána a megye kisipari szövetekezetei rendezték kulturális kiállításukat az előcsarnokban. Úgy tapasztaltuk, hogy sem a kiállításnak, sem olvasóinknak nem ártott a találkozás. Tavasszal a *Természet Világa* c. folyóirat 100 éves megjelenése alkalmával rendezett kiállításnak adtunk helyet. A folyóirat szerkesztősége ankétot is rendezett nálunk. Tervezzük képzőművészeti kiállítások rendezését is, elsősorban Veszprémben és a megyében élő képzőművészek alkotásaiból.

Természetesen a megyei könyvtárnak, mint a megye könyvtári módszertani központjának feladatai az új működési körülmények között nem változtak meg. De két — véleményünk szerint nagyon fontos — dologgal kibővültek. Hivatalosan is vállaltuk, hogy a könyvtárt a megyében dolgozó *pedagógusok és művelődési szakemberek* területi szakkönyvtárává fejlesztjük. Ennek eredményeiről még korai lenne beszámolni. A másik: a megye iskolai könyvtárainak szakfelügyelője a mi létszámunkba tartozó, nálunk dolgozó személy. A megyei művelődésügy irányítóinak az a meggyőződésük, hogy az iskolai könyvtárak munkájának irányítása, szakmai összefogása így eredményesebb lehet, mintha a felügyeletet gyakorló személy valamelyik középiskolánál dolgoznék. A mi körülményeink között ugyanis jobb lehetősége van a megyei irányításnak. De e tekintetben szintén a munka elején vagyunk.

Tapasztalataink jelzésével azt kívántuk érzékeltetni, hogy a veszprémi *Eötvös Károly Megyei Könyvtár* munkája az új körülmények között átalakulóban, kiteljesedőben van. Mindezzel a nagyobb közművelődési könyvtárak fejlődési tendenciáinak kialakulásához is szolgáltunk némi adalékot.

Varga Béla

Az alacsonyabb rendű művészetnek a baja az, hogy megrögzíti az embert abban az állapotban, amelyben éppen van. A magasabb rendű művészet hatására az ember elégedetlenné válik azzal a szellemi és erkölcsi állapottal, amelybe beleszokott, és horizontokat lát maga előtt, amelyek felé fejlődhet.

Lukács György

Viták a klubkönyvtárról — és a valóság

Másfél évvel a 105/1968. (M. K. 1.) M. M. számú utasítás megjelenése és egy évvel a népművelési intézmények besorolásának első fázisa után a különféle helyi lapokban és egyéb sajtótermékekben szövejtési-értelmezési vita folyik a klubkönyvtár elnevezésű intézménytípus mibenlétéről. A vitatkozók temperamentumuknak és szakmai meggyőződésüknek megfelelően hol meditatálva, hol agitálva sorolgatják azokat a jó formákat és recepteket, amelyekkel növelni lehet a klubkönyvtár hatékonyságát, de arról a szolid, a miniszteri utasításban is körvonalazott hétköznapi, ámde rendszeres munkáról, melyet később esetleg javítani, finomítani is lehetne, kevés szó esik. Pedig legelőször is azzal kellene kezdeni a sokat emlegetett tartalom meghatározását, hogy hangosan kimondjuk: nincs javítani valónk azon a területen, ahol a klubkönyvtár elterjesztését kívánatosnak tartjuk, de igenis *van alapozni való*, éspedig olyan intézmény megalkotásával, amely elsősorban a könyvtári és az audiovizuális úton szállított tömegkommunikációs anyag közvetítésével, otthonias környezetével kíván hatni a kultúrával találkozást kereső közösségekre.

Annak illusztrációjaképpen, hogy milyen társadalmi, gazdasági és művelődési miliőben, s milyen objektív és szubjektív fékekkel béklyózva kell most megtenni az első lépéseket, melyek valóban elsők és nem a sehova se vivő botorkálás folytatásai, a most zajló vitához közreadom a Zala megyei klubkönyvtárak vizsgálata során szerzett tapasztalataimat.

Települési viszonyok, társadalmi változások

Zala megye az ország jellegzetesen kisközséges tájegységei közé számít, a lakosságnak majdnem kétharmada él olyan településtípusba tartozó községekben, amelyeknek közszolgáltatásokkal való ellátása a távlati tervek szerint is csak részben és a faluközpontközponok közbenjöttével lehetséges. Fejlődő települések csak a városok (Zalaegerszeg, Nagykanizsa) ellátó övezetében és a Lovászi—Bázakerettye környéki olajbázis vonzáskörzetében található, a többi településen — kivéve a járási székhelyeket — ma is változatlanul csökken a lakosság, annak a folyamatnak megfelelően, amelyet a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése indított el. Így a falvak kevés kivétellel abba az 1500 lakos alatti nagyságkategóriába tartoznak, amelynek kulturális ellátását a „klubkönyvtár” nevű intézménnyel kívánjuk szolgálni, feltéve, hogy a település egyúttal nem székhelye egy közös tanácsú községcsoportnak.

Az ipari munkalehetőséget nyújtó területek községeiben — miként az országban általában — itt is megfigyelhető, hogy nagyobb arányokban épülnek családi házak, utcahosszat látni vadonatúj, kovácsoltvas kerítéseket, s magas a tartós fogyasztási cikkek vásárlásának mértéke is. Ehhez képest meglehetősen apró léptekkel halad a falufejlesztés. A járdák építése után most tetemes összegeket követel a vízvezeték-hálózat megteremtése, az árkok, lefolyók karbantartása, a közegészségügyi civilizációs feltételek megteremtése. Ezek között a feladatok között nem kis nagyságrendű tételként szerepel a kulturális, közösségi élet célját szolgáló épület létrehozása, illetve alkalmassá tétele is, s e követelmény mögött ma gyengébb kollektív akarat érződik, mint néhány évvel ezelőtt.

A városoktól és az ipari bázistól távol eső kis falvak lakosságcsökkenése, előregeedése és elnőiesedése állandó folyamat. A fiatal férfi munkaerő nemzedékről nemzedékre elvándorol a faluból, csak a heti pihenőnapon tér vissza családlátogatásra, udvarlásra. A lányok lehetőségei szakmunkás-képesítés szerzésére erősen korlátozottak, ezért a városba jutás — akár férjhez menés, akár rokonokhoz költözés útján — az álmok álma.

A belterjes gazdálkodásra, gyümölcs termesztésre, állattenyésztésre berendezkedő termelőszövetkezetek elsősorban a felnőtt munkabíró férfiakat, a gyakorlott munkaerőket csábítják vissza az iparból magas fizetéssel, külön kedvezményekkel, s a termelési érdekek szempontjából így is járnak el helyesen. Ezek a falvakon a porták tisztasága, az előkertek fenyőinek, ciprusainak környezetteremtő hangulata ellenére érezni, hogy az idő partjára vetődtek azzal, hogy korlátozott mértékben sem képesek eleget tenni a bennük felnevelkedett ifjúság társadalmi — egzisztenciális — igényeinek. A községi bevételek csak nagy jóindulattal fogadhatók el elegendőnek a legszükségesebb karbantartási feladatokra; fejlesztésre, beruházásra csak más, nem kevésbé fontos és szegényesen ellátott területek rovására van lehetőség.

Működési terület

Ez az a jellegzetes településtípus, amelynek kulturális ellátására a klubkönyvtár rendeltetett, nemcsak mint a kulturális javak alkalmankénti közvetítőhelye, hanem úgy is, mint az egy településen élő, hasonló érdeklődésű embereket közösséggé formálni hivatott intézmény. Hogy ilyen legyen, erre haladjon, az az állam érdeke, ám hogy nem tud ilyen lenni, s nem halad semerre, annak oka a tények makacs ellenállása minden olyan akarattal szemben, amely nem vesz róluk tudomást.

A megyében levő 224 népművelési intézményből összesen 102 felelt meg a besorolási előírás három lépcsője közül valamelyiknek, legalábbis a minősítést végzők megítélése szerint. Ebből 73 a klubkönyvtár, 23 a művelődési ház és 6 a művelődési központ. A két utóbbi típus tanulmányozása nem volt feladatomban. A klubkönyvtárak közül 12-t korábbi tapasztalataimból ismertem, további 7-ről most szereztem friss benyomásokat.

Az intézmények

Az épületadottságok az arányokat tekintve ebben a megyében a kedvezőek közé számíthatnak. A megyei önkormányzat akaratából az utolsó években több helyen épült ún. klubház, amely két tágas, lakószobaméretű helyiséget és egy nagyobbacska, 80—100 személyt befogadni képes előadótermet foglal magában. Ebből a típusból mintegy féltucatnyi épület áll, egy részük még nincs, vagy csak szedett-vedett régi bútorokkal van berendezve.

Az intézmények többsége a művelődési otthonból visszaminősített épületekben van, s a környezeti adottságok csak átmenetileg fogadhatók el a működés keretétül, mert a „terem” legfeljebb arra jó, hogy a heti egy-kétszeri filmvetítést átfagyaszkodják benne a látogatók. A klubrészt kocsmái „úriszoba” benyomását kelti, a könyvtár az öltözőhelyiségben, folyosón vagy a klubszobában szekrényben van elhelyezve.

Szerencsésebb alakulat fejlődött ki a régi terem vagy klub elnevezésű típusokból, mert ezeknél az előzőekkel szemben a változás rangosodást és nem visszaminősítést jelentett. Több helyen leválasztással, átalakítással lehetővé tették a könyvtár szabadpolcos elhelyezését, igyekeztek megteremteni a működés térbeli feltételeit. Nagyon sok pénzt igényel még a nélkülözhetetlen berendezési és felszerelési tárgyak beszerzése, de egyelőre nem ez a legfőbb akadálya az eredményes működésnek, hanem az intézmény vezetésében tovább élő *hivatalnoki szemlélet*.

Személyi feltételek

Hivatalnoki szemléletet mondtam, pedig ebbe a hagyományos értelmezés szerint beletartozik az előírások — merev és kissé gépies — megtartása is, de esetünkben, sajnos, még csak nem is erről van szó. A tiszteletreméltó kivételektől eltekintve — ezeket nem láttam még — általában nem érezni az intézmények belső képén a jó gazda kezényomát. A rendetlenség, a dúltság a legszembetűnőbb a könyvtári részben, holott ennek használhatóságát éppen a rend, az áttekinthetőség adja meg. A könyvállványokon sok helyen gerinccel befelé fordítva, fektetve vannak a könyvek, sok a rongyos, kivonásra, kötésre szoruló példány. A forgalmi nyilvántartások nincsenek naprakész állapotban. Általános a rozoga széken elhelyezett drága televíziókészülék, a boríték nélkül tucatszám széthányt hanglemezek, letört támlájú és karfájú ülőberendezések, a hónapszámra javítatlanul álló rádiók csüggesztő látványa. Ezen nem lehet segíteni sem minisztériumi, sem megyei támogatással. A klubkönyvtárakat heti 12—16 órás nyitvatartási kötelezettséggel — 500—600 Ft havi tiszteletdíjért — egy vagy két személy gondozza. Néhány kivételtől eltekintve a vezető mindenütt pedagógus. A díjazást keveslik, a nyitvatartást sokallják, szívesen emlegetik, hogy nincs is igény ennyire. Ugyanakkor a klubhelyiség lezúllott állapotán érezni lehet, hogy felügyelet nélkül hagyott szertelen kamaszok randalíroznak benne.

Működés, nevelőmunka

Az intézmények működésére a munkatervekből és az inkább rosszul mint jól vezetett munkanaplókból lehet következtetni, bár a klubkönyvtárosok megnyilatkozásai is nagyon sokat elárulnak a munka értelmezéséről. Ez pedig teljes egyértelműséggel vall az ötletszerűségről, arról, hogy a kölcsönzési órákat a legszűkebb időhatárok között tartják, a jeles tv-adások — főleg vasárnap délutáni meccsközvetítések — neve klubösszejevetel, s természetes dolog is, hogy ilyenkor telt ház van. Klubfoglalkozásnak számíthatnak minden ismeretterjesztő előadást; ezeken nincs telt ház, sőt legtöbbször nem is lehet őket megtartani részvétlenség miatt. Minden táncos alkalmi összejevetel ifjúsági klubfoglalkozásnak minősül. Ez utóbbi foglalkozásformát leszámítva rendszeresen ismétlődő szolgáltatás a könyvtár és bizonyos tömegvonzású műsoraival a televízió. A könyvtárakból hiányoznak az alapvető kézikönyvek: például

nincs lexikon, a folyóiratok között sok a muszájból járatott. Ha ezek után a felülvizsgálathoz előre megadott szempontokra tételesen válaszolni akarok, a tagadó mondatok sorát kell leírnom. De talán tanulságos lesz.

1. Politikai — világnézeti nevelés (pl. évfordulók megünneplése stb.)

— Az évfordulók, nemzeti és társadalmi ünnepek előkészítése és a szerény műsorokhoz a szereplőgárdra kiválogatása minden esetben az iskolában történik, vagyis a népművelő ilyenkor csak azt teszi, ami az iskolai előírások szerint is kötelessége mint pedagógusnak. Ezenfelül semmi említeni való nincs.

2. Az általános és a szakműveltség fejlesztése (pl. a felnőttoktatás segítése, akadémiai rendszer stb.)

— A könyvtári szolgáltatások az adott szerény keretek között bizonyára segítik az általános és szakműveltséget, de erre vonatkozó szervezett program nincs.

3. Művészeti nevelés, ízlésformálás (pl. az irodalmi műveltség fejlesztése, színházértő közönség nevelése stb.)

— Ilyen irányú tudatos tevékenység nem tapasztalható, a könyvtári propaganda legegyszerűbb módszereit, a könyvismertetéseket, kiállításokat sem alkalmazzák.

Ez az intézménytípus a mostani szervezeti-működési keretek között a megnövekedett nyitvatartási idő ellenére sem adott lényegesen többet, mint ami volt, de legfőképpen nem váltotta be az abbeli reményeket, hogy hatásosan részt vesz a közösségteremtésben. Nyilvánvaló, hogy a közösségek kialakításához ma is elsősorban a közös érdek tudatossá válása a feltétel, majd aztán a közös érdek alapján együtt tartó embereknek lehet programot készíteni — természetesen velük egyetértésben. Nincs értelme, hogy áltassuk magunkat: üres frázissá válik a „sokoldalú nevelési hatás” és a többi fontos cél, ha egy közösség akarata nem ad neki tartalmat.

Zala megyében a központi intézmények instruktoraik mind a megyeszékhelyről, mind a járási székhelyről rendszeresen látogatták a klubkönyvtárakat. A tanácsi szakfelügyelők is többször jártak minden faluban. Nem lehet őket hibáztatni vagy elmarasztalni amiatt, hogy nem volt meg bennük a kellő jószándék az intézmények igazgatási és módszertani szempontból való felkarolására. Ebben a megyében a klubkönyvtárak évi támogatása 15—18 ezer Ft, más vidékeken a nagyközségek művelődési házai is alig kapnak többet. Sok járási könyvtárnak ennyi az egész könyv- és folyóiratgyarapítási kerete. Ugyanebben a megyében vannak kétezer lakos fölötti községek, amelyek jóval kevesebb támogatást kapnak. Ennyi pénzből célszerű felhasználás mellett sok okos dolgot lehetne csinálni ezekben a kis falvakban. A hiba forrása a *bürokratikus konstrukció*, amely szerint a munka annál jobb lesz, minél jobban meg tudjuk fizetni.

A szervezet rugalmasabbá tétele

A kis falvakban az állami támogatásnak általában több mint a felét fordítják tiszteletdíjra, s olyanról is tudunk, ahol ez az arány eléri a 80—90 százalékot. Vagyis azt a pénzt, amit a művelődési lehetőségek javítására, bővítésére ad az állam, rövid úton a „vásárló alap” növelésére fordítjuk. Helytelen, s a gyakorlat további folytatása a jelenlegi tapasztalatok ismeretében már felelőtlenység lesz! Sürgősen felül kell vizsgálni és az adott kereteken belül maradva meg kell reformálni a *tiszteletdíj rendszert*. A fizetésszerűen havonként kiutalt tiszteletdíj nem ösztönöz, a klubkönyvtárakban adott megemelt tiszteletdíj pedig sok esetben rontotta a személyi feltételek javításának az esélyeit azáltal, hogy a rosszul vagy sehogye dolgozó, de magukat jól adminisztráló egységnek *belekapaszkoztak a népművelői megbízásba*, hiszen nem boldok lemondani évi 5—8 ezer forintról. Feltehetően nagyobb hatásfokot lehetne elérni a *jutalmazási rendszerrel*, s ezzel egyidejűleg szélesíteni lehetne a népművelési munka társadalmi bázisát is. A klubkönyvtárakat a Népfrontba tömörült szervek képviselőiből alakult vezetőségekre kellene bízni, s ez a testület tenne javaslatot, hogy a közösség művelődése érdekében nyújtott szolgálatért ki vagy kik érdemelnek jutalmat. A jutalom összege kiemelkedő munkáért lehetne akár több ezer forint is. A vezetésnek a saját köréből választaná a könyvtárost és a gondnokot egy esztendőre. A vagyoni felelősség miatt szükséges, hogy ezek állandó megbízatású személyek legyenek. A klub ügyeletét a társadalmi vezetőség havonként előre megállapítaná és ugyanakkor összeállítaná a szervezést igénylő események programját. Nyilvánvaló, hogy mindezt alaposan és részleteiben át kellene gondolni és kicsiben kipróbálni a gyakorlatban. Aki ismeri a kis falvak állapotát és lehetőségeit, az tudja, hogy ez sem lesz könnyű út, éppen a korábban már emlegetett társadalmi beszűkülési folyamat miatt. De ez legalább olyan út, ami kevés pénzzel is eredményesen járható addig, amíg a városiasodási folyamat előrehaladásával, az útviszonyok és a közlekedés modernizálásával a kulturális ellátásnak a városias körzeti központokba koncentrált nagyobb vonalú szervezetét létre tudjuk hozni.

Szente Ferenc

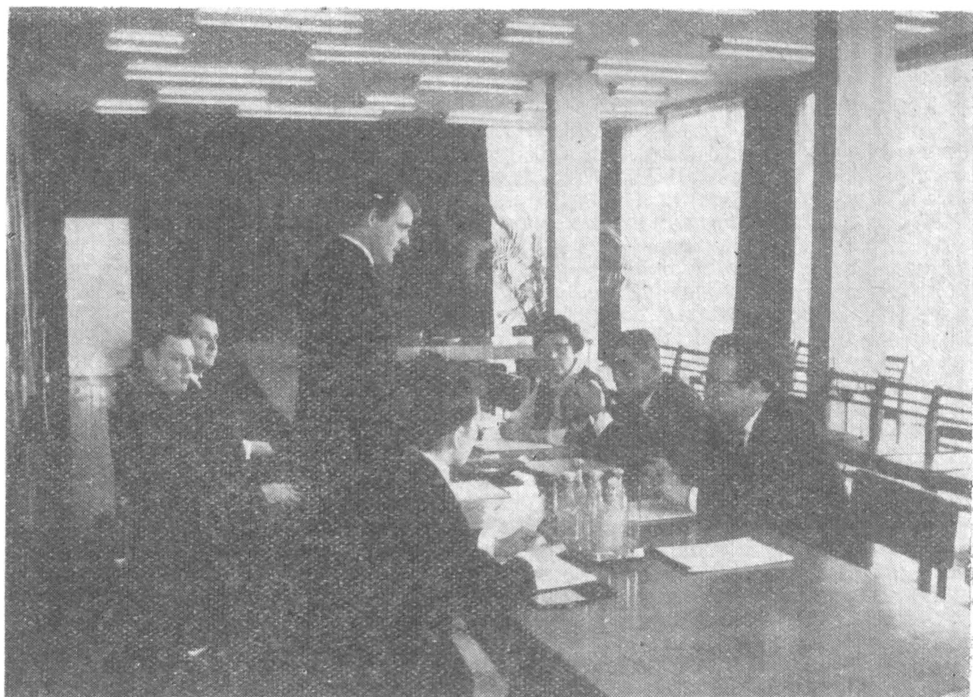
Miskolcon ülésezett az IATUL elnöksége

A nemzetközi könyvtáros szövetség (IFLA) egyik legdinamikusabb tagja az IATUL, teljes magyar nevén: *Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége*. A szervezet mozgékonyságának és cselekvőképességének növekedését a műszaki egyetemi könyvtárakkal szemben támasztott és világszerte fokozódó követelmények magyarázzák. Az egyetemi oktatás rendjének és tartalmának nagymérvű és folyamatos korszerűsítése mellé nemcsak az egyetemi tanszékeken fejlődő tudományos kutatás sorakozik föl könyvtári szolgálatot kiváltó tényezőként, hanem az ipar is sűrűn jelzi fontos igényeit. Így az IATUL gyakorlatában a munkaprogram kialakítása mentes a spekulatív módszerektől. A szervezet vezetősége számára a *gyorsuló fejlődéshez tapadó szükségletek* parancsolóan mutatnak biztos irányt.

Nincs hely és idő arra, hogy az IATUL tevékenységét, vagy akár az elnökség 1969. április 21 és 24 között megtartott miskolci ülészakának munkáját és eredményeit részletesen ismertessük. Ez a rövid írás csak arra vállalkozhat, hogy a magyarországi összefogó tárgysorozat-

tábol a legfontosabb témakörök felemlítésével utaljon a szervezetben képződő gondolatok és törekvések jellegére.

Miskolcon határozat született arról, hogy az IATUL kiadja a tagkönyvtárak gyűjtőköri jegyzékét. Az ETO szerkezetét követő gyűjtemény — előreláthatóan — mintegy 30 ország csaknem 100 könyvtárának szakirodalmi anyagáról tudósít majd. Olyan nemzetközi szerződés körvonalai is kirajzolódóban vannak, amely a szakirodalom hozzáférhetőségének biztosítására a *könyvtárközi kölcsönzés gyökeres megjavítását* irányozza elő. Ha ez a terv, amely éppen magyar javaslatra született, megvalósul, akkor az IATUL a szoros nemzetközi együttműködés révén az összes tagkönyvtár munkáját igen hatékonyan tudja támogatni. A szerződés ugyanis kimondaná, hogy a közreműködő könyvtárak, igazodva a gyűjtőköri bejegyzésekhez, állományukat a legmodernebb hírközlő- és szállítóeszközök igénybevételével — késedelem nélkül — egymás rendelkezésére bocsátják. Remény van arra, hogy a szokásos könyvtárközi kölcsönzés az IATUL égisze alatt pontosabbá, fegyelmezettebbé és készs-

A Művelődésügyi Minisztérium képviselője, dr. Bodon Pál üdvözli az IATUL elnökségi ülés résztvevőit

Az IATUL elnöksége megtekinti a Miskolci Nehézipari Egyetem átadás előtt álló új könyvtár-épületét

gesebbé válik, mert a szervezeti tagság és az önként aláírt szerződés kötelez. A hanyag, nemtörődöm magatartás magát az intézményt sújthatja érzékenyen, mert a szolgáltatás rendszeréből való kizárást vonhatja maga után. Gazdagítja majd a munka tartalmát és hatékonyságát a „nemzeti elv” tágabb értelmű alkalmazása, mely szerint a könyvtárak a gyűjtőkörükbe szorosan nem tartozó, de az országban megjelenő irodalom kölcsönzésére irányuló IATUL-kérelmek gyors elintézését gondos közreműködéssel előmozdítják. A résztvevők leszögezik azt is, hogy valamennyi szolgáltatás teljesen ingyenes, az intézkedések nem késhtenek és az érintkezések közvetlenek, azaz a nemzeti könyvtárak és más közbeeső intézmények mellőzésével történnek. — Nem szorul magyarázatra mindaz az előny, amelyet Magyarország műszaki egyetemei, az olvasók ezrei, a kutatómunka és egész tudományos életünk nyerhet az ilyen nemzetközi összefogás eredményeként.

Az IATUL elnöksége Miskolcon alakította ki a jövő évi ún. Triennial Working Party programját. A szervezetet kevésbé ismerő olvasók számára el kell mondani, hogy évente két elnökségi ülésre kerül sor, éspedig az egyikre áp-

rilisban, a másikra augusztusban vagy szeptemberben, együtt az IFLA kongresszussal. Minden harmadik év áprilisában az elnökségi ülés közgyűlés jellegű munkaüléssé bővül, amelyen rendszerint egy nagyobb, sokakat érintő fontos téma beható megtárgyalására kerül sor. Ilyen volt 1967 áprilisában az izraeli Haifában rendezett konferencia, amely teljes programját a fejlődő országok könyvtárügyének szentelte. A jövő évben esedékes szakmai tanácskozás színhelye az angliai Loughborough lesz. A téma: a szakirodalmi forrásismeretek egyetemi oktatása és a *könyvtárhasználók nevelése*.

A miskolci elnökségi találkozó részletesen foglalkozott — többek között — a szövetség folyóiratának, a *Proceedings*-nek a helyzetével, a Hollandiában évenként megtartott szakszeminárium további sorsával, valamint szervezeti és pénzügyi kérdésekkel.

Végezetül megemlítjük, hogy az elnökség nyolc tagja közül kettő amerikai, kettő angol, egy argentin, egy nyugatnémet, egy nyugatberlini és egy magyar.

Zsidai József

Az újjáépülő Egri Megyei Könyvtár

Nemcsak szép és harmonikus alkotás lesz az új megyei könyvtár, de Eger kulturális életének afféle szellemi központja is.

A könyvtáráépület újjáépítésének előkészítése során három tényezőre kellett tekintettel lennünk: az épület műemlék voltára, a modern könyvtár üzemszerűségére, a könyv és olvasó viszonyára.

A megyei könyvtár Kossuth utcai épülete a XVIII. század utolsó évtizedeiben épült, egy időben a líceummal. Az ország egyik legszebb későbarokk műemléke. Az idők folyamán többször átépítették. Először a XIX. század első évtizedeiben, az újklasszicizmus térhódítása idején bővítették, ekkor épült a déli szárnyon a könyvtárszoba és a nagy tárgyaló terem. Utóbb, az 1950-es évek elején apró lakásokra szabdalták a hatalmas barokk termeket. Most a rekonstrukció során igyekszünk visszaállítani a XVIII. századi eredeti állapotot. A bontás során elfalazott boltívek, rejtett ab-

lakfülkék, márványpadlós szobák kerültek napfényre. Mindez beilleszthető a könyvtár belső architektúrájába. Megőrizzük az épület egyetlen épségben maradt mázas barokk-rokoko kályháját is.

A mai könyvtár már nem könyvek raktára, hanem dokumentációs és információs központ is, melynek funkciót a gyorsuló idő, az egyre gyarapodó ismeretanyag és a növekvő olvasói igények határozzák meg. Az elmúlt év végén a könyvtárnak 4500 olvasója volt. Ezek nagy része már nemcsak könyvcserék céljából kereste fel a könyvtárat, hanem tájékozódni is akart, különböző tudományos és szakkérdések iránt is érdeklődött. Néhány téma a tájékoztató csoport munkanaplójából: *Az asztronautika előfutárai*, *Szocialista hazafiságra nevelés az iskolában*, *Szovjet—magyar irodalmi kapcsolatok 1917—1945 között*, *Életcél és élethivatás*, *P. Hindemith*, *Az elektronikus zene és képviselői*, *Művészet a modern ember életében*, *Rádiócsillagászat*,

Szólni az Olvasóhoz

Szólni az Olvasóhoz, sokféleképpen és sokszor: élőlőszóval és közvetítők által, a hagyomány és a lelemény formáival, módszereivel, ha egyedül jelenik meg vagy ha csoportosan jelentkezik, a könyvtárosi munka multhatatlan követelménye. És természetesen célszerűen szólni, ahogy éppen ő akarja, azt mondani, amit éppen ő akar, mégis elmondva azt is, amit mi, könyvtárosok akarunk, szükségesnek tartunk.

Bizony — de nevezzük már a fogalmakat szakszerűen — az irodalom- és könyvtári propaganda hivatásunk egyik legnehezebb feladata, s ezért szakmai önvizsgálatunk mindennapi tárgyává kell tennünk. Színvonalasan, ötletesen, elég kitartással csináltuk-e, haladtunk-e benne vagy pedig visszaestünk? Ennek a kérdésnek mostanában különös időszerűséget ad az olvasótábor létszámának pangása, az évről évre lemorzsolódó olvasók tekintélyes száma, a sokaknál betokosodott olvasási kultúra. Kívánatosabbá kell tehát tennünk könyvtárainkat, hatatosabban kell felkeltenünk az érdeklődést állományi értékeik, érdekességeik iránt.

Nagy közművelődési könyvtáraink között a Szolnok megyei Verseghy Könyvtár élen jár abban, hogy az Olvasóhoz szólás mesteriségében folyamatosan vizsgálja önmagát, s ennek eredményeként mintaserű, mert mindig megalapozottan megújulni tudó közönségszolgálatot vallhasson magáénak. Ennek legújabb bizonyítéka az itt bemutatandó negyedéves Könyvtári Magazin.

Ismerve a modern ember kulturális fogyasztási szokásait, játékszeretét, az ismeretek előadásának színes, fejtörő formái iránt megnyilvánuló vonalmát, szinte furcsa, hogy eddig „nem találtuk fel” a könyvtári sarkítású tájékoztatás és propaganda ezekre épülő periodikus műfaját.

De most a szolnokiak invenciózussága mégis „feltalálta”: figyeljünk hát fel rá, örüljünk neki! Külön öröm, hogy az első két szám máris több az ígéretes próbálkozásnál, s így nemcsak a szándékot kell megdicsérnünk, hanem az eredmény ismertetésével buzdíthatunk követésére.

Pedig milyen szerények a külsőségek! Rota illetve xerox-rotta technika, 16 illetve 32 A/4-es lap, mégis több fért bele e két számba, mint amennyit hagyományos és „fennköltebb” propagandamódszereinkkel akár egy év alatt közvetíteni tudunk. Bizonyítsuk ezt a megjelent két szám témajegyzékével:

Információk az információelméletéről, Az élettelen és élő anyag határán, A kulturális információ tendenciái és módszerei, A műszaki—gazdasági tájékoztatás témahatárai. A könyvtár ezeket az igényeket részben saját állományából, részben az országos szakkönyvtáraktól kért könyvek segítségével ki is tudta elégíteni.

Most az új könyvtárban 7—8000 olvasóval számolunk, ezért az emeleti termeket teljes egészében az olvasóknak adjuk át. Itt alakítjuk ki az olvasótermet, a zenei könyvtárat, az Országos Pedagógiai Könyvtárral és Pedagógus Szakszervezettel együttműködve a pedagógiai báziskönyvtárat, valamint a helyismereti gyűjteményt. Ebben a szektorban 80—100 olvasónak tud olvasási, kutatási és tájékozódási lehetőséget teremteni a könyvtár. A földszinten helyezzük el az irodákat. Itt dolgoznak majd a katalógusszerkesztők, a hálózati és gazdasági csoport, s itt helyezzük el a könyvkötő műhelyt. A földszinti előcsarnok

együttal kiállító terem is lesz, ahol könyv- és sajtótörténeti, könyvművészeti kiállításokat rendezhetünk. Továbbra is fenntartjuk kapcsolatainkat a társintézményekkel, elsősorban a Megyei Levéltárral, a Vármúzeummal, a Tanárképző Főiskolával, a különböző szakkönyvtárakkal, iskolákkal, de a jövőben már otthont tudunk adni a zeneklubnak, a könyvtáros egyesület helyi csoportjának, a kisgrafika baráti körnek és az ifjú versbarátok körének. 90 000 kötet könyv és 1000 hanglemez, 140 féle folyóirat várja a könyvtár olvasóit.

A rekonstrukció terveit az egri tervezőiroda — Veres Zoltán építészcsoportha — készítette, s most minden azon múlik, milyen minőségű lesz a kivitelező munkája. Reméljük, hogy hazánk felszabadulásának 25. évfordulóján, a városi ünnepek során átadhatjuk Eger lakóinak a megyei könyvtár végleges otthontát.

Ebergényi Tibor

Az első szám szemelvények segítségével feleleveníti Szolnok 50 év előtti nagy napjait, műsoranyagot ad március 21-ére, megkérdezi, olvastuk-e a múlt év 12 legsikeresebb szépirodalmi alkotását, izgalmas kérdésfelvetések nyomán hívja fel figyelmünket az új ismeretterjesztő művekre, rejtvényfejtés ürügyén megtanít bennünket néhány kézikönyvtípus használatára, „előzetest” nyújt Rigby A domb és Sipkay Rágalom c. regényéből, mégpedig egy-egy, a regények lényegére vezető kérdéssel megtévezve, végül pedig a könyvtárat is bemutatja.

A második szám fő témája a „Szolnokból nagyváros”. Múlt, jelen és jövő kel életre itt szemelvényekben, s közben megismerjük a városra vonatkozó irodalmat, valamint az előrehaladó urbanizációra felkészítő gondolatgazdag irodalmat, és ezután ilyenek következnek: figyelemfelkeltés a könyvtár angol nyelvű állományára, interjú a „Tóték” rendezőjével, egy Örkény-novella részlete, a fejre állított történelem, azaz Feleki: Mindenféle c. könyvnek kérdés-feleletben történő ajánlása, a kínai események irodalmába való bevezetés, a moszkvai világerőkezlettel kapcsolatos bibliográfia, remekül kiválasztott Gyurkó-idézet Lenin 99. születésnapja alkalmából, kviz, a következő szám előzetese (Kik repülnek a Holdba?), szemelvények az új szépirodalmi szerzeményekből, kis helyi műsorkalauz, könyvheti vendégünk: Sánta Ferenc, kereszt-rejtvény a költészet napjának témájára, a könyvtár helyismereti gyűjteménynek bemutatása.

A tartalom felsorolása talán azt is érzékelteti, hogy minden a társalgás, a korrespondencia igényével van előadva, úgy, hogy az olvasó szinte kényszerül a könyvtár aktívabb használatára, a könyvtárral való szorosabb kapcsolatra. Mindenütt könyvtárosi precizitás, de a nem szakmabelinek is élvezhető, érdekes tálalásban.

A kiadvány szerkesztője Mándy Gábor.

Egyetlen kifogásunk az alacsony példányszám (160 illetve 200). Ezért a Magazin a „legeslegjobb” olvasókhöz sem juthat el, s hol van a többi legalább hatezer, akinek még inkább szüksége lenne rá? A „ha elolvastad, add tovább”-os módszerrel sem fejthet ki olyan hatást, amelyre tartalma predesztinálná. Fokozatosan fel kellene oldani ezt az ellentmondást. Érdemes.

Végül még egy dolgot: amikor követésére biztatunk, a világért sem beszélünk a propaganda más formái ellen. Csupán egy nagyon reményteljes lehetőséget tárunk a szakmai közvélemény elé. De csak olyan könyvtárak éljenek vele, amelyeknek anyagi, technikai és szellemi erejük van hozzá.

Futala Tibor

A matematikai művek népszerűsítése a közművelődési könyvtárakban

A matematikai ismeretek megszerzése egyre szélesebb tömegeket érint. Az oktatási programok, a munkahelyi magasabb követelmények, a műszaki kultúra fejlődése, a humán tudományok egzakt vizsgálati módszerei egyaránt a matematikai irodalom iránti kereslet növekedését eredményezik. Ez a tendencia jelentkezik a közművelődési könyvtárakban is. Feladatuk tehát e könyvtáraknak, hogy matematikai anyagukat kiegészítsék, és a helyi körülményeknek legmegfelelőbb módon feltárják, továbbá megszervezzék e tudományág műveinek leghatásosabb propagandáját. Ehhez a munkához szeretnénk néhány ötlettel, tapasztalattal hozzájárulni.

Mindenekelőtt a szak állományelemzését kell elvégeznünk, amelynek eredményeként a művek tartalmi megoszlásáról kapunk képet. Ezt követheti a kiadási év szerinti bontás, amely alkalmas lehet arra, hogy a korszerűtlenné vált anyagot kirosszáljuk. Célszerű az állományelemzéssel párhuzamosan elvégezni az anyag kódolását is aszerint, hogy a művek milyen — alap-, közép-, vagy felsőfokú — ismereteket tartalmaznak. A kapott számadatok táblázatba foglalva feleletet adhatnak arra, hogy a meglévő állomány alkalmas-e az olvasótábor összetételéből következő igények kielégítésére, illetve szükséges-e állománykiegészítést végrehajtani.

Az alábbiakban a Szabó Ervin Könyvtár 12. sz. kerületi könyvtárának matematikai anyagát elemző táblázat egy részét mutatjuk be.

Szak	A művek száma	Db	A megjelenés ideje			Alapfokú	Közép-fokú	Felső-fokú
			1957 előtt	1958-1964	1965-			
510	44	140	6	17	21	43	58	39
511	21	40	4	10	7	22	3	15
519	13	27	1	4	8	4	3	20
Össz.:	189	464	39	73	77	132	138	194

Úgy véljük, a közölt részlet jól szemlélteti az egész táblázat felépítését, ugyanakkor tájékoztatást nyújtottunk az adott vizsgálódás eredményéről is.

A könyvtár állománya kb. ötvenezer kötet könyv. A matematikai anyag kielégíti a jelenlegi olvasói igényeket. Ezt az olvasók körében végzett vizsgálódások alapján sikerült megállapítanunk. Legtöbbször a tanulók közül keresik a matematikai irodalmat (segédkönyveket, példatárakat, összefoglalókat). Mások szakmai feladatok megoldásához, újításokhoz stb. kölcsönzik ezeket a könyveket. A népszerűsítő kiadványokat a 14—18 évesek olvassák leginkább. Különös gondot kell fordítanunk a matematikai ismeretterjesztő művek beszerzésére, hogy az érdeklődő olvasók közelebb kerüljenek a matematikai gondolatvilághoz. Az oktatásban, továbbképzésben részt vevők pedig a megfelelő segédkönyvek, összefoglaló stb. művek birtokában könnyebben bírkóznak meg feladataikkal. Az állománygyarapítás során elébevághatunk az igényeknek: tételizzunk fel optimális igénybevételt, és lehetőség szerint több példányban szerezzük be a legfontosabb példatárakat, összefoglalókat, népszerű feldolgozókat, matematika történeteket.

A nagyobb ipari centrumokban működő közművelődési könyvtárakat már most is felkeresik programozásról, ügyvitelgépesítésről és adatfeldolgozó gépekről szóló művekért. Ma még a legtöbb esetben felkészületlenül éri a könyvtárosokat az effajta kérés. Szükséges tehát, hogy beszerezzenek e témakörből néhány tájékoztató jellegű kiadványt.

A technikai fejlődés következtében az olvasók érdeklődése egyre szerteágazóbbá válik. A kibernetika, az elektronikus számítógépek, a színes televízió stb. megértése viszont bizonyos matematikai alpműveltséget is feltételez. A kettes számrendszer.

a matematikai logika, a valószínűségszámítás stb. is egyre több érdeklődő fantáziáját mozgatja meg. A közművelődési könyvtárakban is kimutatható ez az igény. A könyvtárosoknak fel kell készülniük ezekre a kérdésekre. Meg kell ismerkedniük azokkal a matematikai könyvekkel, amelyek „könyvkapcsolással” ajánlhatók a kibernetika, az elektronika, a számítógép stb. irodalmához. (Pl. Obádovics: Matematika, Cser: Matematikai zsebkönyv stb.)

A matematikai művek népszerűsítése a közművelődési könyvtárban csak komplex módon történhet eredményesen. A könyvtárosnak meg kell győződnie a feladat rendkívüli időszűréséről, gazdasági, politikai, ideológiai hasznáról. A szükséges ismereteket, a gyakorlatot a mindennapi munka közben kell megszereznie. A meglévő anyagi eszközök ügyes felhasználásával pedig gondoskodnia kell a matematikai állomány folyamatos bővítéséről.

Sze cs ő di J á n o s

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 12. sz. kerületi könyvtárának munkatársa

Kiállítás a borsodi munkáskönyvtárakról

„Munkáskönyvtárak története” címmel egy hétig tartó kiállítást rendezett áprilisban a Borsod megyei SZMT-könyvtár a szakszervezetek megyei székházában. A kiállítás a mai szakszervezeti könyvtárak elődjének, a felszabadulás előtt Borsodban működött 26 munkás olvasókörnek egykori tevékenységét mutatta be több száz, nagyrészt eredeti dokumentum felhasználásával.

Milyen könyveket olvastak a szervezkedő munkások, hogyan jutott el hozzájuk a nyomtatott betű? Erre a kérdésre adtak választ a kiállítás élén bemutatott borsodi kocsiposta rovatlapok, átadási jegyzőkönyvek, köztük egy postai hírlapjegyzék a kiengedezés utáni időkből, amely 51 hazai lapot sorol fel: „Napi politika, Heti politika, Napi szépirodalom, Heti képeslapok, Divatlapok, Humorisztikus lapok, Szaklapok” csoportosításban. (A fejlécre valaki ezt írta: „Hány magyar lap van? Vagyis ki minden magyar lapot olvasni akar, mennyi pénze legyen?”)

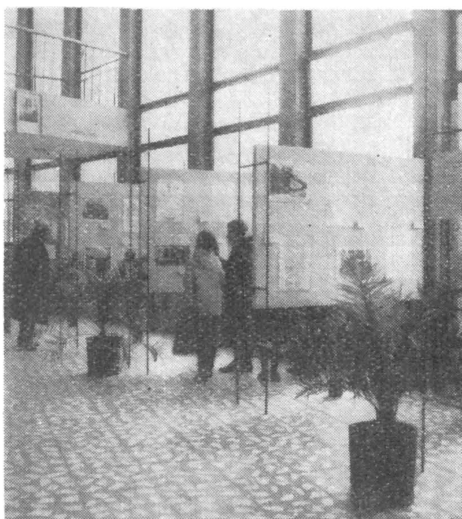
Képet adtak a munkáskönyvtárak tevékenységéről a tárlókban elhelyezett olvasóköri jegyzőkönyvek, katalógusok, „könyvkiosztási naplók” (az Ózdi Olvasóegylet tagjainak névsora 1884-ből, a Borsodnádasi Egylet könyvkiosztási naplója az 1893–1905 közötti időkből, s Somsályi Olvasókörnek 1905-ből származó könyvkiosztási utalvány, továbbá fényképek, érme, kerámiák, tagsági könyvek stb.), és hírt adtak az élénk könyvtári életéről a könyvtári alapszabályok is, melyek közül nem egynek több, idővel módosított változata is fennmaradt. (A Miskolci Nyomdász Önképzőosztály például már 1895-ben módosította addigi könyvtári szabályzatát.)

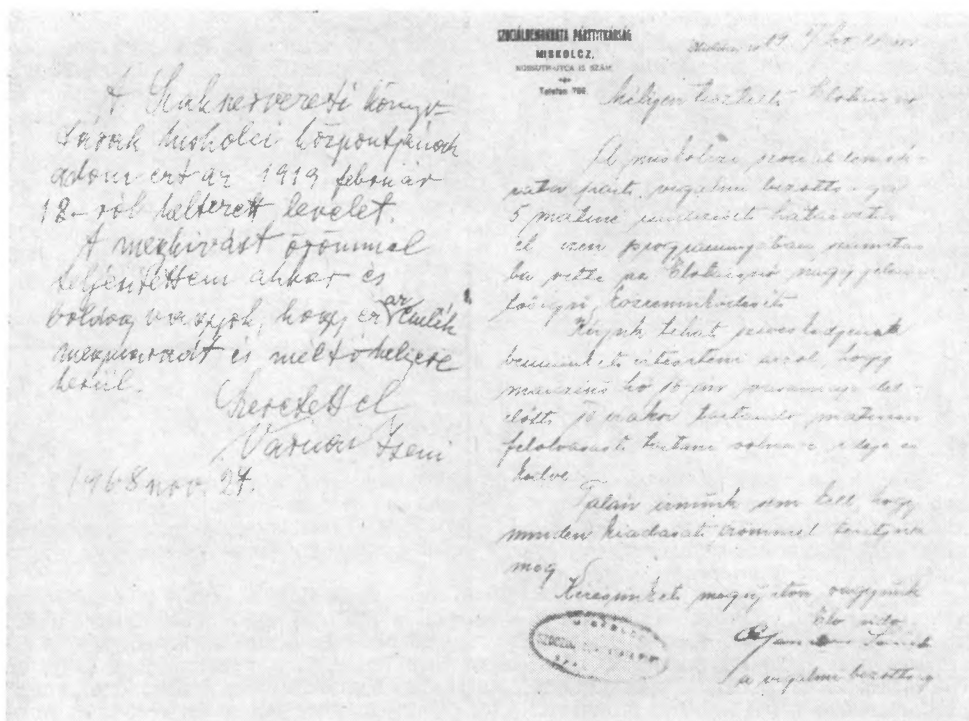
A kiállítás érdekességei közé tartoztak a Diósgyőri „Jószerecs” Olvasóegylet jegyzőkönyvei. Az elsők 1895 a keltezés éve, a legkésőbbiek közvetlenül a felszabadulás előtti időkből származnak.

Gazdag dokumentum-anyag mutatta be a percesi „Bányamész” olvasóköri könyvtárát. Az alapító, Lauday János színiiskolát is végzett bányatelepi tanító, aki a családi hagyatékából előkerült megsárgult kéziratok, plakátok tanúsága szerint valamikor a nagy tragikával, Jászai Marival játszott együtt Shakespeare-darabokban, 1900-ban került a percesi „Bányászgyármat” iskolájába, 1906-ban szervezte meg a könyvtárat, mely közvetlen elődje volt a mai, korszerűsített percesi szakszervezeti könyvtárnak.

Fénykép mutat be egy ritkaság számba menő létesítményt, a Sajószentpéteri Bányász Olvasókörnek 1900-ban épített, ma is épségben meglévő nyári olvasóhelyiségét.

A kiállításon a könyvtártörténeti anyagok mellett helyet kaptak a Tanácsköztársaság helyi és megyei eseményeinek emlékei is, így többek között a miskolci direktórium tagjainak börtönrajzai,

A kiállítás anyagából: miskolci vonatkozású 1919-es levél, melynek címzettje Várnai Zseni

Várnai Zseni költőné 1919-es miskolci levelei, a Kun Béla miskolci kapcsolataira utaló ügyészégi iratok.

A Tanácsköztársaság bukását követő nehéz idők, a Horthy-korszak mozgalomtörténeti dokumentumai közül a munkáskönyvtárak szempontjából fontos szakmai szervezeti alapszabályok, vezetőségi programok is megtalálhatók voltak a kiállítás tárlóiban, minthogy e programtervezetek rendelkeztek például a munkásság irodalmi és művészeti nevelésének feladatairól s a könyvtárosok képzéséről is, mondván, hogy mindezek feltételei a munkásság szellemi egyenjogúsításának.

A hazai hírlapolvasás történetének egyik érdekes epizódját is felidézte a kiállítás: 1928 táján a villamoson utazó munkások ingyen olvashatták a helyi lapokat, ti. a Villamos Rt. igazgatósága úgy akarta növelni a gazdasági válság miatt egyre csökkenő utaslétszámot, hogy a Miskolc—Diósgyőr vonalon közlekedő villamosokban a borsodi újságokat is elhelyeztette. Erdemül szolgált, hogy csak a radikális beállítottságúakat.

Több tárlót foglaltak el az egykori olvasókörök tulajdonát képező könyvek, rajtuk az alapítás dátumát feltüntető tulajdonbélyegzésekkel.

Végül hírt adott a kiállítás a munkáskönyvtárak mai utódairól, a felszabadulás után létesített szakszervezeti könyvtárakról is. Felidézte eddigi történetüket, beszámolt a napjainkig végbement fejlődésükről, és igyekezett képet adni a jelenben folyó munkájukról: a könyvtárak propaganda tevékenységéről, melynek célja a munkásság minél szélesebb tömegeit bevonni az olvasásba; a betegkönyvtári ellátás megszervezéséről, minthogy ennek gondját Borsodban a szakszervezeti könyvtárak vállalták; a szakszervezeti könyvtármozgalom megújulását célzó korszerűsítési törekvésekről, a könyvtárosképzésről stb.

A kiállításnak a nyitvatartás egy hete alatt örömdetesen sok látogatója volt. Eljöttek az egykori olvasóköri tagok, a még életben levő „könyvtárnokok”, akiknek segítsége és közreműködése nélkül ez a kiállítás nem jöhetett volna létre. A kiállítás ideje alatt került bemutatásra a Tanácsköztársaság évfordulójára készült „Munkáskönyvtárak Borsodban” című dokumentumfilm.

Magyar András,
a Borsod megyei SZMT Központi Könyvtár vezetője

A VALLÁS ÉS AZ ATEIZMUS IRODALMÁNAK ÚJABB MŰVEI

Az utóbbi években több, fenti címünket érintő mű látott napvilágot, melyet a közművelődési könyvtárosok alig ismernek. Sőt a közművelődési könyvtárak polcairól is hiányoznak. A megyei könyvtárak általában egy-egy példányban gyűjtik az ilyen irodalmat.

Néhány járási könyvtárban az állomány igen házagos, hiányos. Alapvető munkák sem találhatók meg.

A községi könyvtárak állománya végképp szegényesnek mondható. Egy-két mű esetleg előfordul, de az sem szerencsés válogatásban. Taxil: Szórakoztató Bibliája megtalálható, de hiányzik a Kézikönyv a vallásról c. kiadvány. Vagy: Klaus: Jezsuiták, isten, anyag c. műve a polcon porosodik, de hiányzik: Balázs: Kérdezz, felelek a vallásról c. népszerű, mindenki számára érthető műve.

A törzsanyagjegyzék három művet ajánl csupán a kiskönyvtárak állományába a vallás és ateizmus köréből, s azt is úgy, hogy a három mű közül a könyvtárosra bízva a válogatást, holott a három mű közül az egyik téves megállapításokat is tartalmaz.

A folyóirat-állomány a megyei könyvtárakban jó, a legtöbb járási könyvtárban kielégítő, a falusi könyvtárak, különösen a kiskönyvtárak esetében megdöbbentően szegényes. A világnézeti tisztánlátást szolgáló folyóiratok: a Valóság, a Világosság, a Természet Világa hiányoznak. Sok esetben még a napilapok is!)

A közművelődési könyvtárak olvasóközönsége heterogén. Ezért a könyvtárosok feladata igen nehéz, hiszen vallásos és nem vallásos embereket kell kiszolgálniok, akik lehetnek érzékenyek vagy kevésbé érzékenyek. A különböző olvasórétegeknek eltérőek az igényeik, ezért elsődlegesen fontos a munka differenciálása is.

ALFARIC, Prosper.: *A kereszténység társadalmi gyökerei*. Ford. Nyilas Vera. Az utószót írta, jegyz. Komoróczy Géza. 1966. Gondolat. 438 l. (Új Könyvek 662 102.)

A vallástörténet kiváló francia kutatója művében azokat a vallási áramlatokat ismerteti tudományos rendszerességgel, melyekből a kereszténység kialakult. Önmaga programját így fogalmazza meg: „Költött, alig ismert vagy tudatosan koholt személyek egyéni tevékenysége helyett azonban a nagy vallási áramlatokat óhajtom ismertetni, melyekből a kereszténység kisarjadt, s melyeknek hol szövetségese, hol pedig ellenfele volt. A kereszténység társadalmi gyökereiről áttekintés csak így jöhet létre”.

Alfaric szintézisét Komoróczy Géza magvas utószava egészíti ki és teszi használhatóvá. Felsőfokú ismeretterjesztő mű. Kézikönyvtári állományba is ajánlható.

BALÁZS György: *Kérdezz—felelek a vallásról*. 1962. Móra, 134 l. (Búvár Könyvek, 28.)

A szerző érdekes, olvasmányos formában ismerteti meg olvasóit a vallási élet világával, mitikus vonásaival. Kérdésselvetéseiben a vallási élet egész területét átfogja s marxista módszerrel magyarázza. Alapfokú ismereteket nyújt. Különösen jól használható az ifjúság körében.

BARANYAI Árpád: *A hitetlenség apológiája*. 1961. Kossuth, 120 l.

A legfontosabb katolikus dogmák és tanítások szellemes, frappáns cáfolatát adja, mindenki számára érthető formában, s a hívők érzékenységét is figyelembe véve. Ismeretterjesztő mű. Agitátorok, pártmunkások forgathatják.

DONNINI, Ambrogio: *Korok, vallások, istenek*. 1961. Gondolat, 348 l.

Az olasz szerző marxista módszerrel, a legújabb tudományos eredmények felhasználásával vizsgálja a vallások keletkezését és történetét. Művében azokkal a vallásokkal foglalkozik behatóan, amelyek a kereszténység kialakulására voltak nagy hatással. A buddhizmust, a konfucianizmust és az izlámot csak összehasonlítás céljából tárgyalja. A

kötet szemléletes és élvezetes stílusa nagy előnyére szolgál. Szép illusztrációs anyaga még élvezhetőbbé teszi. Bár érthető és világos szerkezetű, mégis felsőfokú tudásszintet feltételez.

GECSE Gusztáv: *Szentek, legendák, ereklyék*. 1963. Gondolat, 178 l.

A szerző igyekezett igen népszerű formában megvilágítani a katolikus és protestáns, hívő és hitetlen ember számára a vallási élet világát és annak cáfolatát. Alapvető ismeretterjesztő mű.

GECSE Gusztáv: *Van-e túlvilág?* 1963. Kossuth, 120 l.

Az élet, halál, feltámadás, örökélet kérdése a kereszténység tanításainak középpontjában áll. A szerző e tanítások mitikus származásával igyekszik cáfolni a kereszténység dogmatikai tanításait. Népszerű, alapfokú munka.

Gondolatok a vallásról. 1964. Kossuth, 227 l.

Nagy gondolkodók valláskritikai megnyilatkozásaiából közöl szemelvényeket.

Ideológiáról, kultúráról. A Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága vitájának anyaga. 1966. Kossuth, 457 l. (Korunk világnézeti kérdései) Új Könyvek 670 031.

A Francia Kommunista Párt KB 1966. márc. 11—13-án Argenteuilben tartott ülésén az ideológiai-filozófiai kérdéseket vitatták meg. Világnézeti kérdésekkel foglalkozó olvasóknak, főként közép- és felsőfokú tájékozottságú pártmunkásoknak ajánlható.

JÓZSA Péter: A vallás funkcionális értelmezésének kérdéséhez. = *Világosság*, 1966. 6. sz. melléklete. 24—43. l.

A vallási kérdésekkel kapcsolatosan eddig megjelent írásközül e magvas tanulmány a legmodernebb álláspontot tükrözi. A szerző bizonyítja, hogy ma a vallások keletkezésének és létezésének oka már nem látszik olyan egyszerűnek, mint a XVIII. században, amikor „sajnálatos tévedésként” kezel-

Szabados Árpád ex librise

ték, vagy a XIX. században, amikor „a nép ópiumá”-nak nevezték. Azért nem kezelheti a ma embere így a vallást, mert a társadalom szövevényes működési mechanizmusa bonyolultabbnak bizonyult. A szerző szerint a vallások az ember társadalmi létbizonytalanságából erednek és a bizonytalanság megszüntetéséig maradnak fenn.

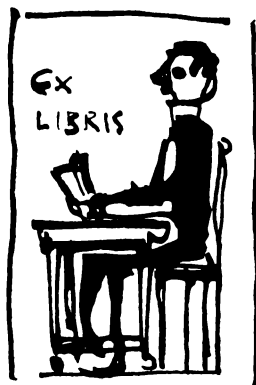
Kézikönyv a vallásról. Ford. Szepesy Gyula. 1961. Kossuth, 499 l.

A kézikönyv érinti a vallások fejlődésének és kritikájának szinte valamennyi fontos kérdését. A mitológiák keletkezésének rövid felvázolása után a könyv tömören ismerteti a főbb mai vallások kialakulását, fejlődését, főbb jellegzetességeit. Külön fejezetek mutatják be a vallások szent könyveit: a Bibliát, a Koránt. Tudomány és a vallás c. fejezete történetileg is, elméletileg is gazdag anyagon bizonyítja a vallás tudományellenességét. Röviden elemzi a könyv a kommunista erkölcs és a valláserkölc viszonyát. A függelékben pedig a tudományos ateista propaganda formáit és módszereit foglalja össze. Közép- és felsőfokú ismereteket feltételező mű. Kézikönyvtári anyag.

KAHANA, Ernest — GARAUDY, Roger: *Teilhard de Chardin*. Bev. Jean Orcel. Ford. Gellért György. 1967. Kossuth, 182 l. (Korunk világnézeti kérdései) Új Könyvek 672 128.

Teilhard de Chardin, a félig eretneknek tartott jezsuita páter és tudós biológus, világszerte nagy érdeklődést keltett dialektikus evolucionista tanával, mely az ember szüntelen tökéletesedésirrendeti, és jó alapot ad hívők és hitetlenek párbeszédéhez. A kötet két Chardinról szóló tanulmányt közöl: Kahana, a híres racionalista és Garaudy, a jól ismert marxista filozófus ismertetik Chardin nézeteit, miközben vitába szállnak vele.

KAZSDAN, Alekszandr Petrovics: *Hogyan teremtett istent az ember?* 1963. Móra, 153 l.

Az ifjúság ismereteit kívánja bővíteni a könyvecske. A mítoszok kialakulásától a keresztény vallásig tárgyalja a különböző vallási szokások kialakulását, majd arról beszél, hogy az emberi fantázia teremtette meg az istenképzetet.

KLOHR, Olaf: *Természettudomány és vallás*. Ford. Kézdy Beatrix. 1966. Gondolat, 178 l. Új Könyvek 661 110.

A könyv a modern természettudomány eredményeinek a fényében világítja meg a vallási dogmákat. Részletesen elemzi azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a teológusok tesznek a tudományos eredmények világnézeti hatásának csökkentésére. A szerző minden esetben konkrétan érvelve száll szembe mind a katolikus, mind pedig a protestáns teológia okfejtéseivel. Legalább középfokú ismereteket kíván. Főiskolai hallgatók, tanárok, pártmunkások, s általában értelmiségi olvasók számára ajánlható.

Korunk és az erkölcs. Etikai vita a Gramsci Intézetben. Ford. Rozsnyai Ervin. 1967. Kossuth, 202 l. (Korunk világnézeti kérdései) Új Könyvek 671 514.

A vitaanyagnak azok a fejezetei használhatók az ateista propaganda munkában, ahol a vitában részt vevők bírálatot mondanak a valláserkölcstől. Mivel már megszerzett ismeretekre épít, főként világnézeti kérdések iránt érdeklődő olvasóknak ajánlható.

KÖNYA István: *A Magyar Református Egyház felső vezetésének politikai ideológiája a Horthy-korszakban*. 1967. Akadémiai, 243 l. Új Könyvek 671 338. A magyar református egyház két világháború közötti történetének és ideológiájának monografikus feldolgozása. Mivel e kornak első marxista feldolgozása, több ponton új értékelésekkel találkozhat az olvasó (pl. Ravasz László munkásságánál). A szerző úgy mutatja be Ravaszt, mint aki egyházvezetésében és nyilvános politikai szereplésében

Bor István ex libris

ben egyaránt következetesen és rendkívül hajlékony módon végigkísérte a Horthy-fasizmust végzetes történelmi útján és a rendszer politikája mellé igyekezett az egyháza befolyása alatt állott tömegeket is felsorakoztatni. Egyházkritikával foglalkozó olvasóknak és kutatóknak ajánlható.

KOSIDOVSKI, Zenon: *Bibliai történetek*. Ford. Varsányi András. 1968. Táncsics, 344 l.

Az ótestamentumi történetek történelmi alapját vizsgálja, történelmi hitelét kutatja. Tiszteletben tartja a biblia szépirodalmi és folklorisztikus értékét, és megkeresi a történelmi eseményt, mely szájáról szájra járva fantasztikus, csodás burkolatot kapott, hogy végül is en formában maradjon fenn. Először magát az adott legendát tárja az olvasó elé, majd ismerteti a különböző tudományos kutatások eredményét vele kapcsolatban.

KULCSÁR Zsuzsanna: *Eretnekmozgalmak*. 1963. Gondolat, 195 l. Alapfokú ismeretterjesztő mű.

KULCSÁR Zsuzsanna: *Inkvizíció és bosszorkánypercek*. 1961. Kossuth, 139 l. Színes, érdekes stílusban, alapfokon beszél témájáról.

KYSELY, I.: *A modern ember és a vallás*. 1965. Kossuth, 182 l. (Korunk világnézeti kérdései) Új Könyvek 650 993.

Kysely filozófiai és szociológiai körképet nyújt a vallások jelen helyzetéről, hanyatlási tendenciáikról és próbálkozásaikról, hogy eszmerendszerüket korunk jelenségeivel összhangba hozva e hanyatlást megállítsák. Igyekszik arra is választ adni, hogy milyen tényezők fékezik a vallásosság sorvadását a szocialista építés időszakában. A műnek kevésbé jó fejezetei azok, amelyek a mai vallási jelenségekkel foglalkoznak.

NYÁRÁDY Gábor: *Búcsúsok*. 1966. Kossuth, 303 l. Új Könyvek 660 498.

A magyarországi ellenreformáció ko-

rának búcsújárásairól, ereklyeimádatáiról szóló értékes munka. Alkalmas arra, hogy hazai tények révén elgondolkoztasson a valláskritika és anti-klerikalizmus kérdéseiről.

PLEHANOV, Georgij Valentyinovics: *A vallásról*. Válogatott írások. Ford. Nyilas Vera, Zalai Edvin. 1960. Kossuth, 423 l.

Kriveljov bevezető tanulmánya Plehanov munkásságának, nézeteinek értékelését adja. A jegyzeteket a fordítók Kriveljov munkája nyomán állították össze. Igényesebb olvasóknak ajánlható.

PONORI THEWREWK Aurél: *Bibliai csodák*. 1965. Gondolat, 195 l. Új Könyvek 651 095.

A Biblia csodás eseményeit egy-két vagy sok száz évvel az események után rögzítették írásban. Érthető, hogy sok tévedés már ebből a tényből is adódott. De abból is, hogy a jelenségekre ebben az időben még nem tudtak választ adni. A szerző ezek közül választ ki jónéhányat s ezeket magyarítja meg a mai természettudományos ismereteink birtokában. Igyekszik kimutatni, hogy milyen körülmények között és okok folytán jöttek létre olyan események, amelyeket csodáknak vélték. Mellékletei között számos képzőművészeti alkotást láthat az olvasó. Kár, hogy a szép képekkel a szöveg nincs összhangban: vulgáris magyarázatokat kínál ott is, ahol csak szimbólum, költészet keresendő.

A vallás és a tudomány a világról. 1966. Kossuth, 437 l. Új Könyvek 661 525.

A kötet szerzői a vallás tudományos cáfolatát tűzték ki célul. Sajnos gondolatmenetük sokszor ellentmondásos, elmarad a társadalomtudomány mai nézeteitől. Egy-két helyen kutatják ugyan a vallás társadalmi gyökereit, de legtöbb helyen a vallást leegyszerűsítve magyarázzák, és ez a meggyőző erő rovására megy.

VERRET, Michel: *A marxista és a vallás*. Értekezés a modern ateizmusról. Ford. Józsa Péter, Vajda Endre. 1967. Gondolat, 303 l. Új Könyvek 671 251.

A kiváló francia marxista könyve első részében körültekintő és sokoldalú elemzését nyújtja azoknak a társadalmi, gazdasági, kulturális alapoknak és a rájuk épülő pszichikai, gondolkodásbeli indokoknak, amelyek létrehozták és olyan szívóssá teszik korunkban is a vallást. A mű második része a materializmus és a marxista ateizmus létrejöttét és gondolatkörét ismerteti. A könyv harmadik részében a vallás társadalmi, tudományos és ideológiai sze-

repét vizsgálja. A szerző nagy érdeme, hogy részletesen tárgyal olyan kategóriákat mint a bűn, a rossz, a szeretet és a halál, amelyeket a vallásérkölcset vetett fel, de megoldani nem tudott. Világos érvelés, sok irodalmi példa és idézet teszi izgalmas olvasmánnyá. Igényes olvasóknak ajánljuk.

A szektakérdés irodalmából

BAJOR NAGY Ernő: *Befelénézők*. *Riportsorozat*. = Szabad Föld. 1965. 21. évf. 47/51. sz. 8. l.

A riporter a magyarországi szekták közösségeit mutatja be. Minden nagyobb hazai szektáról ír. Tömören összefoglalja a szekták történetét, majd tagjaikat szólaltatja meg és következtetéseket von le.

BARSI Dénes: *Jehova tanúja*. 1957. Magvető, 331 l.

A mű címe megtévesztő! Nemcsak a szektákról beszél, hanem a múlt társadalomrajzát adja. A társadalomrajz teszi a szektakérdés vizsgálatánál alapvető művé.

GYÖRI ILLÉS György: *Titkos szekta Szabolcsban*. = Világosság. 1963. 4. évf. 10. sz. 627—633. l.

JOÓB István: *A vallási szektákról*. = Világosság. 1966. 7. évf. 2. sz. 73—78. l.

A vallási szekták terjedésének okait kutatja. A szekták fejlődésének okát a múlt társadalmi és gazdasági életének nyomorúságaiban látja. Utal arra, hogy a szekták fejlődésüknek azon a pontján, ahol egyházszervezetük kifejlődik, megindulnak az előregedés útján.

KÖNYA István: *Hogyan alakult ki Magyarország vallási térképe?* = Világosság, 1963. 4. évf. 7/8. sz. 445—449. l.

Igyekszik körvonalazni, hogy a történeti egyházak között, különösen a református egyházban mikor, hogyan és miért jelennek meg a szekták.

A magyar református egyház története. Szerk. Bíró Sándor. 1949. Kossuth, 510 l. Rövid áttekintést ad az egyháztörténet különböző korszakaiban fellépő szektákról.

MÉSZÁROS Sándor: *Sötétben maradtak*. Szekták 1960-ban egy alföldi és egy dunántúli faluban. = Világosság, 1960. 1. évf. 2. sz. 28—33. l.

Két község szektásainak életét vizsgálva felteszi a kérdést: miért vannak még napjainkban is szekták? E kérdésre a marxista, társadalomábrázolás alapján keresi a választ, de megszólaltatja a szekták tagjait is.

Összeállította: *Peleskey György*

Vetélkedők után, alatt és előtt

Vetélkedik az ország. Jóformán még tíz esztendeje sincsen, hogy az intelligencia vizsgálatának és az ismeretterjesztésnek ezt az évtizedek óta ismert módszerét általánossá tették a tömegkommunikációs eszközök. A rádió kezdte — külföldi példák nyomán — először talán a dupla vagy semmivel, a televízió folytatta, ha jól emléksünk kezdetben afféle vegyes kérdés-felelet játékokkal. Azóta árnyaltabb lett a vetélkedés, a mikrofon vagy a kamera elé lehet állni különböző szakmákból felkészülve, megadott témakör ismeretében, egyénileg vagy csapatban, előkészítő előadások után vagy a spontán tudásban bizva, egy alkalommal vagy sorozatban, egyszóval mindenkinek kedve és hajlamai szerint. Lehet nyerni pénzt, hírnevet, egyetemi felvételt, vásárlási utalványt, társasutazást és bölcsődét.

Vetélkedik az ország. A tömegkommunikációs eszközök divatot teremtettek, s vetélkedő módon folyik az ismeretterjesztés a művelődési házakban, az ifjúsági szervezetekben, szakkörökben és üdülőkben. Ezeket a kisebb csoportban rendezett vetélkedőkön természetesen egyszerűbbek a kérdések, de a válaszok sem olyan nagyszerűek és a nyeremények is szerényebbek, mint az ország nagy nyilvánossága előtt zajlókon.

Vetélkedik az ország, csúcspontján áll ez a divat, s a népművelőknek, ezen belül a könyvtárosoknak, ugyanúgy, mint a jó divattervezőknek, most azon kell gondolkodniuk, hogy mi jót hozott ez a divat, mi lehet belőle maradandó, s milyen új formákat tervezzen majd arra az időre, ha divatjamúlt lesz. Nem feladatunk most annak elemzése, hogy a vetélkedő áramlat az ismeretterjesztés, a könyv- és könyvtárpropaganda hány más formáját sodorta félre, a holt vizekre. Csak tudomásul vesszük azt is, hogy majd meg kell vizsgálni a vetélkedők teljes szerepét: valóban mindig terjesztették-e az ismereteket s olykor-olykor nem csalták-e meg a versenyzőt tényleges ismereteiben, s nem vezették-e félre a szurkoló közönséget a terjeszteni kívánt ismeret lényegében?

Egyelőre vetélkedik az ország, s aki nem versenyző, az néző, hallgató vagy közönség, kis részben szervező, kérdező, zsüri vagy tanácsadó. Vetélkedő szakemberek születtek: az agyafúrt kérdés-összeállító, a higgadt és pártatlan kérdező, a szigorú de igazságos zsüritag, a kitűnően számoló technikai munkatárs, s nem utolsó sorban a hivatásos vetélkedő, aki

vetélkedik mindenből, mindig, mindent, persze a legtöbbször mégis csak a nagyobb többségben levő alkalmi vetélkedő társakkal mérve össze erejét. Mindent pedig azért tárgyalhatjuk meg a könyvtárosok lapjában, mert az egész vetélkedő apparátus új olvasó típusként jelentkezik a könyvtárban, sajátos igényekkel. A vetélkedés kérdés-felelet játékok, csomóra fogott fogalmazott, egyértelmű, világos kérdésekkel és tömör, adatszűrű válaszokkal. Szakmai nyelvünkön mondhatnánk azt is, hogy referenz játék, amelyben részt venni elképzelhetetlen referenz kézikönyvek és más tájékoztató segédletek igénybevétele nélkül.

A vetélkedők típus menetrendje valahogyan így fest — kivéve a gyakorlati és művészeti jellegűeket: Megjelennek a könyvtárban a vetélkedő készítői. Forgatják az adattárakat, képgyűjteményeket, katalógusokat és arra törekednek, hogy a bennük található ismereteket olyan módon csoportosítsák, ahogyan egyikben sincsen, a képeket nehezen felismerhetővé tegyék, a katalógusokban található neveket és címeiket elrejtésük. Azután jönnek a felkészülő vetélkedők. Forgatják ugyanazt a könyvanyagot, s igyekeznek kitalálni, hogy milyen meglepő csoportosításokat alkottak a kérdezők, miként lehet a nehezen felismerhetővé tett képeket mégis felismerni, hogyan lehet az elrejtett neveket és címeiket kitalálni. Nem befolyásolja ezt a rendet az a tény sem, ha más-más könyvtárakban jelentkeznek a készítőik és a felkészülők, mert nagyjából ugyanazt forgathatják itt is, ott is.

A kérdés összeállítókkal kevés dolga van a könyvtárosnak. Ha mégis van valami, az legfeljebb az alkalmi kvíz-meseterekkel kapcsolatban jelentkezik. Őket irányítani kell. Elsősorban le kell beszélni arról, hogy „vetélkedő kézikönyvekből” dolgozzanak. Az ismeretterjesztésnek már elemei sem maradnak meg a játékban, ha országszerte a Kérdezz-felelek, Ötszáz kérdés — ötszáz felelet és hasonló más típusú könyvek alapján készülnek a házi vetélkedők. Érdekes témakörök, jó kézikönyvek felé kell irányítani a szervezőket és előre gondolni kell arra, hogy kik lesznek majd a versenyzők, akik minden bizonnyal jelentkeznek majd a könyvtárban és milyen anyagot tudunk nekik adni.

A versenyzők, ha úgy tetszik vetélkedők, már jóval többet foglalkoztatják a könyvtárost. Ha azt mondtuk, hogy a

vetélkedő olvasó új olvasó típus, keveset mondottunk, mert a vetélkedés jellege és a vetélkedő hozzáállása szerint különbözőek ezek a típusok. Azoktól kezdve, akik a könyvtárat különleges tudakozónak tekintik, melynek feladata a feladott kérdést egyenesen megválaszolni egészen azokig, akik a vetélkedőre csak az eredeti dokumentumok kimerítő tanulmányozásával kívánnak felkészülni, végtelen a vetélkedő olvasók igénye. A két szélsőséges eset azonban jól jelzi a határokat, ezért érdemes őket alaposabban megvizsgálni.

A tudakozódó olvasó rendszerint nem tagja a könyvtárnak. A kecségető nyemreményért, a vélt előnyökért, a szereplésért vagy a szórakozásért beleszóppent a vetélkedőbe, s szeretné a legegyszerűbben megoldani. (Tévedés ne essék, ne becsüljük le ezeket az ösztönzőket. Azokat is ezek vezetik, akik mást valának; hiszen nem csak vetélkedőkön lehet nálunk az általános műveltséget vagy szakismeretet bizonyítani!) A tudakozódót azonban egyelőre nem érdekli más csak az a könyv, amiben a válaszokat találhatja. Elvárja, hogy a könyvtáros, ha már nem adja meg mindjárt a válaszokat, a megfelelő könyvet nyújtsa át, nyissa ki és mondja meg, hogy mit nézzen meg. Szép feladat, s nem olyan könnyű, amint esetleg látszik, ezekből az alkalmi vendégekből rendszeres olvasót alakítani. Nem rábeszéléssel vagy erőszakos olvastatással, hanem azzal, hogy a megtalált jó kézikönyvek, a megfelelő olvasási körülmények bizalmat keltenek benne a könyvtár tudás-bázis szerepéről. Így érkezőnk el a vetélkedő ürrügén is a referenz szintű könyvtárakhoz, melyek a mennyiségi fejlesztésnek is eszközei. Sajnos ma inkább az a helyzet, hogy a vetélkedők a nagy könyvtárakban jelentkeznek, s ott nem válnak állandó olvasókká, mert alkalmi érdeklődésük nincsen arányban általános ismereteikkel.

A másik szélsőséges típus jellemzője, hogy már indulás előtt eltéved az anyagban. Át akarja nézni a „mai magyar irodalom kiemelkedő alkotásait”, ki

akarja cédulázni „az utolsó huszonöt év napilapjait”, át akarja futni „az összes fontosabb lezikont” stb., stb. Őket sem könnyű irányítani — a dilettáns mindig a teljességre tör —, de boldog olvasói lesznek a dokumentum-gyűjteményeknek, bibliográfiáknak, antológiáknak stb. S ha közben még a szellemi munka technikáját is tanulgatják: a cédulázást, anyagrendezést, selejtezést, akkor eredményes a vetélkedő.

Vetélkedik az ország. Elismerést kap a lezikális tudás, a jó emlékezőtehetség, a gyors kapcsolási készség. Ennek a könyvtárosok csak örülhetnek és ahol tudnak, szolgáltatásaikkal segíthetnek is. De tudatosítaniuk kell azt is, hogy fényesen csilloghat a felületes tudás, de emellett bonyolultabb, összetettebb értelmi és érzelmi szintjei is vannak az ismereteknek. „Az élet rövid, a lexikon hosszú, és én le akartam írni az egész lezikont, mert semmi kilátásom nem volt arra, hogy valaha megvehessem és még akkor ifjú számár voltam, aki azt hitte, hogy a lezikonokban lakik a bölcsesség” — emlékezik fiatalságára Móra Ferenc. Lakik a lezikonokban bölcsesség is, de igazán érteni csak az tudja, aki érzi, hogy mi mindent nem tud még a lényegről, ha ismer is egy tömör meghatározást, két dátumot vagy egy képletet. S mennyire nem kelt fel semmilyen érdeklődést a nézőkben vagy a hallgatókban a száraz adat. Pozitív jelenségként könyvelhetjük el, hogy a televízió most folyó kerületi vetélkedője legalább azzal előrelépett, hogy nem az emlékezetben tárolt adatokat kívánja, hanem lehetővé teszi az apparátus használatát is, bár — kissé megtévesztően — csak másodperceket biztosít hozzá.

Vetélkedünk és segítsük könyvtári eszközeinkkel a vetélkedőket, örülünk a vetélkedő olvasóknak, de rakjuk megfelelő helyére a vetélkedőket az ismeretterjesztés formái között, tanulságait fordítsuk hasznunkra, s keressük meg a holt vizeken, hozzuk vissza munkánk áramlatába az ismeretterjesztés, a könyvtár- és könyvpropaganda más formáit is.

Maróti Miklós

A szerkesztőség megjegyzése: Lapunk hasábjain első ízben foglalkozunk a mind jobban terjedő vetélkedők könyvtári vonatkozásaival. Véleményünk szerint érdemes e népszerű művelődési és szórakozási forma előkészítésével, lebonyolításával és hatásával kapcsolatos könyvtári tapasztalatokat, terveket nyilvánosságra hozni és megvitatni, ezért szívesen fogadunk a témához hozzászólásokat.

SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK AZ IPARI TANULÓKÉRT

I. Egy nagyüzem ipari tanulóinak olvasási kultúrája

Az elmúlt évben megvizsgáltuk az Ikarus Karosszéria- és Járműgyár ipari tanulóinak érdeklődési körét, olvasmányait, szabad idő felhasználását. A vizsgáldást azért tartottuk fontosnak, mert az ipari tanulók közül mindössze 20,3% járt az üzem szakszervezeti könyvtárába, s ezzel az eredménnyel korántsem voltunk megelégedve.

Az 1967/68-as tanévben az Ikarus Gyárnak 505 ipari tanulója volt. Ebből 40,6%-nak, 205 tanulónak (97 első-, 77 második-, 31 harmadéves) olvasási körülményeit vizsgáltuk meg úgy, hogy igyekeztünk minden évfolyamból és szakmából arányosan kiválasztani a vizsgálandó csoportokat. A felmérés kérdőíves módszerrel történt.

Szabad idő, érdeklődési kör, szórakozás

Egy ipari tanuló szabad ideje hetente átlag 60 óra. A szabad idő eltöltését a *napi utazás* ideje alapján meghatározza. A gyár Mátyásföldön működik, a tanulók több mint 60%-a Budapesten lakik, nagy részük szülőknél, 40%-uk vidéken él. A napi utazási idő lakástól a gyárig és vissza igen széles skálán mozog: 10 perctől 7 (!) óráig. A tanulóknak majdnem a fele 10 perctől 1 óráig terjedő időt tölt utazással. Magas (33) azoknak a száma, akik 3 óránál többet utaznak; egy tanuló pedig 7 órát, egy másik tanuló 6 órát utazik. Mondhatjuk, *szabad idejük nagy részét utazással töltik el*, ami megmutatkozik mind tanulmányi eredményeikben, mind érdeklődési körük szűk voltában. Sajnos, ez az a réteg, amelyből — felnőtként — az ingázók népes tábora kerül ki, s amely a legnehezebben hozzáférhető a népművelés számára már most is.

A szabad idő eltöltésében a *televízió* fontos szerepet játszik: csak 11 gyerek nem néz televíziót, a legtöbb gyerek (59) heti 5—15 órát tölt a képernyő előtt, 26 tanuló 16—20 órát, míg ennél többet mindössze 9. Nekik szinte ez az egyetlen szórakozásuk; tanulmányi átlaguk 2-es vagy elégtelen, közülük hét vidéki. Jellemző egyébként, hogy a végletes válaszok általában a kettős tanulókat jellemezték. Akár sportról, akár táncról vagy baráti társasággal együtt töltött időről volt szó, ők adták meg a legmagasabb óraszámokat. Ez azt mutatja, hogy érdeklődési körük szűk, illetve csak egy irányban mozog. Mint ahogy például egy tanuló így válaszolt: „36 órát sportolok, és semmi más

Az Ikarus-gyár szakszervezeti könyvtárának felnőtt részlege (Jánosi Ferenc felv.)

nem érdekel." A többség egységesen 6—10 órában jelölte meg a hetenként egy-egy szórakozási formával eltöltött idejét.

A szabad idő felhasználás kérdésehez tartozik az is, mennyi időt töltenek el a tanulók moziban, színházban. Közismert, hogy ez a réteg igen szívesen jár *moziba*, s ez most is megmutatkozott. A tanulók 64,3%-a (132) hetente egy-két alkalommal megy moziba. Szinte hihetetlen nagy azok száma (17 tanuló), akik egy hónapban több mint 15-ször (vagyis hetente négyszer!) néznek filmet. Természetes, hogy másra nem igen jut idejük. Ebből arra is következtetni lehet, hogy nekik szinte mindegy, mit játszanak, csak moziban lehessenek.

Érdekes összehasonlítani, hogyan alakult a színházba járások száma egy év alatt. Csoportosan 93 tanuló (45,3%), egyénileg 137 tanuló (66,8%) járt színházba, míg 46 tanuló (22,4%) egyáltalán nem volt.

Könyvtári tagság, olvasás, saját könyvtár

A tanulók könyvtári tagságát vizsgálva kiderült, hogy a 205 tanulóból 83 könyvtári tag (40%). Közülük több mint kétszer annyian járnak a Szabó Ervin könyvtárba és más, lakóhelyi könyvtárakba, mint az üzem területén kívül működő gyári szak-szervezeti könyvtárba.

1. táblázat

Melyik könyvtárba jár	I. éves	II. éves	III. éves	Összesen
FSZEK	25	9	3	37
Ikarus szak-szervezeti könyvtár	10	6	9	25
Járási, községi könyvtár	8	9	1	18
Egyéb könyvtár	2	1	—	3
Összesen	45	25	13	83
Nem könyvtári tag	54	53	16	123

Megjegyezzük, hogy egy elsőéves tanuló két helyen is könyvtártag, ezért 206 a táblázat végösszege.

Az évfolyamok közül leginkább az elsőévesek járnak könyvtárba (46,3%). A másodévesek aránya 32,4%, míg a III. éveseké 41,9%. Ezen az arányon jobb propagandával változtatni lehetne és kell is. A tapasztalat azt mutatja, ha valaki nem olvas ipari tanuló korában, mint szakmunkás nehezen talál el a könyvtárba. *Ebben a korban adódik az utolsó lehetőség* arra, hogy nagyobb rétegeket nyerjünk meg a könyv szeretetének.

Érdekesen egészíti ki ezt a kérdést az is, hogy vásárolnak-e maguk könyveket, van-e és mekkora saját könyvtáruk. Hiszen elképzelhető, hogy valaki azért nem könyvtári tag, mert otthon nagyobb könyvvállománnyal rendelkezik, vagy azokat a könyveket, melyeket el akar olvasni, megvásárolja.

Rendszeresen vásárol könyvet 21 fő (10%), ebből 12 elsőéves; alkalmanként 154 tanuló (75%), és nem vásárol könyvet 30 gyerek (15%). Ehhez a kérdéscsoporthoz tartozik az is, hány saját könyve van, illetve a családban hány könyvet talál. A tanulók közül mindössze 8-nak nincs saját könyve, 13-nak családjában sincs házi könyvtár, az utóbbiak közül három családban sem a tanulónak, sem a családnak nincs saját könyve.

A tanulók 88,8%-ának 100 kötet alatti a könyvtára, 10—15 kötet könyve 109 gyereknek, 50—100 kötete 56-nak, 100—200 kötete 14-nek és 200-nál több saját könyve 8 tanulónak van.

Megvizsgáltuk azt is, mennyire befolyásolja a könyvvásárlást egyrészt a család, másrészt a könyvtári tagság. Mint ahogy várható volt, *a rendszeresen vásárlók 50%-a könyvtári tag*, 50 kötetnél több saját könyvvel rendelkezik, s a családi könyvtár 100—200 kötet körül mozog. A család könyvvállománya némileg más, mint a gyermeké. Nagyobb a 100 kötet feletti házikönyvtárak száma, s négy családnak 500 kötetesnél nagyobb könyvtára van. Egy kitűnő tanulónak kb. 200 kötet könyve van, családjának kb. 800 kötet.

Ismét beigazolódott tehát az, hogy a valaki olvas, az saját könyvet is akar; a rendszeres olvasás, a könyvtári tagság pedig rendszeres könyvvásárlásra nevel. A falu és a város közötti különbség, sajnos, létezik ebben a viszonylatban is. *Azoknak a családoknak illetve tanulóknak, akiknek egyáltalán nincs könyvük, mintegy 90%-a vidéken él.*

Olvasmányok

Mindössze két elsőéves tanuló akadt, mindkettő elégtelen rendű, aki teljes érdeklenséget árult el az olvasás iránt, akit sem a szépirodalmi, sem másféle könyvek nem érdekelnek, s legfeljebb csak a kötelező irodalmat olvassa. A többi ipari tanuló több műfaj iránt is érdeklődik, ezért jobbnak láttuk, ha százalékos megoszlásban fejezzük ki érdeklődésüket. (A gyerekek számát, 205-öt vettük 100%-nak.)

A tanulók érdeklődése a különböző műfajú könyvek iránt százalékos megoszlásban:

műszaki könyvek	32,4	bűnügyi	71,7
útleírás	53,6	történelmi	35,1
kalandos könyvek	75,1	szerelmes témájú könyvek	40,4

Az „egyéb” rovatban a sport vezet 14,1%-kal. Fantasztikus irodalmat 3 gyerek szeret, verseket 2, képzőművészetet, természettudományos műveket, életrajzot, állatregényt 1—1 tanuló.

Mint ahogy várható volt, a népszerűségben elsöprő többséggel a kalandos, bűnügyi témájú könyvek vezetnek. Magyarázható ez a korosztály érdeklődési körével, de azzal is, hogy a televízióban, rádióban „a felnőtt társadalomban” is nagy tért hódított ez a műfaj. Igen kevesen jelöltek más témájú könyvet az „egyéb” témájú könyvek csoportjából. Bizonyos például, hogy a fantasztikus irodalmat többen szeretik, mint hárman, s ugyancsak ez mondható el a szatirikus, vidám könyvekről és az állatregényekről is. Ez egyben példa arra is, mennyire irányítható a válaszadás, mert ha a kérdőívünkön szerepeltek volna ezek a lehetőségek, más lett volna a válaszok aránya is. Mivel ebben az esetben a kérdőíves módszer nem látszott teljesen megbízhatónak, megnéztük a könyvtári kölcsönzések műfaji megoszlását is. A három hónapon keresztül folytatott statisztikai figyelés az addig beiratkozott 85 ipari tanulóra terjedt ki. Közülük 53 (62,3%) kölcsönzött 466 kötet könyvet, tehát egy olvasóra 8,7 kötet könyv jutott. A kölcsönzött könyvek műfaji megoszlása:

2. táblázat

	kötet	%
Felnőtt szépirodalom	225	48,3
Ifjúsági irodalom	125	26,8
Útleírás	26	5,5
Társadalomtudományok	35	7,4
Műszaki tudományok	27	5,8
Természettudományok	11	2,3
Művészetek	14	3,1
Egyéb ismeretterjesztő könyv	3	0,8

Ha kiemeljük — mint ahogy érdemes — mind a felnőtt, mind az ifjúsági irodalomból a *kalandos történeteket*, azt találjuk, hogy *minden negyedik kölcsönzött könyv ebbe a csoportba tartozik.*

Az olvasott könyvek százalékos megoszlása jónak mondható. Meglepően magas a társadalomtudományok százalékos aránya, ami azzal is magyarázható, hogy nagyon kedveltek a statisztika jóvoltából a társadalomtudományi művek közé sorolt bűnügyi könyvek, pl. Pintér István: A század nevezetes bűnügyei, vagy Prodóhl: Hírhedt bűnügyek...-je. Egyébként kevés a kimondottan történelmi, politikai vonatkozású könyv az ipari tanulók kezében. A kérdőív szerint a tanulók 22,4%-át érdeklik műszaki könyvek, míg a kölcsönzött kötetek között csak 5,8% (+ 2,3% természettudományos) szerepel. A művészeti könyvek többsége a filmművészet köréből való, tehát nem a „klasszikus” művészeti ágak közül.

Kik a legkedvesebb írók? A tanulók három nevet jelölhettek meg, ennek alapján alakult a következő sorrend: Rejtő Jenő 117, Jókai Mór 50, Jules Verne 40, Berkési András 23, Karl May 18.

A további sorrend: Cooper, Dékány András, Gárdonyi Géza, A. Dumas, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc. Nincs kedvenc írója: 10 tanulónak (4,8%).

Amint a közölt adatokból is kitűnik, a tanulók 57%-ának Rejtő Jenő a kedvence, s a többi író is a kalandos, cselekményesebb művek szerzői közé tartozik. Életkori sajátosság ez; viszont annál inkább elgondolkoztató, hogy nemcsak a 15, hanem a 18 évesek is ugyanazt írják. *Semmi fejlődést nem látunk a három évfolyam között, hiszen például Hemingway (hét szavazattal) ugyanannyiszor szerepel az első-, mint a har-*

madévesek között. De elmondható ez Zoláról, Thomas Mannról, Dosztojevszkijról stb. is. Meglepő volt számunkra, hogy csak egyszer említették Burroughs, C. Doyle, Szilvási Lajos nevét. Hiszen műveik — mint ahogy a következők bizonyítani fogják, és a kölcsönző könyvtáros is tapasztalja — keresettek és olvasottak. Egy-két meglepő név is akadt a felsorolásban, például Zilahy Lajos, Cronin, Herczeg Ferenc, Szabó Dezső. Azt a tanulót, aki Szabó Dezsőt írta, megkérdeztük, miért szereti, vagy honnan ismeri az író. Az első éves fiú az Életeim-et nevezte meg, s ahogy mondta, „szép magyarsága” tetszett meg neki. Jókai és Verne — Rejtőn kívül — még mindig tekintélyes helyet foglal el a tizenévesek olvasmányában. A kérdés csak az, hányan jutnak el a modern irodalomig és hányan maradnak meg a jelenlegi szinten.

A költők sorrendje:

Arany János	13	József Attila	2
Petőfi Sándor	11	Juhász Gyula	2
Ady Endre	6	Villon, Fr.	2

Az a gyanúnk, hogy esetleg mások nem jutottak a tanulók eszébe, és ezért neveztek meg Petőfit és Aranyt: hiszen a kedves olvasmányok között egyiknek a művei sem szerepelnek, s a kedvenc műfajok között is csak ketten említették a verseket.

A legkedvesebb olvasmányok között a korosztályra jellemzően elsősorú főlényel vezetnek az izgalmas, romantikus könyvek:

Karl, May: Winnetou	18
Karl, May: Az ezüst tó kincse	16
Rejtő Jenő: Piszkos Fred	15
Gárdonyi Géza: Egri csillagok	14
Burroughs: Tarzan	10

esetben. Szerepel a felsorolásban: Berkesi, Jókai, Cooper, no meg Rejtő összes műve, az olyan klasszikus ifjúsági regények, mint a „A Pál utcai fiúk” és a „Légy jó mindhalálig”, s népszerűek Fekete István állatregényei is. Négy gyereknek Zilahy Lajos: Két fogoly c. regénye a kedvenc olvasmánya.

Azon könyvek között, amelyekről hallottak, de amelyeket nem olvastak el, és a közeljövőben szeretnének elolvasni, ismét megtaláljuk az összes Rejtő- és Tarzan könyveket (31 illetve 30 gyerek esetében), valamint Coopert, Vernét stb.

Milyen könyvek azok, amelyek túlmutatnak ezen a színvonalon? A szépirodalomból Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés-e, Hochhuth: Helytartó-ja. Az elolvasandó könyvek listájára az alábbi *szakkönyvek* kerültek: Ezeremester könyv (II. éves), Készítsünk zsebrádiót (I. éves), Rádióamatőrök zsebkönyve (I. és II. éves), Horváth: A gépköcsi regénye (I. éves), Postagalamb tenyésztés (II. éves), Galambász szakkönyv (II. éves), Battaglia: A második világháború története (I. éves), A nürnbergi per (I. éves). Sajnos, ennyi az egész, a 205 közül csak kilencen szeretnének nem szépirodalmi jellegű könyvet elolvasni, viszont több tanuló olyan ponyvákat, mint „A gyilkos múmia”, „A Nevada szelleme” stb. Érdekes, hogy közöttük mindössze két másodéves volt, a többi (12) elsőéves és nagyrészt vidéki.

26 tanulónak (12,6%) nincs kedves könyve, közülük kettő négyesrendű, tíz hármas, három kettes, tíz elégtelen rendű; 70 tanulónak nincs olvasási terve (34,1%). Egy elsőéves és még négy tanuló ezt így indokolja: „Nincs, mert érdeklődésem szerteágazó, minden érdekel.” Mások csak a területet jelölik meg, pl. így: „A kalandos irodalmon belül nem válogatok.” Ez persze igen tág fogalom, s az egyik a ponyvát érti rajta, hiszen kedves könyve „A múmia bosszúja”. Van, aki csak az útleírásokat szereti.

A tanulmányi eredmény alapján nem lehet kategorizálni az olvasmányokat és a tanulókat: egy elégséges rendűnek kedvenc írója Jack London, kedvenc könyve a „Pisztrángok és nagy halak”, és kb. 100 saját könyve van. A másik, bár közepes rendű, csak a tv iránt érdeklődik, 25 órát tölt hetente a képernyő előtt, de nincs kedves könyve, írója.

Tanulságok

Az elmondottakból megállapítható, hogy az Ikarusban dolgozó ipari tanulók többségének olvasási kultúrája nem kielégítő. Hangsúlyozni szeretnénk: nem az a baj, hogy 15 évesen kalandos történetek érdeklik őket, mert ha mást állítottak volna, jobban kételkednénk őszinteségükben. Az az aggasztó, hogy 17 évesen is *ezen a fokon maradnak, sőt igényeik színvonala még hanyatlík is.* (Kivételek természetesen akadnak.) Elgondolkoztató például, hogy a legkedvesebb írók között Hemingway-t heten nevezték meg, de csak egy (!) tanuló kedvenc könyve az „Öreg halász és a tenger”, és senki sem akar tőle elolvasni művet — kérdéses tehát, a hét közül ki ismeri és szereti igazán az író.

Mentséget lehet felhozni. Például azt, hogy ezek a gyerekek az általános iskolában sem tartoztak általában a jó tanulók közé, és a műszaki dolgok iránt érdeklődnek. Ezt elfogadjuk, de nem tartjuk kielégítő magyarázatnak. Mi lehet az oka annak, hogy az általános iskolában szerzett olvasási készséget (ha alacsony színvonalút is), *nem tudják továbbfejleszteni* és stagnálás, esetleg visszafejlődés mutatkozik náluk? Ugyancsak kérdés, hogy a magyar nyelv és irodalom tanárai mennyire hívják fel a figyelmet a könyvekre? De kielégítő-e a népművelés, az iskolán kívüli képzés, ezen belül a könyvtár szerepe? (A gyárban levő műszaki könyvtárat az 505 tanuló közül csak egy látogatja. Idegen nekik, mint ahogyan a szakmunkásoknak is az. Ha kölcsönözni akarnak, a szakszervezeti könyvtárat keresik fel.)

Mik a teendők?

A könyvtárban fokozott figyelemmel kell kísérni azt, hogy mit olvasnak, s ahol lehet, irányítani érdeklődési körüket. Jó lenne közösen összeállítani egy ajánló könyvjegyzéket, mely olvasmányos, de értékes irodalmat tartalmazna. Személyes meghívások, plakátok révén hatásosabb propagandát kell kialakítani az ipari tanulók körében, hiszen nagyon fontos kérdés az, hogy a következő évtizedek szakmunkás rétege milyen művelt és a változásokra mennyire fogékony ember lesz. A katonaidő amúgyis nagy választóvonal, s a tapasztalat szerint utána csak azok térnek vissza a könyvtárba, akik előzőleg már rendszeres olvasók voltak. A többieket nehéz megnyerni olvasónak.

Persze a legfontosabb, hogy a szakmunkásképző intézetek mennyire viselik szívükön azt a feladatot, hogy tanulóikból ne csak jó szakmunkások, hanem művelt, olvasni szerető emberek is legyenek. Élesen mutatkozott meg ez a mi vizsgálódásunkban is. Egy-egy osztály viselkedése összefüggött azzal, *milyen volt az oktatójuk*, hiszen a személyes ráhatás sokat számít ebben a korban.

Szomorú volt tapasztalni, hogy a tanulók közül soknak milyen alacsony fokon áll az íráskészsége, helyesírása. Ez — véleményünk szerint — egyenes arányban áll olvasási kultúrájukkal illetve kulturálatlanságukkal. A könyvtár segítséget nyújthatna e téren is, ha megkeresné a kapcsolatot a magyar nyelv- és irodalmat oktató tanárokkal.

E c s ö d i É v a

II. Az első lépések...

— Mi valósult meg azokból az elképzelésekből, tervekből, amelyeket az ipari tanulók körében végzett felmérés tapasztalatai nyomán tűzött maga elé a könyvtár? — kérdeztük *Hoffmann Józsefnét*, az *Ikarus gyár* szakszervezeti könyvtárának vezetőjét.

— Mindenekelőtt igyekeztünk javítani, hatásosabbá tenni a könyvtár propagandáját. Ennek során minden első éves ipari tanulónak nyomtatott meghívót küldtünk *a lakására*. Ez az akció már eddig is eredményesnek bizonyult: minden 100 kiküldött meghívó legalább 25—30 tanulót „hoz” a könyvtárba. Ez nem rossz eredmény, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermekek többsége vidéki, a szomszédos községekből járnak be. Erre való tekintettel nem kérünk tőlük szülői jóátállást a beiratkozáskor.

Plakátokkal is elárasztottuk az üzemet és külön gondunk volt arra, hogy *az ipari tanulók öltözőjébe* is kerüljön belőlük néhány. Az öltöző közelében 1500 kötetes letéti könyvtár felállítását tervezzük, hogy valóban a kezük ügyében legyen a könyv. (A könyvtár az üzemén kívül, a művelődési házban van.)

Ettől a letéti könyvtártól sokat várunk, többek között azt is, hogy a Zalka Máté szakközépiskola diákjait is elérjük általa. Ezek a gyerekek szintén az *Ikarusba* járnak szakmai gyakorlatra, meg is hívtuk őket könyvtárlátogatásra, el is jöttek, csak éppen nem nagyon olvasnak.

Végül, hogy jobban figyelemmel kísérhessük az ipari tanulók olvasási szokásainak alakulását, és ennek nyomán irányítani tudjuk érdeklődésüket, minden tanuló törzslapjában ellenőrző lapot helyeztünk el, amelyre feljegyezzük olvasmányaikat.

A Magyar Optikai Műveknél

Megduplázódott — 56-ról 115-re emelkedett — egy év alatt az iparitanuló-olvasók száma a Magyar Optikai Művek szakszervezeti könyvtárában.

Igaz, az olvasás feltételei kedvezőek. 13 000 könyv sorakozik a derűs kényelemmel berendezett könyvtárszoba polcain, s kínál szabad böngészést a látogatónak. Mégis, mi az oka annak, hogy *éppen az elmúlt évben következett be a könyvtár népszerűségének ez az örvendetes fokozódása az ipari tanulók körében?*

— Ez valóban nem a véletlen műve — mondja *Bánfi Mihályné* könyvtárvezető. — Azt a szervezési akciót, melynek eredményei, úgy látszik, most kezdenek

megmutatkozni, a múlt év elején indítottuk el. Az első állomás az volt, hogy nyomtatott könyvjelző formájú felhívást juttattunk el az üzemben dolgozó minden ipari tanulóknak. (Szöveg: „Fiatalok, ipari tanulók! A MOM Művelődési Ház 13 000 kötetes szabadpolcos könyvtárában megtalálhatók a legújabb könyvek... Várunk benneteket!”) A fontosabb részek természetesen megfelelő tipográfiai kiemelést kaptak.

— S hogy jutottak el ezek a felhívások a címzettekhez?

— A KISZ üzemi aktivistái osztották szét őket. Minden műhelyben felkértünk egy-egy jó olvasó KISZ-fiatalt, vállalja el a könyvtári összekötő tiszttét, ami azzal a megbízatással jár, hogy toborozzon olvasókat fiatal munkatársai köréből.

— De ez még nem minden. A gyár oktatási osztályával is kapcsolatot létesítettünk, s ennek nyomán az üzemrészek szakoktatói is bekapcsolódtak a szervezésbe. Az eddig elért s remélhetőleg a jövőben még fokozódó eredmények az ő „bedolgozóí” tevékenységüket is dicsérik.

— Működik-e a közelben szakmunkásképző intézeti könyvtár, s ha igen, sikerült-e kapcsolatot létesíteni a közös célért való együttműködésre?

— A gyárban dolgozó ipari tanulók a MŰM 28-as intézetében működő könyvtár „hatáskörébe” tartoznak. Tudomásunk szerint ennek a 4000 kötetes intézménynek körülbelül 300 MOM-os ipari tanuló olvasója van. *Mi az 1966-os SZOT-határozat szellemében szerződést ajánlottunk fel nekik, hogy erőnket egyesítve, közösen munkálkodjunk az ipari tanulók és a könyv kapcsolatának elmélyítésén. Ez idáig — sajnos — nem sok közös akcióról tudnék számot adni. Mi azt valljuk: mindegy hol tartják nyilván olvasóként a tanulókat, fő az, hogy olvassanak!*

— Jelentkeznek-e sajátos problémák a könyvtári olvasó ipari tanulóknál?

— Csak sajátos problémák jelentkeznek. Az a baj, hogy mi könyvtárosok keveset tudunk a gyermeklélektanból, s még nehezebben igazodunk el a serdülők bonyolult lelkivilágában.

A Ganz Villamossági Műveknél

A belépőnek semmi külső jel sem árulkodik arról, hogy fennállásának fontos állomásához érkezett a gyár szakszervezeti könyvtára.

— Elkészült a gyönyörű alumínium palota a Mártírok útján, s mi rövidesen költözünk — újságolta *Vadnai Dezsőné* könyvtárvezető. Örömebe azonban mintha némi szorongás is vegyülne.

— A könyvtárt az új épület második emeletén helyezik el, és attól tartunk, nem lesz könnyű megértetnünk a *rendészettel*, mennyire fontos a könyvtárnak, hogy az olvasók akadálytalanul eljuthassanak hozzánk. Megszűnik az az előnyös helyzet, ami most van, hogy ti. a bejárat az utcára nyílik.

— Eddig sem léphetett be az „utca embere”...

— Ez a tilalom egy régről megmaradt helytelen szemlélet következménye volt. Annak idején az szb. nem engedte meg, hogy a könyvtár lakóterületi olvasókat fogadjon, mondván: „ez az üzem könyvtára”. Pedig a könyvvállomány elbírta volna még jó néhány „külső” olvasót is. Mi persze hadakoztunk a döntés ellen, de hiába.

— Most délelőtt 11 óra van. A kiírás szerint csak 12-kor kezdődik a kölcsönzés, mégis olvasókat látunk itt.

— Az olvasóterem 9 órától — kizárólag az ipari tanulók számára — minden nap, még szombaton is nyitva áll.

— Mint látható, élnek is a lehetőséggel, most is itt ül néhány, és napilapokat, folyóiratokat olvas. Egyébként jelenleg 235 ipari tanuló olvasónk van. Hogy ezt a számot értékelni lehessen, el kell mondanom, hogy a gyárban működik a MŰM 27. számú intézete 1400 tanulóval. Ezeknek azonban csak egy része dolgozik itt a Ganzban. Az említett intézet pedagógusaival állandó kapcsolatot létesítettünk. Elsősorban *Csoma Lajosné* tanárnő nevét kell megemlítenem, aki mint osztályfőnök, saját elhatározásából elsőnek hozta el könyvtárlátogatásra osztályát. Példáját követték a többi pedagógusok is, és a tanév elején elkísérik ide a gyerekeket, hogy ismerkedjenek meg a könyvtárral. Egy-egy látogatás után az osztály nagyobbik fele beiratkozik.

De más módon is igyekszünk ide szoktatni a gyerekeket. Például az olvasóteremben minden hétfőn korrepetálás van matematikából. A pedagógusok véleménye szerint eredményesebb a tanulás a könyvtári környezetben.

— Úgy látszik, a sok könyv komolyságra int. Most is milyen csöndben, elmélyülten olvasgatnak...

— Nem volt ez mindig így. Kezdetben bizony akadtak rendetlenkedők is, s hogy sikerült rendre szoktatni őket, abban ők maguk, a gyerekek segítettek. Pontosabban azok a komolyabb tanulók, akiknek tekintélyük van a többiek előtt. De nemcsak ilyen „felvigyázói” tiszttét látnak el. Megfigyeltük, hogy az *olvasottabb, tájékozottabb gyerekekre hallgatnak a többiek* abban is, hogy mit érdemes elolvasni. Már az első éve-

sek közül is rövid idő alatt — teljesen spontán módon — kiválnak ezek a kis *véleményírányítók*. Ezt felfedezve mi most már arra törekszünk, hogy felkutassuk őket, hogy a mi segítségünkkel végezzék lényegében könyvajánló „munkájukat”.

— Hogyan létesítenek kapcsolatot ezekkel a véleményírányítókkal?

— Talán egy példával mutatom be. Éppen itt olvas a szomszéd asztalnál az egyik „legbefolyásosabb” segítőnk, Mészáros Árpád másodéves elektro-lakatos tanuló. Őt hamar felfedeztük, mert sokat és jó könyveket olvasott. S mivel egyébként is megfontolt, érett fiú, társai elfogadják tanácsait a könyvek ajánlásában is. Hogy megkönnyítsük ezt a tevékenységet s *növeljük tájékozottságát*, időnként odaadjuk neki a különféle könyvismertetőket, kiadói tájékoztatókat, így az *Új Könyveket* is. Ezenkívül rendszeresen hallgatja a rádió ilyen jellegű műsorait és figyeli a tv-adásokat.

— Mit tesz még a könyvtár azért, hogy sűrű tartó szokássá válják a fiatalok számára az olvasás?

— Íó-olvasó találkozókat, irodalmi vetélkedőket rendezünk, részt veszünk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Ki mit tud a szovjet irodalomról” címmel meghirdetett vetélkedő sorozatán.

Az ipari tanulókkal való foglalkozás évről-évre bekerül a könyvtár munkatervébe. Erre az SZOT határozat is kötelez bennünket, amely az ipari tanulók könyvtári ellátását a szakszervezeti könyvtárak egyik fő feladatának minősítette. A felvetődő problémákat pedig, melyek a gyerekek olvasásra nevelése terén jelentkeznek, időről időre megbeszéljük legfontosabb partnerünkkel: a szakmunkásképző intézettel.

Simay Norbert

III. Hogyan segítik Diósgyőrben a szakmunkásképző intézetek könyvtárainak munkáját?

Könyvtárunk fennállása óta feladatunknak tekintettük — ha nem is azzal a céltudatossággal, mint ma — az ipari tanulókkal való foglalkozást. Ezt azonban több körülmény gátolta. Egyrészt az intézetek eléggé elzárkóztak az elől, hogy segítsék egyengetni tanulóik könyvtárba vezető útját. (Pl.: a kollégiumi tanulókért szükséges jótállást nem vállalták.) Másrészt úgy éreztük, *nem is tekintették szívügyüknek*. A tekintélyes számban megszorodott késedelmes könyvvisszaadások szintén arra ösztönöztek bennünket, hogy ne erőltessük a tanulók közötti könyvtári tagtoborzást.

Letéti könyvtárainkban sem volt jobb a helyzet. Az üzemi könyvtárosok is állandóan panaszták, hogy alig akad művezető illetve tanműhelyvezető, aki jótállást vállalna egy-egy tanulóért. Ezért a könyvtárosok — félve az anyagi felelősség következményeitől — inkább nem foglalkoztak velük. Így azután a tekintélyes számú olvasótáborban alig találtunk 1—2% ipari tanulót. Éreztük a helyzet tarthatatlanságát, és ezért igyekeztünk meggyőzni a tanintézeteket, hogy kölcsönös támogatással próbáljunk előbbre jutni. Hasonló módon inspiráltuk a letéti könyvtárosokat is, hogy ne mondjanak le az ipari tanulók olvasóvá szervezéséről.

Év	Az olvasók száma	Ebből ipari tanuló	%-ban
1965	8 309	247	2,9%
1966	9 065	206	2,2%
1967	9 765	418	4,2%
1968	11 280	651	5,7%

Az utolsó két év ugrásszerű emelkedése mögött azonban már egészen más felgőgás rejlik. Az 1967. szeptember 1-én megjelent *Népszava* cikk nyomán a 100. és 116. sz. intézetek vezetői megkértek bennünket, hogy nyújtsunk segítséget könyvtárak számára. Tájékoztódtunk afelől, hogy milyenek a lehetőségek a két könyvtár együttműködésére. Mindkét intézetben önálló helyisége van a könyvtárnak. Különösen a 116. sz., izlésesen berendezett könyvtár van kedvező körülmények között. Sikerült a 100. sz. intézetnek is egy alagsori helyiségben könyvtárat létesíteni.

Mindkét könyvtárban először a raktári rendet kellett megteremtteni. Munkánkat megkönnyítette az, hogy a 100. sz. intézetben ilyen segítséget már kaptak a megyei könyvtártól is. Második lépésként az elavult művek kivonását kellett megoldani.

Ebben munkatársaink csak a tapasztalataikra voltak utalva, mivel az alapnyilvántartások mindkét könyvtárban hiányoznak. A leltárkönyvek az állomány vizsgálatára nem alkalmasak. Azt már az első „ránzésre” megállapíthattuk, hogy a rendszeres állománygyarapítás hiánya erősen megmutatkozik az állomány összetételében.

Mindkét intézet igazgatóságával szerződést kötöttünk, amelyben vállaltuk, hogy

- *letéti állományt adunk*, s gondoskodunk rendszeres cseréjéről;
- az intézet *könyvtárosának munkájához segítséget* nyújtunk szaktanácsokkal, a helyes gyakorlat bemutatásával stb.;
- különféle könyvtári nyomtatványokat, apróbb *segédeszközöket ingyen adunk*, amíg az intézet ezekről saját költségvetéséből nem gondoskodik;
- gondoskodunk a könyvtárosok *alapfokú szakképzésének* megoldásáról.

Cserébe azt kértük, hogy vezessék be a rendszeres kölcsönzést, pontosan vezessék az előírt kölcsönzési nyilvántartásokat és a nélkülözhetetlen munkanaplót. Továbbá havonta statisztikai jelentésben kérjük számon a végzett munkát. *Igy a könyvtárosok magárahagyatottsága fokozatosan megszűnt.* Az olvasók számának emelésére is célokat tűztünk ki, előre meghatároztuk, hogy egy-egy könyvtárnak az év végére mennyi olvasót kell toboroznia.

Az együttműködést tovább erősítette az a megállapodás is, amelyet a két intézet kötött művelődésügyi központunkkal. Ebben a megállapodásban újból kölcsönösen megerősítették a felek a könyvtári együttműködésre vonatkozó korábbi megállapodásokat. Sok vita folyt arról, hogy az intézeti könyvtárak önállóságát mennyiben veszélyeztetni illetve csorbítja a létrejött megállapodás. Abban megegyeztünk, hogy míg az országos szervek hivatalosan nem döntenek az intézeti könyvtárügy végleges megoldásáról, a két könyvtárat fiókkönyvtárunknak tekintjük.

Az eltelt csaknem másfél év alatti együttműködésünket a két intézet könyvtárával az alábbi szám adatok is jellemzik:

A 100. sz. intézetben 1967-ben 179 olvasó 661 kötetet kölcsönzött, 1968-ban 318-an 4840-et; a 116. sz. intézetben 90 olvasó 340 kötetet, 1968-ban pedig 195 olvasó 2564 kötetet kölcsönzött. A letétbe adott állomány kötetszámát a másfél év alatt a 100. sz. intézetben 260-ról 460-ra, a 116. sz.-ban 300-ról 348 kötetre emeltük.

Mindkét könyvtár most már az ÁKV könyvtárellátó osztályával kötött *szerződés alapján gyarapítja állományát*, egyidejűleg megrendeli a szükséges katalóguscédula mennyiséget is a majdani katalógus elkészítéséhez. A könyvtárosok azóta segítségünkkel elvégezték az alapfokú könyvtárosi tanfolyamot.

Az eddigi együttműködés hasznosságát egyik fél sem vitatja, sőt úgy érezzük, hogy saját lehetőségeinken belül elmentünk a jelenleg megengedett határokig: a csekély tiszteletdíjat, amit az intézetek adnak könyvtárosaiknak (200—200 Ft) *mi is kiegészítjük* havonta jutalmazási keretünk terhére a könyvtárosok teljesítményétől függően. Ezenkívül munkatársaink — amennyire elfoglaltságuk megengedi — időnként a helyszínen segítenek a könyvtárosoknak feladataik megoldásában.

Ez a segítség azonban csak igen esetleges. Ahhoz, hogy a két könyvtár mintegy 10 ezer kötetet feldolgozásra kerüljön és elkészüljenek a katalógusok, továbbá az alapnyilvántartások, *gyökeres változások szükségesek*: elsősorban a felügyeleti szervek és fenntartók szemléletében, illetve az anyagi-személyi feltételek megteremtésében. Csak így lehetséges tovább lépni a megkezdett úton.

Végül néhány szót szólnék a legújabb fejleményekről.

Rövid idővel ezelőtt a megyei KISZ-bizottság kezdeményezésére tanácskozáson vettünk részt, melyen a miskolci és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szakmunkásképző intézetek, továbbá a megyei és városi könyvtár képviselőinek jelenlétében megvitattuk a helyzetet. A napirenden három kérdés szerepelt: 1. A szakmunkásképző intézetek könyvtári munkájának ismertetése. 2. A könyvállomány feldolgozásának módszere. 3. A meghívott szervek által nyújtandó segítség lehetőségei.

Tájékoztatót kaptunk arról is, hogy most folyik a szakmunkásképző intézetek könyvtári ügyrendjének kidolgozása.

Meglepetést keltett az a bejelentés, hogy a Munkaügyi Minisztérium utasította *az intézeteket könyvtári állományuk szeptember 1-ig — az új tanév kezdetéig — való teljes feldolgozására.* A tanácskozáson részt vett könyvtárosok egybehangzó véleménye szerint a feldolgozásban legjáratasabb könyvtárosok erejét is meghaladja ez a szük határidőre megszabott feladat.

A másik meglepetést az okozta, hogy ennek a nagyszabású feladatnak az elvégzésére a védnökséget vállaló könyvtárakat kérik fel.

Ezt az igényt túlzottnak tartom, annál is inkább, mivel létszámunk alacsony, saját belső feladataink elvégzésére sem elegendő.

A mi segítőkészségünkhöz semmi kétség nem fér — ahhoz sem, hogy haladéktalan intézkedésekre van szükség —, de aggodunk az elhamarkodott lépésektől.

Cserháti János

RÉGI VITÁK A „NÉPSZERŰ” MŰVÉSZETRŐL – IRODALOMRÓL IV.

A „népszerű”, „szórakoztató” irodalom XIX. századi előnyomulásának tüzetesebb leírása nemcsak a történeti érdeklődést szolgálhatná. Különösen a század második feléből szinte „mai” fejleményekre, gondokra emlékeztető tüneteket lehetne elemezni. Némileg más irányba szeretném most mégis terelni az olvasó figyelmét.

Tudott és taglalt jelenség, hogy a regény a század során vált igazán „nagykorúvá”. Stendhal, Balzac, Flaubert, Dosztojevszkij, Tolsztoj és a többiek századáról van szó, azonban a kor voltaképpen nem az ő malmukra hajtotta a vizet, sokkal inkább kedvezett a művészet rangjára nem is mindig méltó könyveknek.

Az iparosodás és nyomában a civilizációs fejlődés, az urbanizálódás, vele együtt a kulturális változások, az alsó fokú iskolázottság kiterjedése mind fontos szerepet játszottak abban, hogy a XIX. század második felében *valóságos iparrá terebélyesedett a szépirodalmi könyvkiadás*, és most már hatalmas méretben, sokféle változatban szállította az „olvasnivalót” a rövid idő alatt megsokasodó olvasóközönségnek. *Nem olcsó fogás szakadékról beszélni* a kor igazi irodalma és a „könyvet” igénylő közönség nagyobb része között. Művészetten nevelt ember Európa-szerte kevés volt, annál többen voltak a „kezdő” olvasók, szerény igénnyel és műveltséggel, akiknek a tartalmas írásmű nem lehetett könnyű, élvezetes olvasmány.

Mellesleg, a probléma nem volt éppen új, már Cervantes, aztán Fielding, utána Schiller és többen mások szembenéztek vele és indokoltan és élenken vitatták. Most mégis „újszerűen” merültek föl a kérdések. Mert ami korábban inkább lappangó veszedelem volt csak, most bontakozott ki igazán. Tömegessé vált a jelenség, úton-útfélen szembeötlött, hiszen a „*regény-olvasás*” fokról fokra az *élet jellemző tartozéka* lett. Aki venné a fáradságot, és végiglapozná a múlt századi regényeket, keresve a helyeket, ahol olvasnak (legtöbbször a hősnők és rendszert regényt), gazdag példatárval szolgálhatna. Nemcsak Bovaryné volt buzgó regényolvasó, nemcsak Anna Karenina tartotta keze ügyében a könyvet még a vonaton is.

Arra van elfogadható mentség, hogy a korabeli „olvasmányok” tengertöbbségét soha nem vette tudomásul az irodalomtörténet, kár azonban, hogy feledésbe merültek a kérdés körül gyűrűző egykori viták is. Valami kevés ízelítőt adtunk már legutóbb a viták magyar fejezetéből, Európa-szerte folyt azonban a polémia, gyakran a legjobb elmék bekapcsolódásával.

A kérdések súlyosságát az írók érezték igazán, persze nem a divatosak, a fölkapottak, hanem az eredendő tehetséggel megáldottak, a korszakalkotó regények írói. Elmefuttatásaikban, vitáikban, kifakadásaikban az ütköző gondolatok gazdagsága, a hang bátorsága, az indulat heve ma is megkap bennünket. Igaz, ahány kiváló író, annyi szempont, mindenki más úton indult el. Különösen *Flaubert*, *Mark Twain* és *Tolsztoj* ment a maga feje után. Ők alakították ki a legegényibb véleményt, a leg-radikálisabb álláspontot. Egymással ugyan nem keveredtek közvetlen vitába, szempontjaik alapján azonban egymás tagadói voltak, hiszen a tüneteket is homlokegyenest ellenkező okokra vezették vissza és a gyógyítást is egészen másként képzelték el.

Flaubert a közönségről és a népszerű írókról

Flaubert a megfigyelés tapasztalatával riadt rá a fölismerésre: a művészetből az igazán jó keveseknek kell, a közönség sokkal inkább az olcsón kap. Egész életén keresztül viaskodott a kérdéssel, és minél jobban belelovalta magát, annál kétségbe-ejtőbbnek találta a helyzetet.

Közismert megállapítás, hogy Flaubert „rossz” korban élt. Elmúltak az idők, amikor a polgárság oly imponáló erővel fordította ki a „régii” világot sarkaiból. Devalválódtak a hajdani humanus eszmék, a pénz még háborítatlan uralmának a kora jött el, az élet színeit elszűrítő hétköznapiság, a poézist elsorvasztó prózaiság váltotta föl a forradalmi indulatoktól zaklatott évtizedeket. Flaubert igényes, kemény lélek volt; iszonyodva húzódott félre a minél több pénzért folyó „csaták” tereitől.

a művészet lett a mindene. A művészet lett számára a dolgok és az élet mértéke. *Művészetcentrikus világképét jelentékenyen színezte az aszkétizmus és az arisztokratizmus is.* Persze minden egy tőről fakadt: Flaubert egy elsekélyesedő polgári világ meghasonlott írója volt.

A művészet-irodalom és közönségének viszonya Flaubert számára nem divatos téma. Kiterjedt levelezése és *regényeinek* lapjai vallanak odaadó figyelméről, mondhatnám: szenvedélyes érdeklődéséről.

Fölüthetjük akár találomra is a levelezését, nincs egy lapja, ahol valamilyen vonatkozásban nem érintené a témát. Írónak még senki, de már keserűen nyilatkozik a művészet-közönség dolgában: „Ha szép dolgokat látunk, utána mindig szomorúak vagyunk egy ideig. Mintha a szépségből egyszerre egy bizonyos adagot tudnánk csak elviselni, elfáraszt, ha nagyobb dózist kapunk belőle. Azért szeretik talán jobban a hétköznapi emberek a folyót, mint az óceánt és azért kiáltják ki annyian Bérangert a legelső francia költőnek. A nyárspolgár nagyokat ásít Homérosz olvasása közben...” Korán elárulja aszkétikus szigorát is. Anyjának egy alkalommal így magyarázza a változatosság, a szórakozás igényét: „Változatosságra van szükség, szórakozásra. Ez nagy baj. A szív csakúgy, mint a gyomor, változatos táplálékot kíván. És aztán nem vonz-e bennünket ellenállhatatlanul mindaz, ami közönséges, hitvány, ostoba meg kicsinyes? Miért hagyja annyi férj épp szakácsnéjét az ágyába? Miért kellett Franciaországnak XVIII. Lajos Napóleon után?” Ha lényegeset akar mondani a bajok okáról, rendre a közönség szapulásával kezdi: „Mit érdekli a tömeget a művészet, a poézis, a stílus? Kell is neki; írj operetteket, értekezéseket a börtönmunkáról, a munkásvárosokról, a kor anyagi érdekeiről; az eredetiség ellen mindig összeküvést szőnek, ezt jól meg kell jegyeznünk. Minél több benned a szín, a relief, az eredetiség, annál kellemetlenebb vagy a nagytömegnek.” Máskor a közönség „tökkel-ütöttségéről” beszél. Sommás véleményén nem változtat akkor sem, amikor a közönség „műveltebb” rétegeiről szól. „Az úgynevezett művelt emberek művészi dolgokban napról napra tehetetlenebbek: a művészet lényege kiklik a kezük közül” — panaszkolja George Sandnak. Öregedve, egy rezignált leveleiben értelmiségi barátairól ilyen képet fest: „Majd minden régi barátom megházasodott, révbe jutott, évhosszat lefoglalja őket a sok apró és cseprő gond, a szüneidei vadászat. Senkit se ismerek közöttük, aki csak egy délutánt is el tudna velem tölteni valamelyik költő olvasásával...”

Flaubert levelezése voltaképpen egyetlen hosszú kifakadás a közönség ellen és jószérivel minden író ellen, akit kedvel a közönség, aki népszerű. *Flaubert szemében a népszerűség gyanús, a népszerű író nem igazi író.* Leveleiben legtöbbször *Dumas, Sue* és néha *Victor Hugo* a céltábla, az ő népszerűségükön méri le a közönség értetlenségét is. „Mi okozza Dumas regényeinek szédületes sikerét?” — kérdezi egyik levelében. — „Az, hogy elolvasásukhoz nem kell semmi bevezetés, a meséjük mulatságos. Olvasásuk közben szépen elszórakozik velük az ember, de mihelyt becsukta a könyvet, elillan minden benyomás, oda az egész, mint a folyóvíz, s az olvasó visszatér napi elfoglaltságához. Kedves dolog ez nagyon!” *Victor Hugót* különben becsülte, ifjúságának istene volt, a Nyomorultak annál inkább kétségbeejtette, valósággal feldúlta. Mert Flaubert szerint nincs a regényben „se igazság, se nagyság! A stílusa meg, úgy látszik, szántszándékkal pongyola és durva. Így is lehet hízelegni a népnek! Hugo mindenkiel szemben egyaránt figyelmes, udvarias; közönséges módon hízeleg a saint-simonistáknak, a királypártiaknak és még a korcsmásosoknak is. Csupa készen kapott típus, mint az ósdi tragédiákban. Hol vannak olyan bárcások, mint *Fantine*, olyan gályarabok, mint *Valjean*...? Ki látott már olyan püspököt, aki egy forradalmár áldását kéri? Hol van olyan gyár, ahol ajtót mutatnak egy lánynak, mert gyereke született? És azok a terjengős prédikálások!... Valamennyien nagyon szépen beszélnek, de valamennyien egyformán... Határozottan gyerekes ez a könyv, ha akadnak is benne hébe-hóba egy-egy szép részre. Megengedem, a megfigyelés csak másodlagos fontosságú dolog az irodalomban, de azért *Balzac* és *Dickens* kortársának mégsem szabadna olyan hamis képet festeni a társadalomról! Pedig olyan szép tárgy volt ez!”

Ha eddig nem láttuk volna be, hogy Flaubert elfogult, de igényes szempontjai vannak, nagy regénye, a *Bovaryné* erről vita nélkül meggyőzhet mindenkit. Nincs a világirodalomban még egy ilyen mű, amely ennyi *hittel, úgyszólván szociológiai és pszichológiai tanulmánynak is beillően ábrázolja a művészet „funkcionálását”* az életben.

A regény egyik legfontosabb rétege, Flaubert remeklései között is emlékezetes, *Bovaryné* és a művészet viszonyának tüzetes rajza. Emma már fiatal zárdistaként megismerkedik a szerelmes regényekkel, a fölhígult romantika kapósabb darabjaival, *Bovary* oldalán pedig összeolvass mindent, ami a kezébe jut. Állandó előfizetője

egy kölcsönkönyvtárnak, lapokat járat. Megpróbálkozik a „komolyabb” könyvekkel, még a tudományosokkal is, igazán azonban a kalandos, „végzetes szerelmek” történeteiben találja meg azt, amit keres. Flaubert nem hagy kétséget afelől, hogy Bovaryné félművelt, olvasmányaihoz naiv a viszonya, a könyv ennél fogva nagy szerephez jut életében, tragédiájában. Emlékezhetünk, anyósa el akarja tiltani olvasmányaitól, mert szerinte ezek rontották meg. Az öregasszony szánalmasan buta, jelentéktelen, nem lepődhetünk meg nevelési „módszerén”, annál inkább az olyan, különben értő, fogékony irodalmáron, aki még ma is azt hiszi, Bovarynének kábítószere, mérge volt a sok szerelmes regény. Igaz, az asszonyt ambicionálták olvasmányai, a vágyakozás, képzelődés, ábrándozás „egébe” ragadták el, olvasmányai nélkül aligha, úgy lett volna „házasságtörő” is, ahogyan Flaubert elmondja. A kérdés persze végül is az: „bűnös” asszony lett-e a házasságtörő Bovaryné? De azt is kérdezhetnénk: akkor járta volna a tisztesség útját, ha engedelmesen elfogadja a tartalmatlan, üres, szürke hétköznapiakat?

Bovaryné külön volt, mint a legtöbben a környezetében. Nemcsak azért, mert a maga módján „széplélek” volt, aki szeretett sokat olvasni és olvasmányairól társalogni, és aki időnkint rajzolgatni is próbált, a zongorán meg könnyű románcokat tudott játszani, s ha főhangzott gyengéden és dallamosan a hegedű, mosoly lopódzott ajkára, azonkívül sok „apró kedvességgel halmozta el férjét: hol csinosabb formájú papírdisszel övezte a gyertyatartókat, hol valami új módi fodrot varrt a szoknyájára, hol különös nevet adott egy mindennapos ételnek”. Bovaryné okkal vágyott tartalmasabb, boldogabb életre annál, amiben része volt. Voltaképpen naiv, ártatlan és hiszékeny volt, ezért könnyen megalázhatták, becsaphatták, azonban dacos akaratosága végül is kilendítette a holtpontról, s az utókor egy pillanatig sem engedheti meg magának, hogy cselekedeteiért megvesse.

Most már nyíltan kimondhatjuk azt is: a teoretikus Flaubert-nek fontos dolgokban ellentmond a teremtő művész. Ismerjük teoretikus ízü ítéleteit a közönségről és a fölkapott művekről. A Bovarynéban, amikor az eleven életet szüli újra, bölcsőbb, igazabb. Itt nyoma sincs az arisztokratikus gőgnek és az erkölcsbíró szigorának. Részint azzal mülja fölül a művész a teoretikust, hogy Bovaryné vágyakozását, igényét a magasabb, teljesebb életre sokkal inkább az életkörülményekre, eseménytelen, szürke, tartalmatlan házasságára vezeti vissza, és csak másodsorban szán motíváló szerepet a művészetből nyert impulzusoknak. Az elfogult teoretikussal ott kerül aztán végképpen szembe a művész, amikor elének tárja Bovaryné „művészetben nevelődését”. Hősnőjét Flaubert a művészet alparibb példáin „neveli”, s *végeredményben „pozitív” szerepet szán az olcsóbb olvasmányoknak*. Mert ha ezeket gyarló pszichológiával írták is, felszínes, csinált világukkal Bovaryné a maga szűkös, sivár sorsa ellen bűjtögtették.

Flaubert fölismerte, hogy az esztétikailag esetleg elmarasztalható mű bizonyos körülmények között hatékonyan szolgálhat pozitív érdekeket? A Bovarynéban nem annyira a teoretikus meggyőződés vezeti tollát, inkább az eleven élet ismételtetlenségének, egyszerűségének élménye. Hiszen ha teoretikusan is, az általánosítás szintjén is azt vallotta volna, amit regényének világából önkényeskedés nélkül kiszűrhetünk, zseniális útmutatást adhatott volna az esztétika, a művészetpszichológia és szociológia útkeresőinek is.

Mark Twain a „lenézett” művészet védelmezője

Ritka hang volt a *Mark Twain*-é: legalább annyi *hévvel védte a tömegek lenézett művészetét*, amilyen hévvel gyalázták azt mások. Azoknak, akik a művészi tökély igényével és a műveltség mértékével közeledtek a múltandó, de közkedvlett rigmusokhoz, színes könyvcsomagokhoz, falusi dalegyletekhez, sértett önérzettel vágta szemébe véleményét: „A tömeg ugyan sosem látja meg a Régi Mestereket — az a látvány a keveseké; de a színes könyvcsomag közelebb emelheti egy fokkal a tömeget a művészet megértéséhez; az opera nem a tömegnek való, de a kintorna s a dalosegylet közelebb viheti ama messzi fényhez; sosem ismeri tán meg Homéroszt, de napjainak fűzfapóétája, a maga múlandó rímeivel, mégiscsak alakít rajta valamit; a latin klaszszikusoknak tán híret sem hallja a tömeg, de Kipling dobpergésére ütemes léptekkel menetelni kezd...; a szobrászatról mit sem tud ugyan a tömeg, a Vénusznak még tán híret sem hallotta soha, ám a gipszfigura közreműködése folytán mégis magasabban áll egy fokkal a civilizáció létráján, mint azelőtt, hogy a szobrocscsa megjelent a kandallópárkányokon, s elbűvölte hozzá nem értő tekintetét. Engem valójában a legelső pillanattól fogva félreismertek. És soha, egyetlen esetben sem igyekeztem a műveltek művelését segíteni. Sem tehetségem, sem neveltetésem engem nem képesített erre. Nem is éreztem én erre becsvágyat soha, hanem mindig is a nagyobb

vadra: a tömegre vadászta. Tanítására szántszándékkal ritkán törekedtem, de mindig megtettem, ami tőlem telt, hogy elszórakoztassam. A pusztá szórakoztatás, ha sikerül, mindenkor kielégíti legforróbb becsvágyamat; hiszen okulást a tömeg másutt is találhat, s én az oktatónak kétféleképp is segítségére lehetek: a szórakozás jó előkészítője a tanulásnak, s jó gyógyszere a fáradtságnak a tanulás után.”

Mark Twain szempontjai, be kell látni, eredetiek, indítékai rokonszenvesek. De rajta kaphatjuk az elfoglaltságon is. Viszont a fogas kérdést jól érti: azt, hogy a bőséggel, gazdagsággal kérkedő polgári társadalom édeskeveset tesz, hogy a kultúra és művészet valódi értékei valóban közkinccsé váljanak. Mark Twain-nek szűkösek a szempontjai, nincs érettség elkövetése tulajdonképpen a jövőről sem. Mégis igaz, hogy aki tárgyilagosan akar szólani ma a „népszerű” művészet problémaköréről, nem kerülheti ki a nyílt szembenézést Mark Twain érveivel.

Tolsztoj radikális álláspontja

Tolsztoj írásai a művészetről annyi gondolattal, ellentmondással és indulattal vannak tele, hogy itt gondolataink szinte csak tartalomjegyzékét nyújthatjuk. Élete delelőjén, afféle autodidakta esztétaként, belebonyolódott a művészet értelmének a kutatásába, és haláláig fogva tartották a problémák. Nagy, summázó tanulmánya mellett (*Mi a művészet?*) számtalan más írása és naplója őrzi kifakadásait, töprengéseit, merész elmefuttatásait.

Tolsztoj nem a részletkérdések „szakembere”, *mindig a lényeg, a művészet rendeltetése, állapota, jövője érdekli.* A „népszerű” művészet sem a maga speciális vonatkozásaival foglalkoztatja, hiszen *számára a művészet mértéke éppen az, mennyire tudja magának a nép, a nagyközönség.* Tolsztoj azt a művészetet becsüli, amely képes népszerűvé válni, amely megragadja minden kor minden emberét. Szemében éppen az a gyanús művészet, amely csak a kiválasztott keveseké. Mert „a művészet fontos dolog, lelki jó, amelyre mindenkinek szüksége van”. Legyen a művészet mindenkié, ez volt programjának, követelésének a summája. Köztudott, hogy a „mindenki”, a „nép” *Tolsztoj szemében* mindenekelőtt a *parasztság* volt.

A tolsztoji program radikálisan új értelmezést adott sok mindennek a művészetben. Nyíltan és keserűen szólott Tolsztoj kora művészetének mély válságáról. A kóros betegségről, a művészet kettészakadásáról merőben másként gondolkodott, mint például Flaubert. Azt vallotta: a „gazdag” osztályokat szolgáló művészet rákfenéje a tartalmi elszegényedés, az érzelmek körének beszűkülése, a ködösség, a rejtélyesség, a homály eluralkodása. Azt állította: amivel a művészet hivatásos képviselői oly nagyra vannak, merő hazugság, mert csak egy unatkozó, parazita kisebbség életét színezi az agyonreklámozott művészet, az emberiség nagy többsége nem tud róla, nem él vele, s nem is akar, de nem is tud. Mert ez a művészet teljesen érthetetlen az ép érzékű népek.

Tolsztoj merész gondolatmenetében itt kezdődik a zavar, a megbicsaklás. Mert az *érthetőséget*, s a vele kapcsolatos kérdéseket *elég önkényesen kezeli.* Íme az alaptétele: „A nagy műalkotások éppen azért nagyok, mert világosak és érthetőek mindenki számára”. Amikor tüzetesebben érvel, ezt írja: „...nem lehet azt mondani, hogy az emberek többségének nincs ízlése a magasrendű műalkotások értékeléséhez. A többség mindig értette és érti azt, amit a legmagasabb rendű művészetnek tartunk: a biblia művészien egyszerű elbeszéléseit, az evangélium példa-beszédeit, a népi legendát, a népmesét, a népdalt mindenki megérti. Miért lett a többség hirtelen képtelen arra, hogy megértse a magasrendű művészetünkben?”

Tolsztoj elfoglaltsága, egyoldalúsága nyilvánvaló. Amikor az egyetemességet és a nagyvonalú egyszerűséget kéri számon az egész újkori művészettől, amikor Shakes-peare-t, Beethoven-t ezen az alapon érthetetlen művésznek állítja be, akkor válik igazán szembeötlővé a tolsztoji „érthetőség” mértékének ellentmondása. Igaz persze az is, hogy vonzalmaiban, saját olvasmányainak megválasztásában nem ragaszkodott következetesen „elméletéhez”, hiszen őszintén kedvelte például Dumas-t, és nem nézte rossz szemmel a parasztság ponyvaízü olvasmányait sem.

Tolsztoj követelését, hogy a *nép legyen a művészet bíróját*, nem lehet elbagatellizálni. Gondoljuk meg azonban: már Schiller kétségbe vonta a molliere-i szolgáló illetékességét, Tolsztoj korában pedig a vitathatatlanul értékes művészet nagyobb részéről még kevésbé mondhatott mérvadó ítéletet az egyszerű, „romlatlan” ízlésű paraszt. Magának Tolsztojnak a művei sem voltak igazán ismertek a parasztság körében. Tolsztoj gondolatmenetének az ellentmondásait könnyű kimutatni, a művészetnek bonyolultabbá, komplikáltabbá válását a polgári társadalomban nem nehéz igazolni, viszont a tényt, a művészet és a néptömegek, a nagyközönség igazi kapcsolatának a hiányát a XIX. században senki nem érzékelte jobban Tolsztojnal.

A „népszerű” művészetnek voltaképpen új értelmet adott Tolsztoj, *radikálisan új szempontokat hozott be az évezredek vitába*. Programjával, fogalmaival nem tudta ugyan megnyugtatóan tisztázni az „örök” vitakérdéseket, nincs „rég” szerző azonban, aki maga is annyi fogas kérdést adott volna föl az utókoraknak, azoknak, akik nemcsak elméletben, hanem az eleven élet gyakorlatában is rendezni próbálják a „népszerű” irodalom ügyét.

Rádics József

A NÉGY RÉSZBŐL ÁLLÓ CIKKSOROZATHOZ FELHASZNÁLT IRODALOM

- I. Plátón: Törvények. Összes Művei 1–2. köt. 1943.
Arisztotelész: Politika. 1923.
Zoltaí Dénes: A zeneesztétika története 1. köt. Ethosz és affektus. 1966.
Cervantes: Don Quijote. 1962.
Schiller: Válogatott esztétikai írásai. 1960.
Thomas Mann: Hajóúton Don Quijotéval. = Válogatott tanulmányok. 1956.
Thomas Mann: Vázlat Schillerről. = Válogatott tanulmányok. 1956.
Lukács György: Goethe és kora. é. n.
- II. A Kegyes Olvasóhoz. Előszavak és utószavak válogatott gyűjteménye. 1964.
Faludi Ferenc: Isenes jószágra és szerentsés böldög életre oktatótt nemes asszony. 1787.
Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete. Válogatott művei 1–2. köt. 1960.
Déryné Emlékezései. 1955.
Bajza József: A román-költészetéről. = Válogatott művei. 1959.
Arany János: Válogatott prózai munkái. 1968.
Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig. 1888.
György Lajos: A magyar regény előzményei. 1941.
Gárdonyi Albert: A XVIII. század legkeresettebb könyve. = Magyar Könyvszemle, 1941.
Trócsányi Zoltán: A XVIII. század magyar könyveinek közönsége és példányszáma. = Magyar Könyvszemle, 1941.
- III. A Magyar Nép Könyve. Szerk. Csengery Antal és Kemény Zsigmond. Pesten, 1854–1856.
Mikszáth Kálmán: Ami a lelket megmérgezi. = Összes művei 1–2 köt. 1958.
Baróti Lajos: Petőfi a ponyván és a szépirodalomban. 1910.
Révay Mór János: Írók, könyvek, kiadók. 1920.
Pogány Péter: Folklor és irodalom kölcsönhatása. 1959.
Békés István: Magyar Ponyva Pitaval. 1966.
Kardos Tibor: Az Argirus-széphistória. 1967.
Timár Szaniszló: Arany János a ponyván. = Fővárosi Lapok, 1890.
Schöpflin Aladár: A ponyva körül. Új Élet, 1912.
Baros Gyula: Arany, Petőfi és a ponyvairodalom. = Magyar Könyvszemle, 1918.
Türóczi Trostler József: Világirodalom magyar ponyván. = Magyar Nyelvőr, 1936.
- IV. Flaubert: Bovaryné. Művei 1–2. köt. 1966.
Flaubert: Aszkéta művészet, aszkéta szerelem (Levelek). é. n.
Mark Twain: Emlékek, gondolatok. 1962.
Tolsztoj: Mi a művészet? = Művei 9. kötet. Tanulmányok, cikkek, vallomások. 1967.
Lukács György: Tolsztoj és a realizmus fejlődése. = Nagy orosz realisták. 1951.
Sklovszkij: A széppróza. 1963.

AZ MSZBT FELSZABADULÁSI OLVASÓPÁLYÁZATÁVAL foglalkozott a megyei könyvtárak módszertani munkatársainak budapesti értekezlete. A részt vevő könyvtárosok úgy határoztak, hogy a megfejtett és megcímzett pályázati kártyákat a megyei könyvtárakban gyűjtik össze. (A szakszervezeti könyvtárak az SZMT központi könyvtárakba küldik a megfejtéseket.) Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja, vidéken a megyei, illetve az SZMT központi könyvtárak értékelik a könyvtárosok munkáját és jutalmazák a legjobbakat. A pályázati kártyákat a megrendelőknél az ÁKV Könyvtárellátója — igénylés alapján — küldi ki, s továbbítja az egyéb propagandaanyagokat is. Az olvasómozgalom új könyvei közül már megjelent a „Szülj nekem három fiút” című kötet, amely mai szovjet elbeszélők értékes munkáiból közöl válogatást és Szyepanov: Port Artur után című műve. V. Fink: Idegenlégő című könyve is sajtó alatt van. A régebben megjelent olvasómozgalmi művek (Ajtmatov: A versenylő halála, Kazakevics: A kék füzet, Panova: Útitársak, Bulgakov: A fehér gárda, Ognyev: Kosztya Rjabcev naplója, Uvarova: A nyugodt napsütés esztendeje) a járási könyvesboltokból még beszerezhető. A budapesti Irodalmi Színpad — Elbert János, Csértői Oszkár és fővárosi előadóművészek közreműködésével — műsoros könyvismertető előadásokat rendez az olvasómozgalom népszerűsítésére. (pti)

BESZÉLGETÉS DALA LÁSZLÓVAL

Dala László az ismeretterjesztés régi művelője, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak illetve elődjének, a Magyar Természettudományi Társulatnak két évtized óta aktív tagja, a Természet Világának 1957 óta felelős szerkesztője. Munkásságáért a Művelődésügyi Minisztérium az elmúlt évben „kiváló népművelő” címmel tüntette ki. Idejének túlnyomó részét a szerkesztői munka és ifjúsági tudománynépszerűsítő könyvek írása foglalja le.

Pályáját matematika-fizika szakos középiskolai tanári oklevelének megszerzése után gyári fizikusként kezdte, majd ipariskolai tanárrá nevezték ki. Milyen út vezetett innen a népműveléshez? Ezt kérdeztem tőle először, amikor felkerestem a Természet Világa szerkesztőségében.

— Az első indítást az iskola adta. A régi típusú iparitanuló-iskola (tanonciskola) tulajdonképpen csak amolyan gyenge tanfolyam volt, ahol sem igényes tanári munkára, sem tudományos ambícióim kielégítésére nem nyílt lehetőség. Az akkori iskolát kitűnően jellemzi Móra Ferenc bájos kis elbeszélése, „A kalcinált szóda”. Láttam, hogy idősebb kartársaim miként fásultak el ebben a sivár igénytelenségben. És akkor írtam első cikkemet arról, hogyan is kellene átformálni az oktatást. Az „Iparoktatás” leköszölte, de természetesen csak annyit fogantatja lett, hogy az igazgatómtól ugyancsak megkaptam érte a magamét. Ekkor értesültem arról, hogy a Fővárosi Népművelési Bizottság rendezésében ismeretterjesztő előadásokat lehet tartani. „Optika” és „Optika a matematika nyelvén” címmel én is meghirdettem két előadásorozatot...

— És hogy alakult a sorsa a felszabadulás után?

— Amikor az élet meglendült és az emberek tudásvágya fellobbant, tanítottam fiatalokat és öregeket, nappali és esti tagozaton, iskolámon kívül gépipari technikumban, gimnáziumban, különféle tanfolyamokon. De jutott még időm arra is, hogy a Természettudományi Társulat tevékenységében részt vegyek, társadalmi munkaként vezettem előbb a matematikai, majd később a fizikai szakosztályt. Ekkor jelentek meg első cikkeim az „Élet és Tudomány”-ban... Így indultam el az ismeretterjesztés útján.

— Hogyan tudta kiterjedt tanári tevékenységét és társulati munkáját hosszabb időn át együtt végezni?

— Nem maradtam sokáig az iskolákban. A Munkaerőtartalékok Hivatalába (ma a Munkaügyi Minisztérium főosztálya) kerültem, s itt neveléstannal, szakdidaktikával, a szaktanárok továbbképzésével kellett foglalkoznom. Arról is gondoskodnom kellett, hogy a fizikatanítás az elpusztult iskolai szertárak nélkül is kísérletező jellegű legyen. Nagy feladat volt ez, megoldására mozgósítottam a Társulat fizikai szakosztályát. Tagjai közt kiváló kísérletezők akadtak (pl. Öveges József, Gyulai Zoltán, Koczás Gyula stb.), akik szívesen vállalkoztak arra, hogy bemutató kísérleti előadásokat tartsanak, és segítettek annak kidolgozásában, hogy szertári felszerelés nélkül is hogyan lehet megkapó fizikai kísérleteket bemutatni. Elkészítettük azoknak a kísérleteknek a leírását, amelyeket a legegyszerűbb házi eszközökkel — különféle „kacatok”-kal — el lehet végezni, s ezt az útmutatót az „eszközökkel” együtt az MTH megküldte az iskoláknak. Kapcsolatom a Munkaerőtartalékok Hivatalával később sem szűnt meg, öt tankönyvet és módszertani leveleket írtam számukra.

— Azután a Társulathoz kerültem mint tudományos összekötő, majd a Miskolci Nehézipari Egyetem rektori hivatalának vezetőjévé neveztek ki. 1950 végén az Agrártudományi Egyetem matematikai-fizikai tanszékére kerültem adjunktusnak, rám bízta a tanszék vezetését is. Kidolgoztam a karonkinti tanterveket, megírtam a jegyzeteket, s fizikát adtam elő. Tudományos munkám egy talajtannal kapcsolatos probléma volt... Ugyanekkor a Műegyetem esti tagozatán a másodéves gépészmérnököket matematikára tanítottam.

— Ez bizony elég változatos pályafutás. Úgy látom azonban, mégiscsak mindig megmaradt tanárnak; ha más-más fokon is, mindig visszatért a tanításhoz. Szívesen tanított?

— Természetesen, még ma is hiányzik a tanítás, az iskola, pedig már másfél évtizede elszakadtam tőle. A legnagyobb öröm volt számomra, amikor műegyetemi

hallgatóim csoportosan kerestek fel a lakásomon, másfél évvel azután, hogy ottani előadásaimat abbahagytam, és kérték vegyem át velük az anyagot...

— Miért és milyen körülmények között vált meg az egyetemtől?

— Visszahívtak a Társulatba. Lényegében az ismeretterjesztés is oktatás. Vonzott engem az egész országra kiterjedő munka lehetősége, az a gondolat, hogy a legkülönbözőbb néprétegek természettudományos művelésének ügye lesz a feladatomban. Akkor indítottuk el a szabadegyetemet, munkásakademiákat, színes ismeretterjesztő plakátokat terveztünk, kiállításokat rendeztünk. Az atomenergia-kiállításunkat például kb. egymillió ember nézte meg.

— Mikor kezdett hivatásszerűen írni?

— Amikor ismét a Társulatban dolgoztam. Sok cikket írtam a különböző lapokba, temérdek társulati füzetet (Útmutatót) szerkesztettem, és megindítottam egy negyedéves folyóiratot is „Atom” címmel a társulati tagok számára. Sajnos, ennek csak nyolc száma jelent meg. Kevesen tudják, hogy hazánkban az első asztronautikával foglalkozó füzetet én írtam 1954-ben. Ebben a közeli évekre jósoltam a mesterséges holdak megjelenését. Igen óvatosan szóltam erről, sokan mégis fantasztának neveztek. Képzelték, hogy milyen elégtétel volt számomra, mikor 1957-ben az első szputnyikot felölték...

— Mióta foglalkozik az ifjúsági ismeretterjesztéssel?

— Körülbelül tíz éve, s azóta több mint száz könyvet szerkesztettem, közöttük a „Búvár” könyvsorozatot. Minden évben részt veszek a „Fiúk évkönyve” és a „Lányok évkönyve” szerkesztésében, ezekben többnyire néhány cikkem is megjelenik. Egy-két könyv kiegészítésül életrajzokat is írtam, például Ciolkovszkijról a „Séta a Holdon” és Einsteinról a „Nehéz kérdések” című Búvár-könyvbe.

— A Búvár-sorozatban önálló könyvei is jelentek meg.

— Igen, a „Csillagtűzek a Földön” az energiaforrásokról és ezek kínálkozó új lehetőségeiről és „A tűz és az ember”, amely őstörténet is, néprajz is, meg egy kicsit kémia is.

— És a Gyermekekenciklopédia?

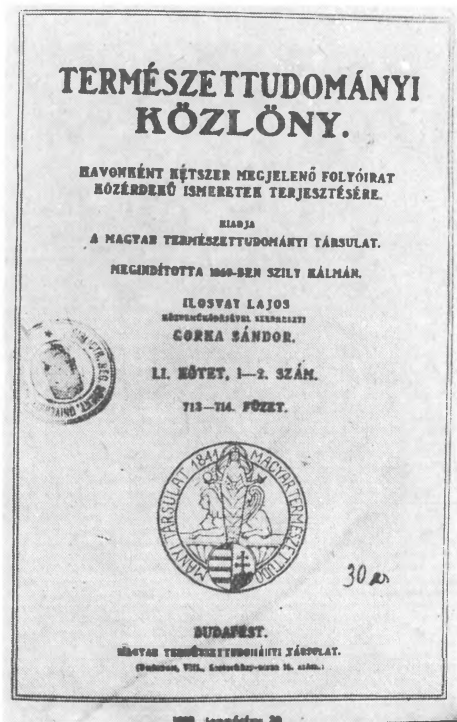
— Ennek kötetei a szívemhez nőttek. Sokat foglalkoztatott a gondolat, miképpen lehetne a természettudományos ismereteket a mesék világából ébredő és a természet valóságai iránt már érdeklődő gyermekek számára megírni. Sokféle próbálkozást láttam már e téren. Nos, az az érzésem, hogy szerzőtársaimmal együtt ezekben a kötetekben egy sikeres új módszert tudunk megvalósítani.

— Nehéz lehetett ez a szerkesztés, hiszen a kicsik számára a legváltozatosabb természettudományos témákról szólnak.

— A könyveket nem én szerkesztetem, de egy kivételével én dolgoztam ki valamennyinek a részletes tematikáját, az első kötet legnagyobb részét átírtam, a „Gépek születése” pedig teljesen az én munkám. Úgy érzem, a módszer helyességét bizonyítja, hogy a „Gépek születése” például már francia, orosz, szerb nyelven is megjelent, és az angol, olasz nyelvű kiadás most készül.

— Min dolgozik mostanában?

— Több könyv gondolata is foglalkoztat, az írásra azonban kevés időm jut. Legfőbb gondom most az a folyóirat, melynek első száma száz évvel ezelőtt, 1869. január 10-én jelent meg. Akkor „Természettudományi Közöny” volt a címe. Nagy dolog az, hogy folyóiratunk centenáriumát ünnepelheti, hiszen Európában csupán egy olyan természettudományos ismeretterjesztő lap van (Revue Scientifique), amely egy évszázadon át szolgálta a művelődés ügyét. Világviszonylatban is csupán két amerikai lap (Scientific American és American Journal of Science) dicsekedhet ilyen múlttal. Kö-

szönettel tartozunk Csomor Tibornak, a Szabó Ervin Könyvtár munkatársának, hogy ezeket az adatokat kinyomozta.

— Folyóiratunkban mindazoknak az írásai megjelentek, akiket tudománytörténetünk a múlt század nagyjaiként tart számon. Munkatársaink közt szerepel Eötvös Loránd, Herman Ottó, Biró Lajos, Entz Géza, Than Károly, Korányi Frigyes, Lambrecht Kálmán, Wartha Vince, Xantus János... Arra törekszünk, hogy e nagy elődök haladó hagyományait lapunk megőrizze. A hagyományokat azonban nem formálisan értelmezzük. A múlt században az ország sorsát szíven viselő értelmiség azért indította a folyóiratot, hogy meggyökereztesse és elterjessze a természettudományos gondolkodást. Ez a felemelkedés ügyét szolgálta, mert egyik tényezője volt annak, hogy az ország elindulhasson az iparosítás útján. Akkor az iparosítás, ma a magasabb technikai szint elérése a feladat, s ez csak a mélyebb, alaposabb természettudományi műveltség talaján lehetséges. Ezt tartjuk mi hagyományaink helyes értelmezésének.

— A lap évtizedeken át a „Természettudományi Közlöny” nevet viselte. 1968 elején nem változott a profilja, miért keresztelték át akkor „Természet Világá”-ra? Nekünk, könyvtárosoknak nem rokonszenves az ok nélküli címváltozás.

— Azért ez nem történt egészen ok nélkül. Csapodi István szemorvos már a Társulat 1889. évi közgyűlésén javasolta a nehézkes hangzású és jelentés-tartalmában időközben módosult régi címnek mással való felcserélését. Akkor nem hoztak ez ügyben határozatot, de a kérdés azóta is állandóan foglalkoztatta a szerkesztőséget. Egyébként a cím 1945 és 1956 közt többször is megváltozott, először „Természettudomány”-ra, azután „Természet és technika”-ra, majd „Természet és társadalom”-ra, és csak 1957-ben térünk vissza a régi címre. A „Természettudományi Közlöny” elnevezést a folyóirat alcímében a címváltozások idejében is megtartotta. Most úgy éreztük, hogy a régi címet a fiatalság túl szürkének, túl ósdinak érzi, nem ismeri hagyomány jellegét, s ezért döntöttünk a tartalom frissességét, változatosságát és színességét jobban kifejező „Természet Világa” mellett. Elhatározásunk helyesnek bizonyult, következményeként egyszerre igen megnőtt a példányszám, és ma már eléri a 15 000-t.

— Kikhez szól a folyóirat? Mit tart feladatának, hiszen ma nagyon sokféle természettudományos ismeretterjesztő lap jelenik meg.

— Alapfeladatunk a magas színvonalú, széles körű tájékoztatás, információk adása a természettudományok majdnem minden területéről. Elsősorban tehát régi szóhasználatral „a művelt nagyközönségnek” szól. De ma a természettudományos műveltség mind jobban terjed, s így olvasóklubunk egyre nagyobb körből kerül ki, és remélhetőleg ez a kör tovább fog tágulni. Írunk a szakembereknek, a tudósoknak is, hogy tájékozódni tudjanak a számukra idegen szakokban, a kémikus a biológiában, a biológus a fizikában és így tovább. Előszóval közlünk tanulmányokat a tudományok határterületeiről is. Az pedig külön öröm számunkra, ha valakit valamelyik cikkünk inspirál az alkotó munkára.

— Tudna ilyen esetet mondani?

— Egyszer néhány elektrosztatikus jelenséget ismertettünk. A cikkben vázolt jelenségek megragadták az Agrártudományi Egyetem kísérletezőinek a figyelmét, s ezek alapján szerkesztettek egy ügyes, praktikus pelyva-elválasztó berendezést.

— A tanulókhöz is eljut a lap?

— Tudomásunk szerint a középiskolások nagy számban olvassák, bár tájékoztatásuk tulajdonképpen nem a mi feladatunk. E téren sokat köszönhetünk a pedagógusoknak. Egyik szerkesztőbizottsági tagunk például látta Veszprémben, hogy egy tanár a lap megjelenése után mindig 8—10 példánnyal megy a gimnáziumba, a „Természet Világá”-val jutalmazza tanulóit. A középiskolásoktól sok levelet kapunk, amelyben különböző cikkeket kérnek. Egy negyedikes kislány egyszer kérdőre vont bennünket, hogy miért nem közlünk több kémiai tárgyú írást. Különösen sokan kérdezősködtek arról, hogy a tanulmányi versenyekre készülve mit olvassanak. Ezért közöltük az általunk javasolt biológiai, földrajzi, kémiai irodalom bibliográfiáját, könyveket és folyóiratcikkeket vegyesen. Nemrég négy középiskolát kértünk meg, hogy a természettudományok iránt érdeklődő legkiválóbb tanulóikat küldjék el hozzánk, a TIT székházába. Itt beszélgettünk velük, érdeklődtünk, hogy mennyire ismerik a lapunkat, mennyire tartják jónak cikkeinket. Gyönyörűség volt hallani, okos megjegyzéseiket. Feladatokkal bíztuk meg őket, kértük, írják meg véleményüket könyvekről, filmekről, tudományos-fantasztikus regényekről, küldjenek érdekes megfigyeléseikről fényképet. A legjobb munkákat jutalmazni fogjuk.

— Olvasóankétot szervez-e a folyóirat?

— Budapesten a Kossuth Klubban rendezzük meg minden hó második keddjén a „Természet Világa Est”-jeinket. A múlt ősszel 10—15 vidéki városban tartottunk a TIT megyei szervezetek rendezésében olvasó-ankétot. Ilyenkor a szerkesztő bizottság

valamelyik tagja vagy egy-egy munkatársunk tart érdekes előadást, utána pedig megbeszéljük a lappal kapcsolatos észrevételeket.

— A könyvtárakat nem vonják be ebbe a munkába? Könyvajánlásokkal, kisebb könyvkiállítással nyilván hatásosabbá tudnák tenni ezeket az ankétokat.

— *Ez jó gondolat! Egyébként nagyon szívesen dolgozom együtt könyvtárosokkal, főleg a gyermekkönyvtárak munkatársaival. Valósággal lenyűgözött az a lelkesedés, amellyel a győri, békéscsabai, székesfehérvári és más könyvtárakban foglalkoznak a gyermekek olvasmány-irányításával, érdeklődésük felkeltésével. Látszik, hogy nem kötelességből, hanem hivatásszeretetből teszik ezt. Hálásan gondolok a sárváriakra is. Mikor Sárvár várossá nyilvánítása alkalmából ott tartottam ankétot, a könyvtár vezetősége kedves figyelmességből kirakta a polcokra a „Természet Világa” számaint, sőt a Dala-könyveket is.*

— Még egy utolsó kérdés: nincs-e valami kérése a könyvtárosokhoz?

— *Van. A sárvári ankétra meghívták a járás pedagógusai közül mindazokat, akiknek valami közük van a TIT-hez. Beszélgetésünk során derült ki, hogy a „Természet Világa”-t igen kevesen ismerik. Pedig meggyőződésem szerint a pedagógusok meg nem oldott továbbképzéséhez folyóiratunk nagy segítséget nyújthatna. A tanításhoz nemcsak cikkeink anyagát, hanem képeinket is felhasználhatják. Kérem ezért a könyvtárosokat, hogy propagálják a lapot, és hívják fel erre a lehetőségre a pedagógusok figyelmét.*

Vértesy Miklós

M Ű V E I

Csillagtűzek a Földön. (A jövő energiaforrásai.) 1960. Móra, 142 l.

A tűz és az ember. 1962. Móra, 135 l.

Einstein = L. D. Landau — J. B. Rumer: Nehéz kérdések. Mi a relativitáselmélet? 1961. Móra, 97—132. l.

Gyermekenciklopédia. 1. A mi világunk (Jakucs Pállal, Kulin Györggyel, Tasnádi Kubacska Andrással) 160. Móra, 96 l. 2. A Föld és lakói. (Dékány Andrással és Rónaszegi Miklóssal) 1961. Móra, 95 l. 3. Az élet útja a Földön (Kocsis Ferencsel) 1962. Móra, 93 l. 5. A gépek születése. 1964. Móra, 94 l.

A könyv szociológiájáról

Ezzel a címmel közöl szellemes, gondolatgazdag tanulmányt A Könyv című dokumentációs szemle 1969. 1. száma. A tanulmány szerzője, Dr. Heinz Steinberg A könyvtár (könyvesbolt)—olvasó kapcsolatlánc problémáit és azokat a lélektani jelenségeket vizsgálja, melyek a könyv társadalmi szerepét motiválják. Megállapításai szerint a könyv státusz-szimbólum is, melynek presztizs értéke van, s ez a szempont fokozza az értelmiség könyvigényét, de ezzel függ össze az a „küszöbláznak” nevezett tünet is, mely a kevésbé művelteket, az egyszerű embereket visszatartja a könyvtár vagy a könyvesbolt felkeresésétől. Szerinte, ha könyvről van szó, sosem volna szabad előtűk a műveltségről és a kultúráról is beszélni, hanem azt kellene kifejtetni, hogy az olvasás hasznos, a könyv pedig segédeszköz, méghozzá az ember minden élethelyzetében felhasználható segédeszköz. Szerinte a könyvterjesztés érdekében nem annyira a gyerekek körében rendezett felolvasó versenyekre van szükség, mint inkább a felnőtteknek szóló információkra a tipikusnak nevezhető élethelyzetekben.

Steinberg professzor tapasztalatai szerint az emberek többsége csak akkor olvas, ha *olvasmányait megbeszélheti* valakivel, ezért az általa vizsgált csoportokban sokkal több könyvbarát volt a házások, mint az özvegyek között, és sokkal több a kiterjedt társas kapcsolatokkal rendelkezők, mint a magányosok között, holott utóbbiaknak több idejük lett volna az olvasásra. Az idő-tényezőt Steinberg nem tartja döntőnek: szerinte, ha a többi okok a művelődés mellett hatnak, akkor az egyén mindenképp szakít magának időt, míg fordított esetben az időmilliomos sem olvas. A szerző gondolatai azt a tapasztalatot igazolják, hogy a *kultúrának mindenkor közösségi háttérre van szüksége*, az egyén elmagányosodása pedig a kultúra sorvadásával fenyeget.

Meglepő a *sport és olvasás* összefüggéseit feltáró fejtegetése: szerinte a könyv utáni vágy összefügg az egyén aktivitásával, ez pedig fiatal korban legerősebb lévén, olvasásban és sportban egyaránt megmutatkozik. Érvelését nyugatnémet és francia felmérésekkel igazolja. Végül a tv-nézés és az olvasás viszonyáról szólna tiltakozik az ellen a nézet ellen, mely szerint a tv elvonná a könyvektől a közönséget. Tapasztalatai szerint a tv inkább érdeklődést ébreszt és olvasásra sarkallja azokat, akik már a könyv hívei — viszont azok szánják minden idejüket a tv műsoraira, kik e lehetőség nélkül inkább kártyáznának vagy aludnának. Érdekes adatokkal bizonyítja tételét a gyermekek körében: ott a gyógypedagógiai esetek a „parttalan tv-nézők”, ám az értelmesek meg tudják úgy osztani idejüket, hogy a könyvekre több jusson. (B. É.)

Könyvtári híradók

A SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR HÍRADÓ-JÁNAK, az OSZK Híradónak idei 1—2., összevont számában Kovács Máté az egész könyvtárügy szemszögéből értékeli az idén 12. évfolyamába lépő, az egész magyar könyvtárügyet érdeklő fontos tájékoztatót. A könyvtár főigazgató helyettese, Sebestyén Géza rendkívül érdekes, nagyobb nyilvánosságot is megérdemlő cikkben számol be a belga nemzeti könyvtár új épületének felavatásáról, s magáról az új intézményről. — A híradó közlemények rovatában az olvasó meglepetéssel fedezheti fel a Hétfői Hírekből (!) átvett 6 soros idézetet a Széchenyi Könyvtár várbeli épületének módosított, 1975-ös átadási határidejéről.

A KAPOSVÁRI JÁRÁS területén 428-cal volt kevesebb az olvasók száma 1968-ban, mint az előző évben, a kölcsönzési forgalom pedig csaknem 26 500 kötettel esett vissza — amint ez a kaposvári járás híradójának márciusi számából kitűnik. Sokan a községek egyharmadát érintő állategészségügyi zárlatban keresik a 27 községi könyvtárban és 16 pusztai kölcsönzőhelyen bekövetkezett visszaesés okát, de 32 községben és 9 pusztán a tervezettnél több olvasó volt. A megyei könyvtár a helyszínen fogja megvizsgálni az olvasók elmaradásának okait. Örvendetes a falusi könyvtárosi munka megbecsülése 30 községben, ahol a községi tanács rendezte a könyvtárosi tiszteletdíját.

A PÁPAI KÖNYVTÁROS idei első számából kiderül, hogy az olvasók száma az elmúlt évben 170-nel növekedett a járás területén. Az új olvasók zöme a 14 éven felüliek köréből került ki. A híradó megemlékezik arról is, hogy jó néhány községi könyvtárban az ifjúsági klubok tevékenysége következtében tartalmasabbá vált a könyvtári élet. Az „A mi könyvtárunk” rovatban a lovászpatonai tanács titkára, illetve a vaszari tanács elnöke mutatja be a községi könyvtár munkáját.

„A VAS MEGYEI közművelődési könyvtárak számokban 1968” címmel sokszorosított összeállítást adott ki a Szombathelyi Megyei Könyvtár abból a célból, hogy a megyei párt és tanácsi vezetés számára, valamint a népművelők kezébe olyan adatokat adjon, melyek tanulmányozása segítséget nyújthat a könyvtárügy adott állapotának megítéléséhez. A szakszervezeti könyvtárak adatait is tartalmazó kiadvány nagy értéke, hogy olyan mutatókat is közöl (pl. az általános iskolások hány százaléka olvas,

milyen arányú az olvasótábor kicserélődése), amelyek eddig semmiféle hivatalos statisztikában nem szerepeltek. Néhány érdekes adat az összeállításból: az olvasótábor 1968-ban a megyei könyvtárban 166-tal, a községi könyvtárakban 581 fővel csökkent, viszont a városi és járási könyvtárakban 446 olvasóval nőtt. A járási könyvtárak felnőtt részlegében 32,1%, a gyermekrészlegében 29,5% azoknak az olvasóknak az aránya, akik 1967-ben még könyvtári tagok voltak, de 1968-ban már nem iratkoztak be a könyvtárba. Az általános iskolai tanulók könyvtári tagságának aránya a járási székhelyek közül egy helyen 36%-os, két helyen 51% körül van, két helyen pedig csaknem 57%-os.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1969. évi 1. száma az elmúlt évi könyvtári munkáról szólva megállapítja, hogy több tanács felemelte a könyvtárosi tiszteletdíját és a nagy községekben 4 óras könyvtárosi állást szervezett. A kedvező intézkedések hatására csak tizenkét esetben történt könyvtárosváltozás a tanácsi hálózatban. (A megye községi könyvtárosainak száma 171.) A tanácsi hálózat olvasótáborra 2500 fővel gyarapodott, s emelkedett az olvasók száma a szakszervezeti könyvtárakban is, melyeknek munkájáról szintén közöl értékelést a megyei könyvtári híradó.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS 4. száma beszámolót és statisztikai táblázatokat közöl a megye tanácsi és szakszervezeti könyvtárainak elmúlt évi tevékenységéről. A beszámoló megállapítja, hogy a tanácsi könyvtárak állománygyarapításának értéke az utóbbi három évet tekintve 1968-ban volt a legmagasabb, viszont a beszerzésre előirányzott összegek nagyságát illetően igen rossz a helyzet, mivel a gyarapodás 1 404 000 Ft-os értékéből 586 000 Ft (!) az ÁKV ajándéka. Az olvasók száma — az Esztergomi Városi Könyvtárt, a Dorogi Járási Könyvtárt és a tatai járás községeit kivéve — csökkent. A visszaesés okait a beszámoló a könyvtárátalakítások miatti hosszú zárvatartásban, a nagyközségek és a városi peremkerületek könyvtárainak korszerűtlenségében keresi. Figelemre méltó azonban az az adat, mely szerint az előző évben korszerűsített könyvtárakban (Esztergom, Dorog) olyan nagy mértékben nőtt az olvasótábor, hogy az emelkedés nemcsak ellensúlyozta a másutt bekövetkezett visszaesést, hanem 1967-hez viszonyítva még 868 főnyi növekedést is eredményezett a megye olvasóinak létszámában.

Múzsák testvérisége — Reich Károly grafikai albuma

Evtizedek óta első ízben történt meg, hogy magyar művész saját kiadásában megjelent könyvvel, ez esetben grafikai albummal lepte meg művészetének barátait. Reich Károly grafikai kiadványáról van szó, és irodalom és művészet intim kapcsolatára vall, hogy a rajzokat Nagy László Két sörényes c. verse vezeti be, mintegy „illusztrálva” az utána következő rajzokat.

A kötetben voltaképpen nemcsak a versre rajzolt változatok találhatók, hanem inkább grafikai játékok egy témáról, melynek főszereplője a Reich Károly rajzairól ismert bájos lányalak, és a két „sörényes”, ahogy a két lovat a költő nevezi. Fölmerül a kérdés, lehet-e még lovat rajzolni a művészettörténet annyi remek loábrázolása után?! Leonardo, Delacroix, Kernstok, Márffy vagy éppen Reich Károly már ismert, s szebbnél szebb loábrázolása után? Úgy látszik, lehet. Még Reichnek is lehet, mert sajátos típust teremtett művészete számára a sörényesek fajtájából éppúgy, mint ahogy megteremtette azt a bájos lánytípust is, mely talán éppen azért megunthatatlan, mert nem tolakszik érzéki vonásokkal, nem pózol, nem keresi a feltűnést, egyszerűen antik görög életvággyal éli tündérien tiszta életét, s játszadozik a lóval, vagy éppen elengedi, kötőféken vezeti, esetleg mellette hever, míg amaz legel.

A könyv 500 példányban készült, s ha nem is kerül könyvárusi forgalomba, el-

jut azokhoz, akik szeretik Nagy László verseit, Reich Károly grafikáit, s talán a példa követésre indít más művészeket is. A könyvtárak — ha hozzá tudnak jutni — kiállításokon is felhasználhatják a képek fényképmásolatait.

Szij Rezső

Közös erővel

A közelmúltban meghívtam községünk párt-, KISZ, nőtanácsi, termelőszövetkezeti, Vöröskereszt és szülői munkaközösségi vezetőit egy kis beszélgetésre. Az összejövetel célja az volt, hogy mondja meg mindenki, hogyan tudna saját területén olvasókat toborozni. A megbeszélésen a következőkben állapodtunk meg:

- Minden vezető szervezetének legközelebbi összejövetelén foglalkozik az olvasás szerepével, jelentőségével, és felhívja a tagság figyelmét könyvtárunkra, a könyvek kölcsönzésének lehetőségére, s közli, hogy az olvasótoborzás idején minden nap — még vasárnap is — tartunk az esti órákban könyvkölcsönzést.
- Minden szervezetben egy-egy személyt választanak, aki állandó szorgalmazója lesz a könyvolvasásnak.
- A könyvtáros gondoskodik arról, hogy kellő számú új könyv kerüljön a könyvtárba a letéti ellátás útján. S amennyiben valaki olyan könyvet kér, amely a könyvtárban nincs meg, azt más könyvtártól beszerzi és eljuttatja az igénylőhöz.
- Minden vezető példát mutat abban, hogy tagja és rendszeres olvasója lesz a könyvtárnak.

Biztató előjelnek csak annyit, hogy máris mutatkozik a közös erőfeszítés és a közös támogatás eredménye. Nagyobb a forgalom, emelkedett az olvasók száma.

Albert Antal
igazgató tanár, fiókkönyvtáros,
Oros-Nyírjes (Szabolcs m.)

ÉLETMŰVEKBŐL VÁLOGATÓ VERSESKÖTETEK

Válogatott kötetek idejét éljük: az utóbbi három évben több ilyen gyűjtemény került a könyvtárakba. Áttekintésük nagyon időszerű. A 15 verseskötet, melynek ismertetésére vállalkozunk, különböző nemzedékekhez tartozó költők munkásságát mutatja be. Összefoglalásunkban a költőkről megjelent fontosabb kritikák tanulságainak hasznosítására törekszünk.

A negyven év körüli alkotók közül az 1934-ben született Györe Imre a legfiatalabb. Kötete, a *Fényem, feketeségem* öt előbbi gyűjtemény után következik. Faragó Vilmos az Élet és Irodalomban „keserű költő”-nek nevezi Györét, akinek azonban mégis „gyógyító humora” van. Jellemzője a szigorú, társadalomkritikai hangvétel, s ez gyakran a magány és meg nem értettség érzésével párosul. 1955-ben szelíd, megrengő verseket írt. Jó példája ezeknek a *Balatonparti táj*, első (Fény című) kötetéből. 1956 hozza meg a nagy fordulatot. A következő év kibontakozásának élharcosa, a Tűztánc antológia vezető alakja lett. *Vers a szocializmusról* című művét a pódiumokon sokat szavalják.

Darázs Endre 43 éves. Kritikusai szerint tehetségét nem tudta teljesen kibontakoztatni. Húsz éves kora körüli első kötetei valóban nem mindennapi képességeket sejtetnek. Válogatott kötetének, a *Szarvasok futásának* olvasása közben azonban igazat kell adni Asperján Györgynek is, aki a Kritikában kifejtette: Darázs költői alapállásában, az „általánosításokból történő művészi általánosításban” csak bizonyos, korlátozott mennyiségű jó műre telik, ami — hétköznapiban kifejezve — azt jelenti, hogy költészete nem annyira a közvetlen valóságból, mint inkább eszményekből indul ki. Tényleges (és fájdalmas) megtorpanásán tiszteletreméltó erőfeszítéssel lépett túl.

A Darázzsal egyidős Takács Imre költészetének az *Elsüllyedt föld* az összegezése és továbbfolytatása. 1955-ben jelentkezett a *Zsellérek unokája* című kötettel, melyben valóságélményének elemi ereje gazdag képalkotókészséggel párosulva a realista líra értékes fiatal alkotói közé emelte. Az évek folyamán költeményei nagyfeszültségű intellektuális töltést kaptak. A korszakváltás kezdetben görcsösséget, szaggatottságot idézett elő verseiben, egyben azonban igen távoli képzettársítások rokonításának mesterségbeli kikísérletezésére is szolgált. Ugyancsak jó hatással voltak rá a modern képzőművészet viszonylag ismeretlen tájain tett szellemi utazások, melyekről olyan versek tesznek tanúságot, mint a *Henry Moore szobraihoz* vagy az *Elsüllyedt föld* címűek.

Fodor András költészete — válogatott kötetének címe: *A csend szólítása* — az előbbiektől eltérően sem külső, sem belső változásokat nem szenvedett. 17 évesen, szinte teljes költői fegyverzetben jelent meg először a Válasz c. folyóiratban. *Hazafelé* címmel kiadott könyvéért József Attila-díjat kapott. Noha csak második kötetétől kezdve hangoztatják vele kapcsolatban az intellektuális jelzőt, önvallomás szerint „mindig is a teremtett világ véletlent kizáró szabályosságát” kereste. Költészetének hangulatát Rónay György így jellemzi: „Csend, amely világít.” Más kritikusai „a harmónia folytonos jelenlétéből”, a „klasszikus ízlés” fegyvelmező erejéből, „általános humanizmusából”, a „józanosság fölényes biztonságából” és a „racionálisból” magyarázzák lírai egyéniségének vonásait. A költőnek „az ad erőt, ha másokon segíthet” s „az egymáshoz méltók találkozására, barátságára” verseinek egyik jellemző, fő tartalma. Emberszeretetről számos versében tanúskodik. „Én mindig őket hordozom, az összebúvó közösséget” vallja a *barátság csodájában*. Bár tisztában van vele, hogy „a lehetetlen mártírja lett” „egyszívű minden fájdalommal”, mégis határozottan tudja, hogy vállalkozása nem hiábavaló, mert így érzi: „Napról napra magasodom föl az elmúlás alázatában.” (*Láthatatlan.*) Az induláskor vállalt eszményeket megőrző, makulátlan formabiztonságú, rokonszenves alkotó költészetének eseményteljes bemutatkozása ez a kötet.

Életkorát tekintve félig-meddig még ebbe a csoportba tartozik Jobbágy Károly is, kifejezési formái azonban inkább az idősebbekkel rokonítják. Az *Ejszakai vetítés* 1938 és 1966 között írt verseinek gyűjteménye. Kétszeres József Attila-díj után érkezett el pályájának ehhez az állomásához. Faragó Vilmos izgatottnak, lelkesültnek,

élményszerűnek tartja líráját, melynek közvetlenül megfogható önéletrajzi háttere is van. Ő maga a verset a „lélek egyenleté”-nek tartja, „mely évezredes titkokat vezet le, de fegyver is a nép kezében”. „Költészetét a jelen, az egyszerű pillanat iránti szenvedélyes érdeklődés jellemzi”, ennek következménye (Eörsi István szerint) az, hogy „az eszmei fölemelkedés a közvetlenül adott élményből gyakran sokkal alacsonyabb szinten történik, mint maga a leírás”, s hogy „megelevenítő hajlama jobban kifejlődött, mint általánosító képessége”. Az eleven valóság ígázatában élő ember nyugtalan közéleti lírája az övé, s mint ilyen erős érzések és indulatok továbbadására képes, mozgósító hatású. Közérthetőségéhez hozzájárul formailag hagyományos, a 19. századi realizmust felidéző versépítkezése, jó szavalhatósága.

Mátyás Ferenc és Kónya Lajos elmúltak ötven esztendősek, és változatos költői múltira tekinthetnek vissza. Az *Emlékek lázadásával* jelentkező Mátyás 1936-ban, a József Attila szerkesztette Szóban lépett nyilvánosság elé. Hamarosan felfigyeltek rá, Illyés Gyula bemutatja Babits Mihálynak, s versei megjelennek a Nyugatban is. Népi eredetéből soha hamis kultuszt nem üzött. Számos szép verse közül itt csak a *Mezítlábások éneke* című ciklust említjük (ebben bizonyítja hűségét osztályostársaihoz), s tegyük mellé a *Zúdul az ősz* ciklusát, melyben a költő önvallomását foglalta össze. Megrendítőek és emlékeztetők a viszonylag korán eltávozott pályatársakat, köztük Berda Józsefet és Tamási Áront búcsúztató költeményei, a mai magyar nekrológ-költészet kiemelkedő értékei.

Kónya Lajosról kritikusi egybehangzóan megállapítják, hogy az utóbbi tíz év terméséből válogatott *Aszu* című kötetében „visszatalált eredendően szelíd önmagához” (Faragó Vilmos). Közérthetőség, közéletiség, társadalmi kötelesség-tudat, tematikai gazdagság, szilárd formakultúra jellemzi 1956 után írt műveit. A költő, akinek igen korán, 1936-ban már jelentek meg — vidéken — versei, s aki először 1943-ban jutott a főváros nyilvánossága elé, valóban csendes, meditáló alkat. Sematikus éveiben — amelyekben kétszer kapott Kossuth-díjat — idillikus verseket írt. Az utolsó tíz esztendő hozta meg az önmagával való költői szembenézés követelményét, melynek — ahogy például *Annak dolgozik az idő*, *Kakukfjók*, *Kövérrajokban* című versei bizonyítják — a közéletiség lírai fokán, lírikushoz méltón felelt meg.

A következő nemzedékhez Keszthelyi Zoltán terjedelmében is imponáló munkássága vezet át. 1909-ben született, válogatott gyűjteménye 1961-ben jelent meg. Keszthelyi Radnóti mutatta be a Nyugatban, 1937-ben. Felszabadulás utáni elismerését háromszoros József Attila-díj jelzi. A Népszava kritikusa találóan jellemzi líráját: „A bajban a reményt keresi, a természetben a fényt, a napsütést, így még tragikus hangvételű írásai is harmóniát hordoznak magukban.” Sokat szenvedett, alapjában medítálásra hajlamos ember Keszthelyi, világnézetének és művészetének alapja a humanizmus. Versei finoman kimunkáltak. Válogatott kötetének címe: *Az ősz gyertyái*.

A 65 éves Pákozdy Ferenc *Esthajnal* címmel megjelent művét hosszú hallgatás előzte meg. Első versösszeállítása 1927-ben látott napvilágot (*Tisza sírálta*). Ebben a népi indítás a Nyugat lírájának formai hatásaival ötvöződve ígéretes költői kibontakozással bízott. Am a folytatás soká késett. Amikor 1943-ban második kötetét megjelent, elkobozta a rendőrség. Ebben az időben írta az 1942-es újvidéki eseményekkel kapcsolatos sorait: „szégyellem, hogy magyar vagyok”. Évekkel korábban ugyanilyen szenvedéllyel fordult szembe egy csendőrsortúz eldördülésekor a rendszer antihumanizmusával, becstelenségével (*Endrőd*). Az *Orgona bújja nevét* c. költeménye mintegy magába sűríti Pákozdy elsőrendű lírikusi tulajdonságait. Ahogy Kristó Nagy István írja, „itt együtt van a filozófiai mélység, az asszociációk merészsége, képi változatoság és elevenség, archaizálás és szürrealisztikus játékoság”. Ez a költő azonban, aki önmagát és a világot már évtizedek óta bölcs és szinte mindentudó elnézéssel szemléli, máig nem tudott teljesen kibontakozni. Pedig idősebb korában is képes megújítani önmagát.

A *Párbeszéd az idővel* az 1926 óta publikáló Vihar Béla hatvanadik születésnapjára jelent meg. Lázongó, Walt Whitman hatását magukon viselő korai költeményeinek stílusességétől elfordulva találja meg saját hangját. A szocialista forradalomhoz a humánium felől közelít (*Három forradalom*). Hűsége, ragaszkodása családjához és barátaihoz megható és igaz érzések megszólaltatására készíti (*Gólya, gólya, gilice*). Hite a szellem erejében, a gondolat mindenhatóságában végigkíséri egész pályáját (*Jób tánca, Jeanne d'Arc utolsó estéje*). Művészetének eddigi csúcса az *Egy katona megy a hóban*, a magyar háborús líra egyik gyöngyszeme.

Attekintésünk élő költői közül a legidősebb az 1897-ben született Nádass József. Válogatott gyűjteménye a *Nektek mondom*, az 1962-es *Vallomás alkonyatkor* c. első válogatás kibővítésének is tekinthető. Pályáját a húszas években ő is szabadversekkel kezdi. Az akkor divatos avantgarde irányzatok, mindenekelelt az expresszioniz-

mus, a költő kortársak közül pedig Kassák Lajos hatott rá. A történelem és a politika azonban nem hagyja, hogy formai kísérletei kikristályosodjanak. Élete 1945-ig nyugtalan vándorlás, emigráció, deportálás. A verseiből szinte sorról-sorra következő ön-életrajz mélyén „ot dübörög a történelem”. Sorsának fordulói összekötődnek hazája sorsával. A negyvenes években megfáradt költő a felszabadulás után sem talál teljesen magára, bár különösen 1957 utáni verseiben már bizalommal és derűvel szemléli környezetének, világának alakulását, változásait. Az öregedés motívumainak feltűnése mellett szépen kiteljesedik szerelmi lírája, erősödik önvallomásainak, ítéleteinek érvénye.

Végül négy — sajnos már lezárt költői életműről kell szólnunk. Berda József már harmadik éve halott. „A magyar Epikurosz”, az „újpesti Rabelais”, a „költő Kakuk Marci”, a „haspókok védangyala”, a „hedonizmus igrice” és ki tudja még hány találó és mégis felületes jelzővel illetett költő *Magamhoz méltóan* című kötetének szinte a megjelenésével egyidőben halt meg. Talán az utolsó olyan nagytehetségű lírikus, aki a primér életérzéseket, a látható és hallható világ gyönyörűségeit intellektuális áttételek nélküli közvetlenséggel éneklí meg. Galsai Pongrác szellemes megfogalmazása szerint élményei az „öntudatra eszmélés boldog kíváncsiságá”-nak köszönhetőek, a „verseinek ódái komikuma a profán áhítatból” származik. Költészetének lényegét Bor Ambrus határozta meg: szerinte Berda „műveiben a természettel együtt lélegző őszinteség hadakozik a hazugság, a póz, az embertelenség ellen, lázongva kiáltozik, bökversek és epigrammák gyarló eszközeivel, de konokul ismétli, hogy nagyon elrugaskodott az ember a természetességtől s ez nem jó”.

Természetközelen és emberközelen élő költő volt Áprily Lajos is. Válogatott gyűjteményében (*A kor falára*) „olyan természetről beszél, amelynek az emberi élet szerves része... illetve azt hangsúlyozza, hogy a teljes emberi létnek nélkülözhetetlen eleme a természet”. Emberi mondandója pedig az, hogy „nincsenek jelentéktelen ügyek, a létezés szempontjából mind egyformán fontos” — írja Tüskés Tibor az Új Írásban. Áprily a magyar költészet legnagyobb formaművészei közül való, Hegedűs Géza helyesen találja meg elődeit a deákos költők között, nem új formák teremtésével, hanem a magyar líra nemes hagyományainak összefoglalásával alkotott újat, maradandót. Azok közé az emelkedett és világos értelemmel ítélő költők közé tartozott, kiknél „a sötétség tengerárja ellen ragyogó gátat épített a szellem” — emberi nagysága, tiszta humanizmusa ragyogja be erősen zenei hatású verseit.

Pátriárkai kort ért meg Gellért Oszkár is. Erősen rostált kötetének (*Száz az ezerből*) vitájában még ő is hallatta a hangját, s prózában is jóváhagyta versben leírt törekvését: „magam csinálom majd a rendet. Én leszek az, aki kivágom, amit saját kezem teremtett”. Gellért korszerű költő, sajátos, dísztelen, sokszor szándékosan hanyag, a mondanivalónak, a témának alárendelt verseket írt. Sőtér István szerint „vershangjában egy modern telefonbeszélgetés szaggatott tárgyiassága gazdagodik régi zsoltárok egyszerű, tömör retorikájával”. Ugyancsak Sőtér hívja fel a figyelmet „architektonikus és ökonomikus kompozíciójára”. A Nyugat és a Magyar Csillag egykori szerkesztője nemcsak irodalomszervezői, hanem lírai munkásságával is a század első felének élvonalához tartozik.

Ugyanez mondható el Lesznai Annáról, Kaffka Margit mellett a legnagyobb századeleji költőnőkről is. Az ő 1966-ban megjelent regénye, a *Kezdetben volt a kert* közönségsikert aratott és bepillantást engedett egy kivételesen érzékeny asszony nyugtalanossággal és menekülésekkel teli életébe. Verseskötete, a már csak halála után kiadott *Köd előttem, köd utánam*, „önerzetesen képviseli az asszonyi szív, a létezés mámoraival beérő ember igényeit” — írja róla Pomogáts Béla a Kritikában, s már ez a mondat is sejteti, hogy újabb magyar líránkban ma már szokatlan költői hang újra-feltűnésének vagyunk tanúi. Kötete egy letűnt stílus, a szecesszió élesztése, ennek minden pompájával és — minden divatossága ellenére — ma már zsákutcába futó megoldásaival együtt. *Hazajáró versek* (1909) című kötetének megjelenésekor Ady írta róla: „Nagyszerű vallomása egy pogány asszonyságú asszonynak — asszonykönyv, asszonyosan művészkedő, de emberesen becsületos: nővérünk könyve.” Leszámítva a korabeli nyelvezet túlzásait, a bírálat igaz: alig lehet ma hozzátenni valamit. Lesznai érdekes művészete azonban nem annyira mai költészetünket, mint inkább ennek közvetlenül megelőző korszakáról való ismereteinket gazdagítja.

Iszlai Zoltán

AZ ISMERTETETT VERSESKÖTETEK

- Áprily Lajos: *A kor falára*. 1967. Szépirodalmi, 496 l. Új Könyvek 670 947
Berda József: *Magamhoz méltóan*. 1965. Magvető, 361 l. Új Könyvek 660 005.
Darázs Endre: *Szarvasok futása*. 1966. Szépirodalmi, 189 l. Új Könyvek 660 838.
Fodor András: *A csend szólítása*. 1969. Szépirodalmi, 382 l.

Gellért Oszkár: Száz az ezerből. 1967. Szépirodalmi, 283 l. Új Könyvek 671 970.
 Györe Imre: Fényem, feketeségem. 1967. Szépirodalmi, 319 l. Új Könyvek 671 163.
 Jobbágy Károly: Éjszakai vetítés. 1967. Szépirodalmi, 355 l. Új Könyvek 671 242.
 Keszthelyi Zoltán: Az ősz gyertyái. 1968. Szépirodalmi, 562 l. Új Könyvek 680 764.
 Kónya Lajos: Aszu. 1967. Magvető, 238 l. Új Könyvek 670 879.
 Lesznai Anna: Kód előttem, kód utánam. 1967. Szépirodalmi, 400 l. Új Könyvek 670 769.
 Mátyás Ferenc: Emlékek lázadása. 1967. Magvető, 316 l. Új Könyvek 672 502.
 Nádass József: Nektek mondom. 1967. Magvető, 269 l. Új Könyvek 672 588.
 Pákozdy Ferenc: Esthajnal. 1968. Magvető, 215 l. Új Könyvek 681 017.
 Takács Imre: Elsüllyedt a föld. 1969. Szépirodalmi, 252 l. Új Könyvek 690 284.
 Vihar Béla: Párbeszéd az idővel. 1968. Szépirodalmi 269 l. Új Könyvek 680 946.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IRODALMÁBÓL

A Magyar Tanácsköztársaság 133 napját akként kellene megírni az arra hivatott történétírónak, mint ahogy Marx Károly írta meg a francia kommünt. Ilyen nagyszabású történeti mű híján egyes monográfiákból próbáljuk összeállítani az 1919. március—júliusi időszak eseményeit, azok előzményeit, mindkettőnek társadalmi hátterét és fő alakjait.

Időrendben az első mű, mellyel a Tanácsköztársaság évfordulójának irodalmából foglalkozunk: József Farkas: „Rohanunk a forradalomba” c. tanulmánya. (Alcíme: A magyar irodalom eszmélése 1914—1919.)

József Farkas műve az 1918—19-es két forradalomnak mintegy gondolati és érzelmi előkészítését, a nemzeti tudat eszmélését adja. Arra tesz kísérletet, hogy megrajzolja modern irodalmunk fejlődésének azt a szakaszát, amely a Tanácsköztársaság irodalmához elvezetett; és bemutassa miként jutottak el a haladó magyar írók a Tanácsköztársaság igenléséig. Mindenekelőtt a haladó irodalom egészének mozgását kívánja láttatni, a nagyrészt még pacifista alapon kibontakozó háborúellenes irodalmi front létrejöttét az első világháború első szakaszában, majd forradalmi radikalizálódását 1917—18-ban, amikor ez az irodalom zömében maga is az érlelődő forradalom előkészítőjévé válik; később, hogy tovább forradalmasodva, hogyan jut el a proletárforradalom elképzeléseinek tudatos szolgálatáig, s végül hogy hogyan alakulnak az egyes írók és a proletárállam kapcsolatai a Tanácsköztársaság hónapjai alatt.

József Farkas a folyamatban elsősorban a legfontosabb jelenséget, az eszmei radikalizálódást vizsgálja. Ezen belül természetesen az irodalmi irányzatok fejlődéséről is képet kell adnia, hiszen a radikalizálódás más-más fokon ment végbe a különböző irányzatoknál, és más a konkrét tartalma mindegyiknél. A kimagasló írók egyéni fejlődésútja azonban — csakúgy mint az egyes irányzatoké — mint az egész irodalom előhaladásának egy-egy összetevője kerül bele az összképbe. A tanulmány tehát nem tárgyalja az írók ez idő alatti munkásságának egész problematikáját. Ugyanakkor nemcsak az irodalom első vonalbeli alakjait foglalkozik, hanem olyan másod- és harmadrangú írókkal is, akik egy-egy irányzat lényeges vonásait hordozzák.

Az új irodalom sajátos vonásait kutatva számos elképzelés született a Tanácsköztársaság idején. Az írók általában abból a gondolatból indultak ki, hogy az új irodalom sokkal dinamikusabb lesz a korábnál. Általánosságban a *monumentalitás* irányába akartak elindulni, különösen a drámairodalom területén. A *dinamika*, mely a forradalmi mozgást fejezte ki, s a monumentális mellé, mely a tömeget jelenítette meg elképzeléseikben, harmadik vonásnak a felfokozott *pátosz* igénylése kerül, mint az új irodalom fő sajátossága. Hasonló törekvésekkel találkozunk a képzőművészetben is, különösen Uitz Béla 1919-es alkotásaiban.

Dersi Tamás: A publicista Kun Béla című könyve Kun Béla pályakezdő korszakát rajzolja meg, bemutatva a Magyar Tanácsköztársaság vezéregyéniségének kezdő publicisztikáját és annak eszmei, politikai alapjait. A Kun Béla-irodalom — mint a szerző írja — ismert okok miatt rendkívül szegényes. Sem az életpálya, sem az életmű nem kapott még minden korszakra kiterjedő, tudományos igényű méltatást. Különösen elhanyagolt az életrajznak az első világháború előtti szakasza. Kun Béla pályakezdő korszaka; indulása mindmáig homályban maradt.

Kun Béla mint kolozsvári, majd nagyváradai hírlapíró, a magyar politikai társadalmi és szellemi élet áramlatainak, szereplőinek, problémáinak alapos ismerője volt. Kultúrája, politikai meggyőződése mélyen a magyar valóságban, az első világháború előtti társadalmi és szellemi harcok világában gyökerezett.

Kun Bélának a plebejus lét szellemi ambíciókat fojtogató nehézségeivel, értelmiségi proletárként elszenvedett megalázásokkal kellett szembenéznie. Nincstelen értelmiségiként lép ki az életbe, amely a századeleji nemzedéket roppant feszültségekkel fogadja. A kiegyezés utáni gyors és látványos fejlődés, az emelkedés vívmányait kérdésessé tevő társadalmi és nemzeti válság, a halmozódó gazdagság és a tömegnyomor élesedő ellentéte, a nyereszkedésben szemfüles polgárok, hatalmukkal visszaélő, panamázó kis- és nagyurak fényűzése, alattuk és velük szemben pedig a reménytelen robotban sínylő munkás- és paraszttömegek elkeseredettsége: íme ez Kun Béla indulásának érzelmi és gondolati atmoszférája.

Nagyvárad és még inkább Kolozsvár is a felemás polgári fejlődés áramában él.

Ilyen helyzetben, a lappangó, majd 1905-ben ki is robbanó társadalmi és politikai krízis kérdéseire választ kereső radikális ifjúként kerül Kun Béla a koalíció politikáját képviselő Kolozsvári Friss Újság, majd Nagyváradon a Tisza párti Szabadság szerkesztőségébe. Végül húszéves korában ugyanitt az Előre című néplap szerkesztője lett. Ennek a munkának bemutatásával fejeződik be Dersi tanulmánya.

Jász Dezső: Tanácsmagyarországtól a Pireneusokig című memoár-kötete a magyar vöröshadsereg híres északi és tiszántúli hadjáratáról, a spanyol polgárháború ütközeteiről, a Le Vernet-i koncentrációs táborba zárt kommunisták ellenállásáról mint szemtanú, résztvevő számol be. Jász Dezső a Tanácsköztársaság idején politikai biztos, a húszas években Csehszlovákiában, a királyi Romániában kommunista lapszerkesztő, a Le Vernet-i koncentrációs táborban a foglyszervezet vezetője volt.

A szerző könyvében nemcsak a harcoknak, hanem a harcok neves és névtelen hőseinek is emléket állít. Biztos kézzel felvázolt portrét ad Kun Béláról, Münnich Ferencről, Huszti Ferencről, Berzin tábornokról, Malinovszkij marsallról. A történetírás, az önéletrajz, az emlékirat eszközeivel eleveníti meg témáját.

Münnich Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaság című kötetében a szerkesztő, Lip-tai Ervin a Tanácsköztársaságról és a Vörös Hadseregről szóló cikkek, tanulmányok válogatását adta közre. A közölt munkák egy része, mint például A proletár osztályhadsereg című, 1921-ben Berlinben kiadott tanulmány, eddig az olvasók számára gyakorlatilag hozzáférhetetlen volt. Münnich Ferencnek van olyan írása is, amely e kötetben lát először napvilágot.

A kötetben közölt első tanulmány megjelenését Münnich Ferenc utolsó cikkétől csaknem egy fél évszázad választja el. Természetes tehát, hogy egyes megfogalmazások, bizonyos részletmegállapítások az elmúlt évtizedek folyamán részben elavultak, és azokat a későbbi tanulmányokban maga Münnich Ferenc is módosította. A Tanácsköztársaság megdöntését követő időkben, érthető okok miatt, a proletárdiktatúra eseményeinek értékelésében és a tragikus vég okainak elemzésében még egyoldalúan a belső hibákra helyeződött a hangsúly, míg az elért eredmények nem jutottak megfelelően kifejezésre. Hasonlóképpen a tanulmányok hangja szükségszerűen tükrözi a párt politikai harcainak adott körülményeit is. Ezért előfordul, hogy a Tanácsköztársaság egyes szereplőinek jellemzése fél évszázad távlatából ma túl sommásnak tűnik.

Míndezen azonban semmit sem von le Münnich Ferenc írásainak történelmi hiteléből, állásfoglalásainak, az események leírásának, a személyek jellemzésének alapjában helytálló, igaz voltából. Münnich Ferenc összegyűjtött tanulmányai az olvasókat hozzásegítik az első magyar proletárdiktatúra, a Vörös Hadsereg harcainak jobb megértéséhez, s e tanulmányokban egyszersmind kirajzolódik e harcoknak és a magyar munkásmozgalom kimagasló alakjának, Münnich Ferencnek emberi és politikai portréja.

Katona Jenő

AZ ISMERTETETT KÖTETEK

József Farkas: „Rohanunk a forradalomba”. A magyar irodalom eszmélése 1914—1919. 1969. Gondolat, 288 l.

Dersi Tamás: A publicista Kun Béla. 1969. Magvető, 194 l.

Jász Dezső: Tanácsmagyarországtól a Pireneusokig. 1969. Magvető, 176 l.

Münnich Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaságról. 1969. Kossuth, 262 l.

WILLIAM GAUNT: FESTÉSZETRŐL, GRAFIKÁRÓL

William Gaunt könyve, mely magyarul az eléggé semmitmondó *Festészetről, grafikáról* címet kapta, kicsinyke könyv, de igen hasznos, ügyes, okos és sokoldalú bevezető. Az ember nem is hinné, hogy ilyen kis terjedelemben — súlyosabb szimplifikáció nélkül! — mennyi mindenről lehet írni. „Napjainkban egyre többen látogatják a kiállításokat” — kezdi előszavát Gaunt, s ezeknek a kezdő kép-nézőknek ad hasznos tanácsokat arra vonatkozóan, hogyan nézzék a képeket, miért érdemes nézni őket, miért festették őket valaha, miért később s miért ma. Vagyis megismertet a művészeti kapcsolatos szemléletváltozásokkal. A következő fejezet a festészeti és grafikai eljárásokkal foglalkozik — a tollrajz, ceruza-, kréta-, szén-, pasztell-, ecsetrajz, akvarell, tempera, freskó, olajfestés anyagával, eszközeivel, s ami a leglényegesebb: az eljárások kifejező-készségével. Még a festmények betegségei is kapnak egy oldalt. Ezt egy tizenöt oldalas művészettörténet-féle — korszakok, iskolák, stílusok — követi, az őskőkori barlangfestményektől kezdve a mai absztrakt művészetig szalad végig a legfontosabb kor-stílusokon, mindig lényegüket emel-

ve ki. Külön fejezet foglalkozik a művész témáival — táj, emlékek, eszmék (mitológia és irodalom), a vallás, az életkép, az emberi arc és alak, az állatok és a holt természet (csendélet) képi megragadásának céljaival és módjaival, a tárgykörök legkiemelkedőbb alkotásainak megismertetésével. Mint a legnehezebben érthető, a modern művészet külön kis fejezetecskét kapott; valamit ennyi is segít. Mindezt még két lexikon-szerű rész is követi, a használt szakkifejezések magyarázó szótára és a legismertebb festők és grafikusok életrajzi adatai. A könyvet, melyet Illyés Mária szerkeszt a szövegbe illesztve magyar vonatkozásokkal bővített, 16 színes és 48 fekete-fehér tábla egészíti ki. Egyetlen egy baja van, hogy még ez a kisméretű és vékonyka — 110 szívegoldal — könyv sem elég olcsó ahhoz, hogy mindenki, aki most kezdi a festészettel a megismerkedést, s akinek hasznos lenne megvehesse. (Ford. Vincze Ferenc. A szöveget magyar vonatkozásokkal kiegészítette és a képeket válogatta Illyés Mária. Corvina. 110., 64 tábla. 39 Ft. Új Könyvek 681 987.)

Zolnay Vilmos

bibliográfiák

MAGYAR KÖNYVÉSZET 1945—1960

A mutatókötet megjelenésével teljesé vált a tizenhat év könyvtermését felölelő kumuláció, befejeződött az Országos Széchényi Könyvtár első retrospektív bibliográfiai vállalkozása. Az egyes kötetekről folyóiratunkban korábban megjelent ismertetésekhez (1. köt.: 1966/6.sz. 366. l., 2. köt.: 1967/7.sz. 435. l., 4. köt.: 1967/7.sz. 435. l.) nem sok hozzátenni való maradt, ezért ezúttal csak röviden kívánunk szólni a kiadvány egészéről, de valamivel bővebben a legutóbb megjelent mutatókötetről.

Az összesen 3 300 lapos, kb. 56 000 címléírást tartalmazó impozáns mű viszonylag rövid idő, öt év alatt került kiadásra, 1964-ben jelent meg a negyedik kötet, 1965-ben az első, 1967-ben a második és a harmadik, végül 1968-ban az ötödik és egyben utolsó. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy az előkészítő munka már jóval

korábban, még 1954-ben megindult. Tehát nem kevesebb mint tizenöt év munkájának eredménye fekszik előttünk.

A könyvészet az 1945 és 1960 között Magyarországon megjelent könyveket gyűjti egybe a különlenyomatok, prospektusok, reklámok, iskolai értesítők és tankönyvek, iskolai módszertani útmutatók, felsőoktatási jegyzetek, brosrák és az egy ívnél kisebb terjedelmű nyomtatványok kivételével. A címanyagot szakrendi csoportosításban, az ETO alapján közli, az első kötet a 0—4, a második kötet az 5, a 61 és a 63, a harmadik kötet a 60, a 62, a 64—69, a negyedik kötet pedig a 7—9 szakok irodalmát. Az ötödik kötet betűrendes mutató, de néhány pótlást is tartalmaz az első négy kötet címanyagához.

A Magyar Nemzeti Bibliográfiának az 1945 utáni könyvtermésről eddig rendel-

kezésünkre álló havi füzetek elsősorban nem hiányaik, hanem inkább kezelésük nehézsége miatt voltak képtelenek feladatuk maradéktalan betöltésére. Hiszen egy-egy tudomány szak áttekintése csak a füzetek tucatjainak átböngészése révén volt elérhető. Az éves névmutatók sok segítséget nyújtottak ugyan, mégis mennyivel egyszerűbb lesz ezután a keresés, nem kell többé öt-hat, esetleg még több kötetet leemelni a polcra, legalábbis az 1945 és 1960 között megjelent kiadványok esetében. Minthogy a Magyar Könyvészet éves kumulációi az 1961 és 1966 közötti évekről ugyancsak jól használhatók, és a jövőben is meg fognak jelenni, most már csupán az 1921 és 1944 közötti időszakról nem rendelkezünk megfelelő könyvészzel (1934 és 1941 között a kurrens nemzeti bibliográfia füzetek ill. kötetek a zert rendelkezésünkre állnak). Ennek kiadása a soron levő leg-sürgősebb feladat.

Kissé részletesebben kell szólnunk a kiadvány ötödik kötetéről, a betűrendes mutatóról, amely gondos és — nyugodtan elmondhatjuk — pontos munka, céljának lényegében megfelel, segítségével a könyvészet szakbibliográfiai funkcióin kívül a betűrendes könyvjegyzékkel szemben támasztható igényeket is képes kielégíteni.

Ennek ellenére nem hallgathatunk a mutatókötet néhány szépséghibájáról. A kötet elején, mint a hasonló jellegű munkáknál általában, rövid tájékoztatót talál az olvasó. A tájékoztató feladata az, hogy útmutatással szolgáljon a kiadvány használatához, megkönnyítse az eligazodást, feltárja a főbb szerkesztési elveket, a mű módszerét. Az ilyen tájékoztató megírása nagy körültekintést, gondos munkát, hajszálpontos, precíz fogalmazást igényel. Esetünkben a tájékoztató többnyire nem elég világos, fogalmazása pontatlan. Fejtegetéseinek megértése a mutató gondos tanulmányozása nélkül jóformán lehetetlen, vagyis nem a tájékoztató segíti a mutatóban való eligazodást, hanem megfordítva, csak a mutató segítségével lehet megérteni a tájékoztatót!

Ennek oka alighanem abban keresendő, hogy a tájékoztató írója mindenáron közérthetőségre törekedett, és ennek érdekében kerülte a közkeletű könyvészeti szakkifejezéseket. Ezt tette akkor is, amikor arról írt, hogy a bibliográfia a címanyagot „*tárgykörök szerint rendezve, ún. szakcsoportokban*” sorolja fel. Miért kell elhallgatni, hogy ezek az „*ún. szakcsoportok*” az ETO szakcsoportjai? Ugyancsak bizarr fogalmazás az is, amely szerint a mutató feldolgozza „*a kiadványok fontosabb, önálló értékű*

részleteit”. Ady Endre „*Az Óskaján*” c. költeménye kétségkívül „fontosabb”, és minden bizonnyal „önálló értékű” része Ady „*Összes költeményei*”-nek, de — helyesen — nem kerül feldolgozásra a mutatóban, mert az analitikus feldolgozás csak a különböző szerzők tollából kikerülő tanulmányokat, illetve egyéb műveket tartalmazó gyűjteményekre, gyűjtőkötetekre, antológiákra vonatkozik, az ún. szerzői gyűjteményekre nem! A fentiek után már nem meglepő, hogy a tájékoztató szerint a mutatóban „*a mű tárgyat képező személyi és földrajzi fogalmak is helyet kaptak*”, ami — ha magyarrá fordítjuk — azt jelenti, hogy a művek címében előforduló személynevekről (és nem „személyi fogalmak”-ról), valamint a földrajzi nevekről utalások találhatók.

Az egyszerű hangvétel eredménye olykor az olvasó félrevezetése. A tájékoztató azt állítja, hogy az anyagról „*ketős feldolgozás*” készült, következésképp az ötödik kötet nem betűrendes mutató, hanem „*mintegy a korszak könyvtermésének betűrendes bibliográfiája*”, s hogy „*aki egy szerző teljes munkásságáról akar képet nyerni... azt a Mutatókötet igazitja el*”. Az igazság viszont az, hogy a mutató — mutató, és nem betűrendes bibliográfia! Nincs semmi szégyellni való abban, hogy csupán a szerzők nevét és a művek címét tartalmazza, és hogy ezért aki az alcímre, az esetleges közreműködők nevére, a kiadás számára, a megjelenés helyére, idejére, a kiadvány terjedelmére stb. kíváncsi, annak a mutatóból nyert felvilágosítás alapján bizony fel kell űnie a szakbibliográfia megfelelő kötetét.

Néhány terminológiai probléma: teljesen ismeretlen a „*tételközötti utalás*”; a „*névváltozatokról készült helyesbítések*”-ről is legfeljebb sejtjük, hogy az azonos szerző különböző névformáiról készült utalásokról lehet szó, komoly fejtörést igényel „*a mű rövidített adatai (kereső szavak)*” kifejezés értelmezése is. A keresett mű teljes címleírásának helyére, vagyis a szakrendi bibliográfia megfelelő kötet- és lapszámára történő utalás minden alkalommal más és más elnevezéssel szerepel a tájékoztatóban: 1. „*a mű részletes leírásának helye (lelőhely)*”, 2. „*lelőhely megjelölés*”, 3. „*a kötet ill. a lapszámok*”, 4. „*helymeghatározás*”. Ez utóbbi megértése különösen akkor okoz nehézséget, amikor azt olvasuk, hogy az egyes személyekről szóló irodalom „*a helymeghatározás sorrendjében tagolódik*”. Önként adódik mind ebből a tanulság: nem változatos stílusra, hanem pontosságra, világosságra kellett volna törekedni. Ki gondolná például, hogy e mondatban: „*Maguknak a*

műveknek (és részműveknek) a regisztrálását kiegészítik — ugyanabban a betűrendben — olyan fontos adatok, amelyek a keresett könyv megtalálását könnyítik meg”, arról van szó, hogy a mutatóban megtalálhatók a társszerzők, átdolgozók, összeállítók, közreadók, szerkesztők, fordítók stb. nevei is, illetve, hogy a szerzők neve alatt — saját műveik felsorolása után — a közreműködésükkel készült kiadványok címeirásaira is történik utalás.

A mutató — a tájékoztató állítása szerint — kiterjed „az antológiákban közölt címanyag szerzőinek nevére” is, de milyen antológia az, amelyik címanyagot közöl? Hosszú, bonyolult mondat magyarázza a dőlt betűs rövidítések funkcióját, kevés sikerrel, ami nem csoda, hiszen „kisebb betűrendi csoportok címei”-ről, „tárgyi csoportok”-ról esik szó benne anélkül, hogy megtudhatnánk, milyen címek ezek, s melyek ezek a tárgyi csoportok? A magyarázat helye egyébként is mászt volna, ott, ahol a címek egy rendszőn belüli sorrendjéről olvasunk.

Bizonyára csak fogalmazási hiba, hogy „az anyag a közreműködés betűrendjében tagolódik”, hiszen a közreműködésnek nincs betűrendje, annál inkább van a közreműködés módját, jellegét meghatározó szavaknak (pl. bev., ford., szerk. stb.). Nem tekinthető véletlennek viszont, hogy az egyszerűsége törekvés némelykor már-már a gyermekség határát súrolja: „... az a mindig a bal, b mindig a jobb hasáb” — így véletlenül se fordulhat majd elő, hogy valaki azt hiszi, a egyszer a jobb, másszor a bal hasábot jelöli.

Másfél lapon ennyi félreértésre alkalmas adó részlet túl soknak tűnik.

Végezetül szenteljünk néhány sort a mutatókötet tipografizálásának, amelyet szintén nem mondhatunk minden szempontból sikerültnek. Nem tudjuk, milyen technikai akadály lehetett annak, hogy az első négy kötethez hasonlóan itt is a vastagbetűs szedést használják fel a rend-

szavak kiemeléséhez, és miért kellett át-
térni a verzális betűk alkalmazására? Akármilyen volt is az oka, a következmények azt mutatják, jobb lett volna a régi módszerrel maradni, így ui. kevésbé áttekinthető a tükör, a rendszavak nem ugranak ki kellően, és le kellett mondani a verzál szedésről mint egyéb megkülönböztetések jelzőjéről.

A verzális szedéssel egyéb bajok is vannak: ezzel emelték ki az egyéni és a testületi szerzőket, aminek következtében a címrendsző — teljesen indokolatlanul az utaló rangjára süllyedt. Továbbá míg az egyéni szerzők esetében csak a vezetéknevet emelték ki, a testületi szerzők műveknél a testület egész nevét nagybetűvel írták. Verzálal közli a mutató az intézmények, testületek nevét akkor is, amikor nem mint testületi szerzők, hanem mint közreadók szerepelnek, és ezzel vét saját — amúgyis tévesen felállított — szabályai ellen is.

A kellően át nem gondolt megoldások (számukat még szaporíthatnánk!) nem teszik ugyan használhatatlanná a kiadványt, mégsem közömbös, hogy a rendelkezésre álló tipográfiai eszközökkel azt hangsúlyozzák-e ki, aminek kiemelése fontos, vagy éppen ellenkezőleg, azt ami lényegtelen? Érdemes lett volna megkeresni azt a megoldást, amellyel áttekinthetőbbé, egységesebbé tehetnék volna a mutatókötetet, meggyorsíthatják volna benne a keresést, hiszen ez a hatalmas és tartalmilag igen pontos munka feltétlen elismerést érdemel, és talán nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy felveszi a versenyt számos gazdagabb és hatalmasabb ország hasonló kiadványával. Felvetődhet, hogy ha ez így van, akkor talán kevesebb bírálatot és jóval több dicsőítő szót érdemelt volna. Kétségtelenül igaz. A fentiek közlését azért tartottuk mégis szükségesnek, mert egyik-másik észrevételt esetleg gyümölcsözően hasznosíthatják a szerkesztők a későbbiek során. (OSZK., Főszerk. Sebestyén Géza. 1—5. köt., 1964—1968.)

Pálvölgyi Endre

A KÖNYV és NEVELÉS ez évi 2. számában Kelemen Elemér adatokat közöl a közoktatásügyi népbiztosság rendelettervezeteiről, amelyekkel a Tanácsköztársaság idején az iskolai könyvtárügy rendezését kívánták elkezdni. Włodzimierz Goriszowski lengyel szerzőtől nagyon érdekes tanulmányt olvashatunk az osztályfőnökök és az iskolai könyvtárosok együttműködésének formáiról és módszereiről. Ebergényi Tibor az olvasással kapcsolatos megyei kiadványokat ismerteti.

A VALÓSÁG áprilisi száma közli Varga Béla tanulmányát, amely Veszprém megye társadalmának felszabadulás utáni átrétegződését mutatja be.

Könyvtári kiadványok

„FRISS SZELEK FÜJ-NAK...” címmel 1919-es jubileumi kiadványt jelentetett meg a Győr-Sopron megyei Kisfaludy Könyvtár. A cikkgyűjteményt, mely Győr, Sopron és Mosonmagyaróvár korabeli lapjainak anyagából közöl válogatást, a könyvtár helytörténeti munkacsoportja állította össze és Pernesz Gyula könyvtárigazgató szerkesztette. Ez a kötet — napról napra haladva — csak március 21-ig, a Tanácsköztársaság kikiáltásáig ad sajtótükröt, folytatása „Történelmet csinálunk” címmel fog megjelenni. A rendkívül gazdag sajtóanyagot — a kiadvány 10 lapból merít — az

országos és helyi eseményeket bemutató és kommentáló bevezető magyarazza, szűkszavuságában is igen szemléletesen. Mivel az egykor két megyét magába foglaló terület a további történelmi események során oly fontos szerepet játszott, különösen érdekesek ez időszak helyi küzdelmei. A három fejezetre osztott gyűjteményt a feldolgozott lapok jegyzéke és a névmutató zárja.

MÓRA FERENC születésének 90. évfordulójára betűrendes mutatót adott ki a szegedi Somogyi-Könyvtár, mely az író összegyűjtött műveit tartalmazó kötetekben könnyíti meg az eligazodást. A kis füzet — összeállítója: Péter László — előbb az ifjúság számára kiadott Móra-sorozat, majd a Magvetőnél megjelent illetve előkészületben levő sorozat köteteit sorolja föl, végül betűrendben közli a különböző műfajú Móra-

Mátyás I. Tamás ex librise

írások címmutatóját, hivatkozva a két sorozat megfelelő helyére. A hivatkozási számok a művet tartalmazó kötet sorszámára, a lelőhely lapszámára és a műre vonatkozó jegyzet lapszámára utalnak. A mutató fontos segédeszköz mind a gyermekkönyvtárban, mind a felnőttek könyvtárának tájékoztató szolgálatában, s ezért reméljük, hogy a 600 példányban kinyomtatott kis füzet eljut minden főhivatású könyvtárossal rendelkező könyvtárba.

VEZETŐKNEK — VEZETÉSÉRŐL című ajánló bibliográfia sorozatának 3. füzetét adta ki a Tatabányai Megyei Könyvtár, módosított témakörrel. A vezetők továbbképzését célzó irodalom mellett ebben a jegyzékben már benne szerepel a gazdaságirányítási kérdésekkel foglalkozó szakirodalom is, mely eddig külön kiadványban jelent meg.

AZ ESEMÉNYNAPTÁR 1969 3. száma a felszabadulási évfordulóval kapcsolatos tennivalókra hívja fel a figyelmet. A „Huszonöt év történelme eseményekben és számokban — regényben és novellában” című válogatás olyan regényeket és szépirodalmi

igénnyel megírt szociografikus műveket tartalmaz, melyeknek témája az 1945 utáni magyar történelem fontosabb eseményeivel kapcsolódik. Másik — terjedelmében is számottevő — téma a tanévkezdés. Az eseménynaptár közli az 1969/70-es év kötelező olvasmányainak jegyzékét, a tanévnyitó ünnepek alkalmából előadható versek és kórusművek címét, s megemlékezik Lengyelország, Románia, Bulgária és Szlovákia nemzeti ünnepéről is. A politikai események sora a Magyar Tanácsköztársaság 133 napjának értékelésével és az új népköztársasági alkotmány elfogadásának 20. évfordulójával folytatódik. A személyi évfordulókat ismertető fejezetek Kándó Kálmán (született 100 éve), Reguly Antal (született 150 éve), Szamuely Tibor és Ságvári Endre (vértanúhaláluk 50., illetve 25. évfordulója alkalmából) és Bonaparte Napóleon (született 200 éve) jubileumának megünnepléséhez nyújtanak segítséget gazdag irodalomjegyzék és illusztrációs anyag közlésével. A „Könyvből — filmsiker” című fejezet a filmszínházak és a televízió érdekesebb műsoraihoz ajánl irodalmat. (ptí)

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT irodalmi és nyelvi választmányának kibővített vezetőségi ülése március folyamán megtárgyalta a könyvtárakkal való fokozottabb együttműködés elvi és gyakorlati kérdéseit. A téma előadója Dr. Kovács Máté egyetemi tanár volt. A TIT munkatársai a vita során a könyvtárakkal való együttműködést az ismeretterjesztés további munkája szempontjából különösen fontosnak minősítették.

A mezőkomáromi (Fejér m.) új klubkönyvtárban (Kabáczy Szilárd felv.)

Ára: 6,- forint